

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Din'de Sapmalar ve Kur'an'a Dönüş Şükrü Delibaş

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Düzenleyen: BilginDK
2018-07-11

ufuk
yayınları

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Din'de Saptmalar
ve
Kur'an'a Dönüş

Şükrü Delibaş

Ufuk Yayınları
P.K. 56
34590 Bahçelievler/İstanbul

ufuk yayınları: 1
düşünce inceleme: 1

dizgi iç düzen
umran ajans

kapak
umran grafik

baskı
matsan

baskı tarihi
mart 1998

Şükrü Delibaş

DİN'DE SAPMALAR VE KUR'AN'A DÖNÜŞ

Ufuk Yayınları

P.K. 56
34590 Bahçelievler/İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
-------------	---

I. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER	17
--------------------------------	----

Allah'ın Halis Dini ve İnsanlık	17
İnsanların Doğru Yoldan Uzaklaşmasında	
Etkili Olan Saptırıcı Güçler	22
<i>a- Şeytan ve şeytani faaliyetler</i>	22
<i>b- Şeytanın yandaşı dini ve siyasi liderler</i>	24
Dinlerin Tahrif Ediliş Süreci	27
<i>Vahyin işlevsiz hale getirilmesi</i>	29
<i>Aklın işlevsiz (atıl) hale getirilmesi</i>	31
Temel Sapma; Muharref Din Anlayışları	33

II. BÖLÜM: TARİH BOYUNCA ALLAH'IN	
HALİS DİNİNDEN SAPMALAR	37

Allah'ın Halis Dininden	
Muharref Din Anlayışlarına	37
Hiz. Musa'nın Risaleti,	
İsrailoğulları ve Muharref Yahudilik	41
Hiz. İsa'nın Risaleti ve Muharref	
Hristiyanlığın Ortaya Çıkışı	46
Hiz. Muhammed ve Ebedi Risalet	52
<i>Şartlar</i>	53
<i>Arabistan müşrikliği</i>	53
<i>Muharref yahudilik ve muharref hristiyanlık</i> ..	57

<i>Hız. Peygamber'in Mekkele</i>	
<i>müfrikleri İslam'a daveti</i>	58
<i>Hız. Peygamber'in ehli kitabı İslama daveti</i>	61
İslam Toplumunun Teşekkülü	63

III. BÖLÜM: HZ. PEYGAMBER SONRASI

DÖNEME BAKIŞ	67
--------------	----

İslami Toplumsal ve Siyasi Yapının

Çökertiliş ve Saltanata Geçiş	67
-------------------------------	----

IV. BÖLÜM: İSLAM ANLAYIŞLARININ KUR'ANI EKSENİDEN UZAKLAŞTIRILMA SÜRECİ

Siyasi Menşeli Düşünce ve Yorumların İslam'a	
Maledilmeye Çalışılması	87
Siyasi ve Mezhebi Kaygılarla	
Hadis Uydurma Yoluna Gidilmesi	94
1. Kadiler konusundaki hadisler	94
2. Efdaliyet ve sahabelerin faziletleri	
hakındaki hadisler	98
3. İmametin (hilafetin)	
Kurçsiliği hakkındaki hadisler	100
4. Emirler hakkındaki hadisler	101
Zalim ve Fasık Yöneticilerin İslam Anlayışlarını	
Ehlileştirme Yönlündeki Çabaları	104
a- İtikadın ehlileştirilmesi	104
b- Fıkıhın ehlileştirilmesi	106
Muharref Yahudi ve Hristiyan Kùltürlerinin	
İslam Anlayışlarına Sokulmaya çalışılması	114
Felsefe ve Kelâmın İslam Anlayışları Üzerindeki	
Olumsuz Etkileri	120
Tasavvuf Kùltürünün Doğuşu ve İslam	
Anlayışları Üzerindeki Olumsuz Etkileri	124

Taklitçiliğin Ortaya Çıkması ve Kurumlaşması . . .	128
Kur'an'ın Anlaşılmaz ve Ulaşılmaz Bir Kitap Olarak Görölmeye Başlanması	133
Hadis ve Sünnet Anlayışlarının Kur'ani Çerçveden Uzaklaşması	139

V. BÖLÜM: YERLEŞİK İSLAM ANLAYIŞLARININ KUR'ANİ KRİTİĞİNE GİRİŞ 159

Kur'an'ı Terkedilmiş Olarak Bıraktılar 159

1- İslam Anlayışlarında Yer Etmiş Bulunan Siyasi Menşeli İnanışlar	161
<i>a. Efdaliyet inancı</i>	162
<i>b. Hilafetin Kureysiliği inancı</i>	164
<i>c. Aşere-i Mübeşşere inancı</i>	166
2- İslam Anlayışlarında Yer Etmiş Bulunan İsrailiyat ve Mesihiyat Kaynaklı İnanışlar	169
<i>a. Mehdi inancı</i>	170
<i>b. Deccal inancı</i>	171
<i>c. Hz. İsa'nın nüzulü yönündeki inanış</i>	172
Kur'an Yerleşik Anlayışların Neresinde	174
1. Hz. İsa'nın Ölümü Meselesi	175
2. Recm Cezası Meselesi	178
3. Şefa'at Meselesi	185

SONUÇ YERİNE 191

Okuma parçası: Örnek Bir Kur'an Nesli	195
Kaynakça	203

“Hz. Ali'den;

- “Ben Rasulullah (a.s.v)’ın şöyle söylediğini işittim;

- “Haberiniz olsun bir fitne çıkabilir”

Ben hemen sordum;

- “Bundan kurtuluş yolu nedir ey Allah’ın Rasulu?”

Buyurdu ki;

- **“Kurtuluş Allah’ın Kitabı(na uymakta)dır. O’nda sizden öncekilerin haberleri, sizden sonrasının haberleri mevcut. Ayrıca sizin ihtiyacınız olan hükümler var. O, hak ile batılı ayırdeden ölçüdür. O’nda her şey ciddidir, gayesiz bir kelâm yoktur. Kim akılsızlık edip O’na inanmaz ve O’nunla amel etmezse, Allahı onu helâk eder. Kim O’nun dışında hidayet ararsa Allah onu saptırır. O, Allah’ın sağlam ipidir. O, hikmetli olan zikirdir, O dos-doğru yoldur... O, öyle bir kitaptır ki, cinler işittikleri zaman şöyle demekten kendilerini alamadılar; “Biz etki-leyici bir Kur’an dinledik. Doğru yola ileten bu kitab’a iman ettik...” (Cin 72/1-2) Kim O’ndan haber getirirse doğru söyler. Kim O’nunla amel ederse ücrete mazhar olur. Kim O’nunla hüküm verirse adaletle hükmeder. Kim O’na çağılırsa doğru yola çağılmış olur.” (Tirmizi, Sevalu’l-Kur’an 14, 2908)**

“Biz bu Kitab’ı sana hak ile indirdik öyleyse sen dini yalnız kendisine halis kılarak Allah’a kulluk et. İyi bil ki halis din yalnız Allah’ındır...” (Zümer 39/2-3)

Evet, Allah Teala Kitab’ı yani Kur’an-ı Azimüşşan’ı onun için indirmiştir ki, insanlar dini yalnız kendisine halis kılsınlar ve kendisinden başkalarını veli, ilah ve rabbler edinmesinler. Allah, Kitab’ı bunun için indirdi. Ve Hz. Muhammed insanları bu tevhidi anlayışa davet etti. İnsanların Allah’ı razı etme adına putlara tapındıkları, rahip ve hahamlarını Allah’tan başka rabbler edindikleri bir zamanda Hz. Muhammed bu çağrıyla insanlığı kurtuluşa çağırdı;

“Dini yalnız Allaha halis kılın ve O’ndan başka velilere, ilahlara ve rabblere uymayın”

O, uzun yıllar boyunca türlü meşaketlere göğüs gereker bu anlayışı yaymaya çalıştı ve ilk İslam toplumunda bu anlayışı yerleşik kıldı. Ne varki Hz. Peygamber’in vefatından yarım asır bile geçmeden O’nun yerleştirdiği “Allah’ın halis dini”nden sapmalar başladı.

Ümmet-i Muhammed O’nun ardından önce siyasi ardından da itikadi-fıkhi çeşitli fırkalara bölünerek Allah’ın halis dinini yine bu dinin verdiği ölçülerle değil mensubu bulundukları fırka ve mezheplerin ölçülerine göre yorumlamaya başladılar. Ölçü şaşırıldıktan, önemli ölçüde

Kur'an yerine meşrebi ve mezhebi anlayışlar ölçü olmaya başladıktan sonra halis dinden sapmalar, çorap söküğü gibi birbirini takip etti. Din içinde dinler oluşturuldu. Adına İslam denen fakat Allah'ın indirdiği İslam'la hiçbir ilgisi olmayan dinler icad edildi. Ümmet-i Muhammed, **"Dinlerini parçaladılar ve bölük bölük oldular. Her parti kendi yanındaki ile sevin(ip övün)mektedir."** (Rum 30/32) Ayetinde dile getirilip kınanan duruma düştü. İlk asırlarda oluşturulan bu muharref din anlayışları nesilden nesile Allah'ın dini diye aktararak günümüze kadar yaşatıldı.

İşte elinizdeki bu çalışmada tarihi süreçte, Hz. Peygamber'in yerleştirdiği sahih İslam anlayışından muharref İslam anlayışlarına geçiş sürecinde yaşanan sapmaları ana hatlarıyla incelemeyi ve bu din anlayışları arasındaki farklılıkları, bilgimiz dahilinde bulunan kadarıyla ortaya koymayı amaçladık.

İlk bölümde Allah'ın halis dininden sapmalar konusuy- la ilgili birtakım genel bilgiler vermeye çalıştık.

İkinci bölümde ilk ümmetlerden başlayarak tarih boyunca Allah'ın halis dininden kendini gösteren sapmaları, insanların ne şekilde ve hangi yollarla Allah'ın dininden sapma gösterdiklerini ortaya koymaya çalıştık.

Üçüncü bölümde, "Hz. Peygamber Sonrası Döneme Bakış" başlığıyla Hz. Peygamber'in ardından İslami toplumsal ve siyasal yapının çökertilmesini ve saltanata geçiş sürecini konu edindik.

Dördüncü bölümde ise İslam anlayışlarının Kur'ani eksenden uzaklaştırılması sürecini ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştık.

Beşinci ve son bölümde ise yerleşik İslam anlayışlarını Kur'ani anlamda kritize etmeye çalıştık ki, tüm bu bö-

lümeleri ilgi ile okuyacağınıza inanıyoruz.

Şunu hemen belirtelim ki bu çalışma, sırf geleneksel din anlayışlarını eleştirmeyi kendisine gale edinmiş bir çabanın ürünü olarak algılanmamalı, İslami uyanış sürecinin Kur'an'la irtibatlandırılarak daha sağlıklı bir zemine oturtulması çabalarının bir parçası olarak görülmelidir. İslami uyanış sürecinin temel hedeflerinden olması gereken, geleneksel din anlayışlarının ıslah edilip Kur'anî çerçevede yeniden yapılandırılması konusunun, genellikle ihmal edilmekte olması, bu tür çalışmaları gerekli kılmaktadır. Zira, şunu herkes kabul edecektir ki, İslami uyanış, herşeyden önce İslam'ın doğru anlaşılması ve sahih bir çizgide hayata tatbikiyle mümkündür. Sahih olmayan din anlayışları üzerinde yürütülen uyanış çabalarıyla, tüm cahili değerlerden arınmış sağlıklı bir İslami dönüşüm sağlanamaz. Çünkü cahili değerler, sadece birtakım "din dışı" düşünce sistemleri ve anlayışlarla sınırlı değildir. Dinin aslında olmadığı halde sonradan dine maledilen anlayış, inanış ve pratikler de neticede birer cahili değerlerdir. Bu itibarla cahili değerlerden tamamıyla arınmış bir İslami dönüşüm için öncelikle din anlayışlarının cahili unsurlardan arındırılması gerekir.

Kitabın sonuna alıntılarladığımız "Örnek Bir Kur'an Nesli" adlı makalesinde Seyyid Kutub da bu konuya işaret etmekte ve şöyle demektedir: "Bugün biz, İslam'ın daha önce tanık olduğu türden bir cahiliyenin, belki de daha da sapkın bir cahiliyenin içindeyiz. Çevremizde her ne varsa cahilidir: İnsanların anlayışları, inançları, adetleri, gelenekleri, kültürel kaynakları, sanatları, edebiyatları, yasaları... Hatta çoğumuzun İslami kültür, İslami kaynak, İslami felsefe, İslami düşünce diye bildiği şeyler... Bunlar da, bu cahiliyenin ürünüdür." (Seyyid Kutup, Yoldaki İşaretler, sh.24, Özgün Yay)

İşte, günümüz İslami uyanış çabalarının sorunu bu noktada kendini göstermektedir. İslami uyanış ve ümmeti yeniden diriltme iddiasında olan oluşumların birçoğu, bu konuyu ihmal ederek çabalarını bütünüyle İslam karşıtı güç ve düşünce sistemleriyle mücadele sahasına hasre diyorlar. İslam anlayışlarını, tarihi süreçte bünyeye karışmış olan cahili değer ve anlayışlardan arındırma gibi bir çaba, bu oluşumların gündeminde yer almıyor. Yer olsa da, yüzeysel ve sloganik düzeyde kalıyor.

Bu yanlış stratejinin temelinde ise içerisinde bulunan olumsuz durumun sorumluluğunun öncelikle kendilerine emanet edilen sahil değerleri gereğince muhafaza etmemiş olan İslam ümmetinde görülmesi yerine İslam karşıtı güçlere ve onların İslam'a yönelik siyasi, kültürel faaliyetlerine yüklenmesi şeklindeki yanlış teşhisler yatmaktadır.

Şunu belirtelim ki, elbette İslam karşıtı güçler ve düşünce sistemleri İslam'a yönelik tehdit oluşturmaktadır. Bu sebeple de müslümanlar bu konuda duyarlı olmalıdırlar. Bu, aynı zamanda temel İslami sorumluluklar arasında bulunmaktadır. Ancak bu alandaki duyarlılığın, İslami uyanış çabalarının yegane ilgi alanını oluşturması ve bünyesel sorunların geri plana itilmesi önemli bir sorun olarak görülmelidir. Aşağıdaki ayetler bu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır;

“Ey inananlar, siz kendinize bakın, siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapan kimse size zarar veremez...”
(Maide 5/105)

“Bir millet kendi durumlarını değiştirmedikçe Allah onların durumları değiştirmez...” (Rad 13/11)

Bu ayetlerden de anlaşıldığı gibi, İslam ümmetini yıkıntıya uğratmış bulunan ifşadın bünye dışı sebeplere

bağlanması ve ıslahat çabalarının bu alanlarda yoğunlaştırılması büyük bir yanılgıdır.

Bilindiği üzere İslami mücadelenin özü, insanların Allah'ın dininden sapma göstermeleri karşısında ıslah sorumluluğuna dayanmaktadır. Esasen günümüzde ortaya konmakta olan İslami çabalar da bu sorumluluğun idrakine dayanmaktadır. Fakat siyasi alanda ve İslam dışı düşünce sistemlerince karşı gösterilen duyarlılığın din anlayışlarının ıslah edilmesi konusunda gösterilmemesi, bu çabaları yetersiz kılmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi genel olarak baktığımızda siyasi alanda belli bir çaba içerisinde bulunan oluşumların çoğunun, yerleşik İslam anlayışlarını Kur'ani anlamda ıslah etme gibi bir düşünce ve çabadan yoksun olduğunu görürüz. Bu da Kur'an eksenli sağlıklı bir İslami dönüşümün önündeki en önemli engellerden biri olarak karşımızda durmaktadır. İslam karşıtı güç ve düşünce sistemleri konusunda ortaya konulan çabalarla birlikte, yerleşik geleneksel İslam anlayışlarının tümüyle Kur'ani bir ıslaha tâbi tutulması hususunda da gerekli duyarlılık ve çabayı ortaya koymak, İslami uyanış ve ümmetin yeniden ilhyası adına takip edilecek en doğru yoldur.

Bu konuyla ilgili olarak Ali Şeriatî'nin şu tespiti dikkate değerdir;

“Despot, militarist, faşist bir sistemde yaşayan bir siyasi savaşmıcı, firavun ve zorbalık üzerinde durur. Ekonomik etkenin belirleyiciliğine inanan ekonomist bir düşünür, Karun üzerinde durur. Cehalet, düşünce donukluğu ve bilinci boğup etkisiz hale getirmenin en önemli etkeninin, şirk ve tahrif edilmiş din anlayışı olduğuna inanan ve akıl harekete geçmedikçe hiçbir şeyin harekete geçirilemeyeceği kanaatinde olan bir aydın ve düşünce müca-

hidi daha çok Bel'am üzerinde durmayı tercih eder... Hacca ilk iki veya üç gidişimde Bel'amı sonuncu ve en büyük put olarak ele aldım ve bu niyetle şeytan taşladım. Kur'an'ın da benim bu tercihimin doğruladığını ve nifak, şirk, cehalet ve mollaperestliğe daha çok saldırdığını görüyorum; "Onlar Allah'ı bırakıp haham ve rahiplerini rabb edindiler" (Tevbe 9/31)."

Şeriatı bu tespitin hemen ardından da İslam ümmetinin asırlardır karşı karşıya bulunduğu ve bugün de hep birlikte muhatap olduğu bu üç sorunun ayırım yapılmaksızın bütüncül bir anlayışla ele alınması ve hepsiyle topyekün mücadele edilmesi gerektiğini şöyle ifade eder; "Firavun'u vur ki; 'Hüküm yalnızca Allah'a aittir' (6/57), Karun'u vur ki; 'Mal Allah'ındır', 'Bel'amı vur ki; 'Halis din yalnız Allah'ındır...' (39/3)" (Dr. Ali Şeriatı, Ayet Yorumları 1, sh. 115, Kıyam Yay).

Gerçekten de Ali Şeriatı'nın değindiği şekilde Firavun'un, Karun'un ve Bel'am'ın şahsında temsil edilen bu etkenler (zalim siyasi güçler, ekonomik sömürü düzeni ve tahrif edilmiş din anlayışları), İslam ümmetinin çöküntüye uğramasında hep birlikte etkili olmuşlar ve bugün de gerçek manada bir İslami dönüşüm karşısında engel teşkil etmektedirler. Bu sebeple İslami dirilişi arzulayan ve bu yönde gayret gösteren oluşumlar, yalnızca Firavun ve zorbalığın (siyasi sorunların), Karun ve paraperestliğin (kapitalist sömürü düzeni) değil, aynı zamanda ve öncelikle tahrif edilmiş din anlayışlarının da üzerinde durmak ve bunlara yönelik Kur'anî bir ıslah çabası başlatmak zorundadırlar. Aksi taktirde, İslami uyanış adına ortaya konacak tüm çabalar yetersiz kalacak ve bu çabaların, sahil bir İslami dönüşüme öncülük etmeleri mümkün olmayacaktır.

Bu noktada şunu da belirtmeliyiz ki, tağuti sistemler, batılı değer ve anlayışlar, emperyalizm vb konularda ortaya koydukları duyarlılık ve çabayı, İslami uyanışın en temel yükümlülüklerinden biri durumundaki geleneksel İslam anlayışlarının Kur'anî bir ıslaha tabi tutulması konusunda göstermeyip, aksine bu din anlayışlarını sahiplenler nasıl bir çelişki ve sapma içerisindeyseler, İslam'a modernizmin öncülleriyle yaklaşan ve geleneğin hurafele-ri konusunda gösterdikleri hassasiyeti, modern hurafeler durumundaki; demokrasi, laiklik, sivil toplum, ulusçuluk gibi Batı patentli sapmalar konusunda göstermeyen ve hatta bunları sahiplenilen insanlar da benzer, hatta daha büyük ve daha çirkin bir sapma içerisinde bulunmaktadır.

Nasıl ki, geleneksel İslam anlayışlarını aşamayanlar, Kur'an'a geleneğe ait öncüllerle yaklaşmakta ve Kur'an'dan bu doğrultuda sonuçlar çıkarmaktaysalar, diğer taraftakiler de, sözde Kur'an'a yönelme adına modernizm ve pozitivizmin verileriyle Kur'an'a yaklaşmakta ve O'ndan bu yönde sonuç çıkarmaktadırlar. Bu yaklaşım sahibi insanlar, çağı Kur'an'ın kalıplarına uydurmak yerine, Kur'an'ı çağın kalıplarına uydurmaya çalışmaktadırlar. Aynı şekilde geleneksel anlayışlarla Kur'an'a yaklaşanlar da, mevcut din anlayışlarını Kur'an'a uydurmak yerine, Kur'an'ı bu din anlayışlarına uydurmaya çalışmaktadırlar. Bu iki yaklaşımın da, Kur'an'ın apaçık mesajını perdelediği ve Kur'an'ı belirleyen olmaktan çıkarıp belirlenen bir konuma mahkum ettiği ortadadır. Bu itibarla bütün müslümanların, niteliği ne olursa olsun bu tür sapmalardan uzak olmaları gerekmektedir. Ne var ki, bugün İslam adına ortada bulunan yaygın düşünce ve anlayışlar gözönüne alındığında, bu konuda olumlu şeyler söylemek mümkün görünmemektedir. Çünkü bir taraftan, Kur'an'a yö-

nelme adı altında çeşitli modern sapmalar yaygınlaşırken, diğer taraftan muharref İslam anlayışları da İslam'a inanan toplumlar üzerindeki etkili konumlarını muhafaza etmektedirler. Bu durumda, İslami uyanışın neferi olma iddiasındaki oluşumlara düşen görev, bütün bu sorunlara bütüncül bir anlayışla yaklaşmak ve siyasi sorunlar, ekonomik sömürü düzeni ve muharref din anlayışları şeklinde özetlenebilecek olan bu sapmalar karşısında topyekün bir mücadele başlatmaktır. Sahih ve sağlıklı bir İslami dönüşümün öncelikli ve olmazsa olmaz şartı budur.

Kitabımız, İslami uyanış sürecinin bu çerçeveye oturtulması yönündeki çabalara bir katkı sağlarsa, işlevini yerine getirmiş sayılacaktır.

Şükrü Delibaş

I. BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

Allah'ın Halis Dini ve İnsanlık

“Sen yüzünü birleyici olarak doğruca dine çevir, Allah'ın yaratma kanununa ki, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez. İşte doğru din odur. Fakat insanların çoğu bilmezler.” (Rum 30/30)

“Hüküm yalnız Allah'ındır. O, yalnız kendisine tapmanızı emretmiştir. İşte doğru din budur. Ama insanlardan çoğu bilmezler.” (Yusuf 12/40)

“O, size dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya vahyettiğimizi şeriat yaptı. Şöyle ki: Dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin...” (Şura 42/13)

İnsanoğlu varolduğu ilk günden bu yana din gerçeğiyle iç içe yaşamıştır. Din, insanlık tarihinin bütün dönemlerinde yeryüzüne damgasını vuran ve toplumlara yön veren temel değer olarak ön plana çıkmıştır. Bu nedenle insanoğlunu din gerçeğinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Hatta din ile insanlık mefhumları birbirleriyle öylesine özdeşleşmiştir ki, ilk insanların yeryüzüne gönderilmesiyle başlayan ve günümüze kadar süregelen insanlık

tarihi aynı zamanda dinler tarihi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilindiği gibi, ilk insanlarla birlikte yeryüzünde Allah'ın dini yerleşik duruma geçmiştir. Ne zaman ki insanlar kendi aralarında ayrılığa düşerek birbirinden farklı din anlayışlarına yönelmişler ve üzerinde bulundukları dini yine bu din adına bilinçsizce tahrif etmişler, böylece yeryüzünde Allah'ın dininin hakimiyeti sona ermiş ve günümüze kadar aralıksız sürecek olan hak-batıl mücadelesi başlamıştır. Ve o günden bugüne yeryüzü, biri Allah'ın vahye dayalı gerçek dini, diğeri ise başta tahrif edilmiş din anlayışları olmak üzere çeşitli din ve ideolojilerden oluşan bu iki kutbun mücadelesine sahne olmuştur. Hak din ile batıl din anlayışları tarih boyunca sürekli olarak karşı karşıya gelmişler ve toplumlar üzerinde kendi hakimiyetlerini kurma mücadelesi vermişlerdir.

Hak din, Allah tarafından insanların hidayeti için gönderilen dindir. Bu dinin, kendisini batıl din ve ideolojilerden ayıran temel özelliği, her türlü beşeri düşünce ve yorumun ötesinde tek bir kaynağa, yani vahye dayanmasıdır. Dolayısıyla şu ya da bu nispette beşeri değer yargılarına dayanan diğer tüm batıl din ve ideolojilerin aksine bu dinde yalnızca Allah'ın hükmü geçerli olmakta ve Allah'tan başka hiçbir kişi ya da varlık bu din üzerinde mutlak belirleyici ve söz sahibi olamamaktadır. Esasen Kur'an'da çokça kullanılan **"Allah'ın halis dini"** nitelemesi de bu gerçeği ifade etmektedir. Aksi taktirde peygamber de olsa herhangi bir beşerin üzerinde söz sahibi olduğu bir din, ilahi din olma özelliğini kaybedecek ve felsefi bir ekol haline gelecektir. Bu nedenledir ki Rabbiniz, dinin yalnız kendisine halis kılınması konusunda bizleri uyarmış ve bizlerden kendi dininden başka din aramamamızı istemiştir:

“Biz bu Kitab’ı sana hak ile indirdik, öyleyse sen de dini yalnız kendisine halis kılarak Allah’a kulluk et. İyi bil ki halis din yalnız Allah’ındır...” (Zümer 39/2-3)

“Oysa kendilerine dini yalnız Allah’a halis kılarak, Allah’ı birleyenler olarak O’na kulluk etmeleri, namazı kılmaları emredilmişti. İşte doğru din budur.” (Beyyine 98/5)

“De ki: Bana, dini yalnız Allah’a halis kılarak O’na kulluk etmem emredildi. Ve bana müslümanların ilki olmam emredildi.” (Zümer 39/11-12)

“...Allah’a sımsıkı bağlananlar ve dinlerini katıksız olarak Allah için (halis) kılanlar başka; işte onlar mü’minlerle beraberdirler. Allah mü’minlere büyük bir ecir verecektir.” (Nisa 4/146)

“Kim İslam’dan başka bir din ararsa, bilsin ki, (o din) ondan kabul edilmeyecek ve o, ahirette kaybedenlerden olacaktır.” (Al-i İmran 3/85)

“Allah’ın dininden başkasını mı arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde olanların hepsi ister istemez, O’na teslim olmuştur ve O’na döndürölüp götürüleceklerdir.” (Al-i İmran 3/83)

“İşte benim doğru yolum budur, ona uyun, (başka) yollara uymayın ki, sizi O’nun yolundan ayırmasın...” (En’am 6/153)

İnsanların Allah’ın dini karşısındaki tutumlarıyla, inandıkları ve yapıp ettikleriyle imtihan olundukları bilinmektedir. Bu imtihanda insanların önünde iki yol, iki seçenek bulunmaktadır; birincisi dini yalnız kendisine halis kılarak inanç ve amel bütünlüğünde Allah’a kayıtsız teslimiyet, diğeri ise Allah’ın halis dininden şu ya da bu şekilde uzaklaşarak batıl yol ve anlayışlara yönelmek. Ki bu uzaklaşma bazen dini tamamen red ve inkar etmek şeklinde kendini

gösterdiği gibi genellikle de Allah'ın dini zannıyla tahrif edilmiş din anlayışlarına yönelme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yani batıl çoğu zaman hak kılığında ortaya çıkmakta, insanlar batıl yolda oldukları halde Allah'ın dini üzerinde bulunduklarını zannedebilmektedirler.

“(O) bir topluluğu doğru yola iletti, bir topluluğa da sapıklık müstehak oldu. Çünkü onlar şeytanları Allah'tan başka dostlar tuttular ve kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar.” (A'raf 7/30)

Allah'a kayıtsız teslimiyet, her alanda Allah'ın Kitabı'na dayalı tevhidi inanç ve tavır sergilemeyi ve dinde hüküm koyucu (şari) olarak yalnız Allah'ı kabul etmeyi gerektirir. Dinin yalnız Allah'a halis kılınması esastır. Zira O, kendi hükmüne hiç kimseyi ortak etmez. (Kehf 18/26)

“Allah size Kitab'ı açıklanmış olarak indirmiş iken ben O'ndan başka hakem mi arayayım...” (En'am 6/114)

“Rabbinizden size indirilene uyun ve O'ndan başka velilere uymayın...” (A'raf 7/3)

Bununla birlikte tarih boyunca insanların çoğunluğunun Allah'ın doğru yolundan uzak kaldığını ve daha çok yine Allah'ın dini olma iddiasındaki tahrif edilmiş din anlayışlarına rağbet ettiklerini belirtmek gerekmektedir. Nitekim Kur'an'da da bu gerçeğe işaret edilmiş ve insanların çoğunun doğru yoldan çıkmış olduğu bildirilmiştir:

“...Zaten insanlardan çoğu yoldan çıkmışlardır.” (Maide 5/49)

“Yeryüzünde bulunan(insan)ların çoğuna uysan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar sadece zannediyorlar ve onlar sadece saçmalyorlar.” (En'am 6/116)

“Ama sen, ne kadar istesen de, yine insanların çoğu inanacak değildir.” (Yusuf 12/103)

“Onların çoğu Allah’a ortak koşmadan inanmazlar.” (Yusuf 12/106)

Kur’an’ın bu ayetlerinin ve elimizde bulunan konuyla ilgili diğer tarihi verilerin ışığında şunu rahatlıkla ifade edebiliriz ki, insanlık tarihinin hemen bütün dönemlerinde dünya nüfusunun önemli çoğunluğunu, birtakım tahrif edilmiş din anlayışlarına tabi olan ve bu şekilde yanlış bir yolda oldukları halde kendilerini Allah’ın dini üzerinde gören insanlar oluşturmuştur.

Bunun yanında özellikle kimi peygamber ve muvahhid öncülerin çabaları sonucu bazı toplumlarda yerleşik duruma geçtiği görülen “Allah’ın halis dini”nin, bu öncü şahsiyetlerin ardından yine din ve Allah adına bilinçsizce tahrif edildiğine ve bunun sonucunda ortaya çıkan tahrif edilmiş din anlayışlarının çok geçmeden yeniden hakim duruma geçtiğine şahit olmaktayız. Bu şekilde toplumlar da yer eden muharref din anlayışları asırlar boyu Allah’ın dini diye algılanıp yaşatılmakta ve Allah’ın dini zannıyla nesilden nesile aktarılmaktadır. Böylece atalara ve atalar dinine körü körüne bağlılık toplumların hakim kültürü haline gelmekte ve insanlar koyu bir taklitçiliğin esiri olmaktadırlar. Ve bu durum asırlar boyu böylece sürüp gitmektedir.

Bu şekilde tarih boyunca insanların çoğunluğunun, Allah’ın dini zannıyla da olsa tahrif edilmiş din anlayışlarına tabi olduklarını belirttikten sonra biraz da insanların Allah’ın doğru yolundan uzaklaşıp sözkonusu yanlış anlayışlara yönelmelerinde etkili olan unsurlardan söz etmek istiyoruz. İnsanları yine Allah adına aldatmak suretiyle Allah’ın doğru yolundan uzaklaştırıp birtakım batıl yol ve

anlayışlara yöneltebilen sözkonusu unsurlara Kur'an'da defaatle değinilmiş ve insanlar bu konuda dikkatli olmaya çağırılmıştır.Allah'ın dininin baş düşmanı şeytan ile onun yandaşı durumundaki kimi siyasi ve dini liderler bu unsurların başında gelmektedir. Bunlar insanları Allah adına ve yine Allah'ın adıyla aldatabilmekte ve kendilerine uyan insanları Allah'ın yolu diye batıl yol ve anlayışlara sevkdebilmektedirler.

İnsanların Doğru Yoldan Uzaklaşmasında Etkili Olan Saptırıcı Güçler

a) Şeytan ve şeytani faaliyetler

Bilindiği gibi şeytan, varlığını insanları Allah'ın doğru yolundan uzaklaştırmaya adanmıştır. Bu yönde çaba göstermekte ve amacına ulaşabilmek için çeşitli yol ve yöntemlere başvurmaktadır. Bununla birlikte şeytanın kendisine faaliyet alanı olarak özellikle ilahi dinlerin yapısını seçtiği görülmektedir. İlahi dinleri yine din ve Allah adına tahrif etmeye ve insanları Allah adına aldatmaya çalışmakta, bunu başarabilmek için de çalışmalarını çoğu zaman hak kılığında sürdürmektedir. Allah'ın doğru yolu üzerinde oturarak bu yolu insanlara olduğundan farklı göstermeye ve hak ile batılı birbirine bulamaya çalışmaktadır.

Şeytan ve onun öncülüğündeki şeytani çabalar Kur'an'ın konuyla ilgili şu ayetlerinde insanları ilgilendiren bütün yönleriyle anlatılmış bulunmaktadır:

(Allah) buyurdu: "Öyle ise oradan in, orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık, çünkü sen aşağılıklarlardansın."

O da: "Bana diriltilecekleri güne kadar süre ver." dedi.

(Allah) buyurdu: “Haydi, sen süre verilmişlerdensin.”

“Öyle ise” dedi, “beni azdırmana karşılık, and içerim ki, ben de onlar için **senin doğru yolunun üstüne oturacağım**. Sonra önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından onlara sokulacağım ve çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın.”

(Allah) buyurdu: “Haydi sen yerilmiş ve kovulmuş olarak çık. Andolsun ki onlardan sana kim uyarsa sizin hepinizden cehennemi dolduracağım.” (A’raf 7/13-18)

(Şeytan şöyle dedi): “Onları mutlaka saptıracağım, mutlaka onları boş kuruntulara sokacağım...” (Nisa 4/19)

Bu şekilde şeytanın temel gayesinin insanları Allah’ın doğru yolundan saptırmak olduğu ve bu gayesine ulaşabilmek için Allah’ın doğru yolu üzerine oturarak insanları Allah adına aldatmaya çalıştığı bildirildikten sonra bir başka ayette de şeytanın bu amacına ulaştığına ve insanların çoğunun şeytana uyarak hak yoldan uzaklaştıklarına işaret edilmektedir:

“Andolsun İblis, onlar hakkındaki zannını doğru çıkardı, inanan bir bölükten başka (hepsi) ona uydu-
lar.” (Sebe 34/20)

Yine başka bir ayette de şeytanın kendisine uyup hak yoldan uzaklaşarak batıl anlayışlara yönelen insanlara üzerinde bulundukları yolları süsleyip Allah’ın yolu gibi gösterdiği bildirilmektedir:

“Şeytan onlara yaptıkları işleri süsleyip onları yoldan çıkardı.” (Ankebut 29/38)

Sonuçta da tüm bunlara karşı insanlar uyarılmakta ve şeytanın hak kılığında yürüttüğü aldatıcı faaliyetlere dikkat çekilmektedir:

“Ey insanlar, Allah’ın vadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın, o aldatıcı (şeytan) sizi Allah ile aldatmasın.” (Fatır 35/5)

Şeytanın ve şeytani faaliyetlerin insanları ilgilendiren bütün yönleriyle tanıtıldığı bu ayetlerde yer alan önemli noktaları bir kaç maddede özetlemek gerekirse:

1- Şeytana kıyamete kadar süre verilmiştir ve şeytanın temel gayesi insanları Allah’ın doğru yolundan uzaklaştırmaktır.

2- Şeytanın öncelikli faaliyet alanı vahye dayalı ilahi dinlerin yapısıdır. İlahi dinleri yine din ve Allah adına tahrif etmeye çalışmakta ve insanları Allah adına aldatmayı amaçlamaktadır. Allah’ın doğru yolu üzerinde oturarak bu yolu insanlara olduğundan farklı göstermekte ve kendisine uyan insanları Allah’ın dini diye batıl yol ve anlayışlara sürüklemektedir. İnsanlara üzerinde bulundukları batıl yolları süsleyip hak yol olarak göstermekte ve böylece hakkı batılla bulamaya çalışmaktadır. Tabii bütün bunları yaparken de hak kılığına girmeyi ihmal etmemektedir.

3- Şeytan söz konusu faaliyetlerinde başarılı olup gayesine ulaşmış ve böylece insanlar hakkındaki zannını doğru çıkarmıştır. Zira inanan bir bölükten başka insanların hepsi ona uymuş, hak yoldan uzaklaşarak birtakım batıl yol ve anlayışlara yönelmişlerdir.

b) Şeytanın yandaşı dini ve siyasi liderler

Şeytanın yandaşı durumundaki bir kısım siyasi ve dini liderlerin de insanların doğru yoldan uzaklaşmasında etkili oldukları bilinmektedir. Bunlar Allah’ın dini ile toplumlar arasına girerek bu dini insanlara olduğundan farklı göstermekte ve kendilerine uyan insanları hak yol diye

batıl yollara sevk edebilmektedirler. Yine insanları Allah adına aldatabilmekte ve kendi hezeyanlarını insanlara Allah'ın dini diye pazarlayabilmektedirler.

Özellikle de dini liderler, toplumlar üzerindeki dini nüfuzlarına binaen bu konuda daha fazla etkili olmaktadır. Dini anlama ve yorumlama yetkisini tekellerine almak suretiyle Allah'ın dini üzerinde kendi saltanatlarını kuran sözkonusu dini liderler bilinçli ya da bilinçsiz olarak insanların doğru yoldan uzaklaşmalarına ve Allah'ın dini diye tahrif edilmiş din anlayışlarına yönelmelerine ön ayak olabilmektedirler. Bunun yanı sıra Allah'ın gerçek dini üzerinde bulunan insanları sapık, dinsiz ve din düşmanı şeklinde yaftalayarak yine Allah adına aforoz etmekte, Allah'ın dinini müdafaa zan ve iddiasıyla tahrif edilmiş din anlayışlarının bayraktarlığını yapmaktadırlar.

Bu şekilde Allah'ın diniyle toplumlar arasına girerek tahrif edilmiş din anlayışlarını insanlara Allah'ın dini diye pazarlayan ve kendilerine uyan insanları hak yol diye batıl yol ve anlayışlara sürükleyen söz konusu dini liderler Allah'ın gerçek dini karşısındaki en etkili gücü oluşturmaktadır. Çünkü bunlar insanlara Allah'tan ve dinden bahsetmekte, dinin kavram ve ilkeleri üzerinde yükseltmektedirler şeytani anlayışlarını. Bunun yanında birtakım siyasi liderler de insanları kendi heva ve hevesleri doğrultusunda ortaya koydukları batıl ideolojilere çağırmakta ve kendilerine uyan insanları Allah'ın yolundan uzaklaştırarak şeytani yollara sevk edebilmektedirler. Şeytanın yandaşı durumundaki bu siyasi ve dini liderlerden Kur'an'da şu şekilde bahsedilmektedir:

“Onlar ki, (insanları) Allah'ın yolundan alıkoyarlar ve o yolu eğiltmeye çalışırlar...” (Hud 11/19)

“...Doğrusu bir çokları bilmeden keyiflerine uyarak

halkı şaşırtıyorlar...” (En’am 6/119)

“Onlar hem insanları ondan men ederler, hem de kendileri ondan uzak dururlar...” (En’am 6/26)

“Öyle bilmeden insanları saptırmak için Allah’a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?...” (En’am 6/144)

“...Şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için fısıldarlar. Eğer onlara uyarsanız, şüphesiz siz de ortak koşanlar (gibi olur)sunuz.” (En’am 6/121)

“Ve dediler ki: ‘Rabbimiz biz beğlerimize ve büyüklerimize uyduk da bizi yoldan saptırdılar. Rabbimiz, onlara azabdan iki kat ver ve onlara büyük bir lanet eyle.’” (Ahzab 33/67-68)

“İşte uyulanlar (kendilerine) uyanlardan uzak durdular; azabı gördüler, aralarındaki bağlar kesildi. Uyanlar, şöyle dediler: “Ah keşke bir daha dünyaya gitmemiz mümkün olsaydı da şimdi onların bizden uzak oldukları gibi biz de onlardan uzak dursaydık...” (Bakara 2/ 166,167)

Konuyu noktalamadan son olarak şunu da belirtmeliyiz ki, şeytan ve yandaşlarının insanlar üzerindeki olumsuz etkileri temelde insanların kendi zaaf ve eksikliklerine dayanmaktadır. Zira Kur’an’da şöyle buyurulmaktadır:

“Ey inananlar, siz kendinize bakın, siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapan kimse size zarar veremez...” (Maide 5/105)

“Çünkü tinananlara ve Rabb’lerine dayananlara o (şeytan)nın bir gücü yoktur. Onun gücü sadece kendisini dost tutanlara ve Allah’a ortak koşanlardır.” (Nahl 16/99-100)

“Benim halis kullarıma karşı senin bir gücün yok-

tur. Ancak sana uyan azgınları (ı yoldan çıkarabilirsin).”Hicr 15/42)

Dinlerin Tahrif Ediliş Süreci

Tarih boyunca bu konuda yaşananlar şunu ortaya koymaktadır ki dinlerin tahrifi, genellikle yüzyılları bulan belli bir süreç içerisinde bu konuda bir çok gelişmenin biraraya gelmesiyle gerçekleşen bir hadise olarak kendini göstermiştir. Bununla birlikte şunu da müşahade etmekteyiz ki ilahi dinler, her defasında benzer şekillerde ve benzer yollarla, toplumlarda kendini gösteren bir dizi sapma neticesinde yine din ve Allah adına bilinçsizce tahrif edilmişlerdir. Tabii bunda ilahi dinlerin tahrifine yönelik şeytani çabaların etkisini de unutmamak gerekir. Bu tesbitler ışığında ilahi dinlerin tahrif ediliş sürecini maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz:

a) İlâhi dini yerleşik duruma getiren peygamber ve diğer muvahhid öncülerin aralarından ayrılması sonrasında toplumlardaki geçmiş alışkanlık ve inanışların yeniden gün yüzüne çıkması ve bu alışkanlık ve inanışların giderek din anlayışlarına sirayet etmesi,

b) Dinin yayılması ile birlikte, yayıldığı bölgelerde yerleşik durumda bulunan yabancı kültürlerle ait birtakım inanışların zamanla dinin esasları arasına dahil edilmesi,

c) Başta peygamberler olmak üzere ileri gelen bir kısım insanların aşırı muhabbet ve övgülerle yüceltilip gerçek konumlarının üzerine çıkarılması ve birtakım insanüstü vasıflara sahip oldukları varsayılan bu insanların giderek dinin merkezine yerleştirilip dinde söz sahibi haline getirilmeleri,

d) Bunu takiben peygamber ve diğer önde gelen kişilere atfen mutlak dîni kaynaklar oluşturulması ve bu kay-

nakların zamanla Allah'ın Kitabı'nı gölgede bırakacak derecede önemszenmesi,

e) Bu süreçte ortaya çıkan din adamları sınıfının din konusunda tek yetkili merci haline getirilmesi ve dini anlama ve yorumlama yetkisinin bu insanların tekeline bırakılması,

f) Dini yorumlama ve din hakkında konuşma hususunda rakipsiz kalan din adamlarının din adına ortaya koydukları düşünce ve yorumların mutlaklaştırılması ve zamanla dinin esasları olarak algılanmaya başlanması,

g) Din adamları tarafından kaleme alınan kitaplar ile peygamber ve diğer önde gelen kişilere atfen oluşturulan kaynakların temel başvuru kaynağı haline getirilmesi ve bunun sonucunda ilahi kitabın geri plana itilerek din anlayışları üzerindeki belirleyici konumundan uzaklaştırılması,

h) Zaman içerisinde ataların ve geçmiş ulemanın idealize edilmesi ile birlikte taklitçiliğin yerleşik duruma geçmesi.

Bu şekilde ana hatlarıyla özetlemeye çalıştığımız süreçte Allah'ın dini, yine din ve Allah adına bilinçsizce tahrif edilerek asli yapısından uzaklaştırılmakta ve bunun sonucunda ortaya çıkan tahrif edilmiş din anlayışları zamanla gerçek dinin yerini alarak toplumlara hakim olmaktadır.

Böylelikle ilahi dinlerin nasıl bir süreç içerisinde tahrif edildiğini bir kaç maddede özetlemeye çalıştıktan sonra yine bu konuyla ilintili olarak dinlerin tahrif ediliş sürecinde aklın ve vahyin ne şekilde işlevsiz hale getirildiklerine değinelim şimdi de.

Vahyin İşlevsiz Hale Getirilmesi

Kendisinden başka yol gösterici bulunmayan (6/71) Yüce Allah'ın, dinini insanlara vahiy yoluyla bildirdiği hepimizin malumudur. Dinde tefrika ve ikiliğe meydan vermemek için de belli bir Kitap'ta topladığı vahyi dinin yegane temel kaynağı kılmıştır. Bu, tüm ilahi dinler için geçerli olan temel bir esas durumundadır.

Böylece dinin bütün ilke ve emirleri tek bir kitapta toplanmakta ve bu kitap mutlak manada dinin yegane kaynağı kılınmaktadır. Dolayısıyla da dinin Allah'tan geldiği haliyle muhafaza edilmesi her şeyden önce bu kitaba ve bu kitabın korunmasına bağlı olmaktadır. Bu nedenledir ki, ilahi dinleri tahrif etmeyi amaçlayan şeytani odaklar kendilerine öncelikli hedef olarak her defasında bu dinlerin temel kaynağı durumundaki ilahi kitapları seçmişlerdir. Şeytan ve yandaşları ilahi kitapları tahrif etmek, olmazsa dinin merkezinden uzaklaştırıp etkisiz hale getirmek için ellerinden ne geliyorsa yapmışlardır. Dinler tarihi bu yöndeki şeytani çabaların örnekleriyle doludur.

Bununla birlikte ilahi kitapların çoğu zaman fiilen tahrif edildiklerini görmekteyiz ki, bu da genellikle başta peygamber sözleri olmak üzere birtakım rivayet, şerh ve yorumların bilinçli ya da bilinçsiz olarak ilahi kitaba karıştırılması sonucu gerçekleşmektedir. Böylece zamanla neyin Allah'tan olup neyin Allah'tan olmadığı anlaşılmaz hale gelmekte ve neticede sözkonusu kitap Allah'ın Kitabı olma özelliğini kaybetmektedir.

Şeytan ve yandaşları ilahi kitabı bu şekilde fiilen tahrif edemedikleri takdirde ise onu din anlayışları üzerindeki belirleyici konumundan yine din adına uzaklaştırmaya ve böylece işlevsiz hale getirmeye çalışmaktadırlar. Bu ise peygamberlere ve diğer önde gelen kişilere atfen oluşt-

rülan kaynaklar ile din alimleri tarafından kaleme alınan kitapların zamanla ilahi kitabı geri planda bırakacak derecede önemszenmeye başlanmasıyla kendini gösteren ve insanların ilahi kitaptan uzaklaşıp sözkonusu vahiy dışı kaynaklara yönelmeleri şeklinde tezahür eden bir sürecin doğal sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca ilahi kitabın yüceltilmesi adına bilinçsizce anlaşılmaz ve ulaşılmaz bir kitap olarak görülmeye başlanması da bunda etkili olmaktadır. Böylece insanlar, “anlayabilecekleri” ve “ulaşabilecekleri” kaynaklara yönelmekte ve sonuçta ilahi kitaba verilen önem, yazılı bulunduğu kağıt parçalarını kutsamaktan ve şuursuzca bir tazimden öteye geçmemektedir.

Bu şekilde korunduğı halde ilahi kitabın din anlayışları üzerindeki belirleyici konumundan uzaklaştırılıp etkisiz ve işlevsiz hale getirilmesine verilebilecek en somut örnek ise, geleneksel İslam anlayışlarında Kur’an’a reva görülen konum olsa gerektir. Zira ileride daha ayrıntılı olarak da işleneceğı gibi, tarihi süreçte hadis, fıkıh, tefsir ve akaid gibi alanlarda ortaya konulan birtakım kaynaklar pratikte Kur’an’ın önüne geçirilmiş ve böylece Kur’an, İslam anlayışlarına kaynaklık etme noktasında ikinci plana itilmiş bulunmaktadır. Yine aynı süreçte Kur’an, yerleşik anlayışlar doğrultusunda anlaşıp yorumlanmaya başlanmış ve böylece İslam anlayışlarının merkezinden uzaklaştırılarak önemli ölçüde etkisiz hale getirilmiştir. Üstelik bütün bunlar Kur’an’ın temel kaynak olduğundan bahsedilip durulduğu halde yapılmıştır.

Aynı şekilde Kur’an’a hürmet gösterme adına ortaya konulan ve Kur’an okumayı birtakım Kur’an dışı şartlara bağlayan kaide ve merasimler sonucunda da Kur’an, anlaşılmaz ve ulaşılmaz bir kitap olarak görülmeye başlan-

miş ve insanlar Kur'an'dan, Kur'an'ı yüceltme ve ona hürmet gösterme adına uzaklaştırılmışlardır. Bu şekilde dinin merkezinden uzaklaştırılan ve önemli ölçüde işlevsiz hale getirilen Kur'an'a yeni işlevler bulunmaktan da geri kalınmamış ve bu süreçte Kur'an, büyük oranda ölümlere ve ruhlar alemine has bir kitap haline getirilmiştir.

Bütün bu gelişmelerin doğal sonucu olarak da Kur'an-ı Azimüşşan İslam anlayışlarının temel kaynağı olma vasfını büyük oranda yitirmiş ve din anlayışları üzerindeki temel belirleyici işlevini önemli ölçüde kaybetmiştir.

Aklın İşlevsiz(Atıl) Hale Getirilmesi

İnsanların kendilerine vahiyle bildirilen Rabbani ölçütler çerçevesinde, olanla olması gereken arasında mukayese yapabilmelerini ve bu sayede doğru ile yanlış ve hak ile batılı birbirinden ayırtabilmelerini sağlayan, Allah'ın bahsettiği akıl melekesidir. Bu nedenle dinin doğru anlaşılması ve doğru tutulmasında aklın rolü birinci derecede önem taşımaktadır. Nitekim Kur'an'ın bir çok ayetinde de aklın bu önemli rolünün vurgulandığını görmekteyiz. (Bkz. Bakara 2/73, 221, 242, 266; Al-i İmran 3/7, 118; A'raf 7/26; Yunus 10/24; Nahl 16/44; Haşr 59/21...vb.)

Hatta denebilir ki, vahyin pratikte işlerlik kazanması dahi bir yerde insan aklına bağlı bulunmaktadır. Çünkü vahyi pratikle irtibatlandıran yegane unsur akıldır ve bu sebeple aklın işlevsiz hale getirilip-devreden çıkarılması durumunda vahyin de pratikte hiçbir işlerliği kalmamaktadır. Dolayısıyla da aklın işlevsiz (atıl) hale getirilmesi, dinlerin tahrif edilmesinde önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Bu ise, insanların neye niçin inandıklarını ve neyi niçin yaptıklarını bilme gereksinimlerinin ortadan

kaldırılması ve böylece taklitçiliğin yerleşik duruma geçmesi ile gerçekleşmektedir ki, din alimlerinin idealize edilerek dine hüccet haline getirilmesi ve onlara ait düşünce ve yorumların dinin esasları olarak görülmeye başlanması bu sonucu doğuran gelişmelerin başında gelmektedir. Şöyle ki; bu durumda insanlar, idealize ettikleri din alimlerini körükörüne taklit etmeye ve onlara ait yorumları dinin esasları olarak görmeye başlamakta ve bunun sonucunda zamanla akıl tamamen devre dışı kalmaktadır.

Böylece olanla olması gereken arasında mukayese yapma bilinç ve yeteneklerini kaybeden insanlar, akıllarını sadece atalarından devraldıkları birtakım dini bilgi ve menkıbeleri hıfzedip ezberleyerek başkalarına nakletme yönünde kullanır duruma gelmektedirler. Sonuçta aklın yerini körükörüne taklitçilik almakta, atalara ve atalar dinine bağlılık toplumlara tamamen hakim olmaktadır. Kur'an'daki şu ayetler taklitçiliğin ve atalar dinine bağlılığın insanları ne hale getirdiğini açıkça ortaya koymaktadır:

“Onlara:”Allah’ın indirdiğine uyun” dense, “Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz(yol)a uyarız” derler. Peki ama, ataları bir şey düşünmeyen, doğru yolu bulamayan kimseler olsalar da mı?” (Bakara 2/170)

“Onlara: “Allah’ın indirdiğine ve Elçiye gelin” dense, “Babalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter” derler. Babaları hiçbir şey bilmeyen, doğru yolu bulamayan kimseler olsa da mı?” (Maide 5/104)

“Onlara: “Allah’ın indirdiğine uyun” dense; “Hayır, biz babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız” derler...” (Lokman 31/21)

“Hayır, sadece; “Biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izinde gidiyoruz” dediler.” (Zuhruf 43/22)

Bu şekilde atalara ve atalar dinine körükörüne bağlılığın hakim olduğu toplumlarda insanlar neye niçin inandıklarını ve neyi niçin yaptıklarını bilmez hale gelmekte ve koyu bir taklitçiliğin esiri olmaktadırlar. Bu durumdaki insanlar Allah'ın gerçek dinine davet edildiklerinde ise doğru yolda oldukları zan ve iddiasıyla bu davete sırt çevirmekte ve atalarının izinde yürümeyi yeğlemektedirler. Dahası kendilerine bu daveti yapan insanları dinsiz, sapık ve din düşmanı diye suçlamakta ve onların tahrif edilmiş din anlayışlarına yönelik eleştirilerini Allah'ın dinine yapılmış saldırılar olarak görmektedirler.

Günümüzde Allah'ın dini zannıyla atalarından devraldıkları tahrif edilmiş din anlayışları üzerinde yürümeye devam eden ve dünya nüfusunun önemli çoğunluğunu teşkil eden milyarlarca insan da aynı hal üzerinde bulunuyor ve aynı şeyleri söyleyip duruyor değil mi?

Temel Sapma; Muharref Din Anlayışları

Daha önce de belirttiğimiz gibi, tarih boyunca insanların çoğunluğu Allah'ın halis dininden uzaklaşarak birtakım batıl yol ve anlayışlara yönelmişler, yani Allah'ın dininden şu ya da bu şekilde sapma göstermişlerdir. Ya Allah'ın dini zannıyla tahrif edilmiş din anlayışlarına yönelmişler ya da dine tamamen sırt çevirmişlerdir. Bununla birlikte insanların daha çok tahrif edilmiş din anlayışlarına bağlı kaldıklarını görmekteyiz ki bu da bizi, tarih boyunca insanların içerisine düştükleri temel sapmanın günümüzde bir çok kesim tarafından zannedildiği ve iddia edildiği gibi dinsizlik değil tahrif edilmiş din anlayışları olduğu sonucuna götürmektedir.

Konuyla ilgili Kur'anî ve tarihi verilerin de şahitliğiyle şunu yakinen bilmekteyiz ki, ilk insanlardan günümüze

gelip geçmiş hemen bütün toplumlar Allah inancının esas oluşturduğu belli bir din anlayışına sahip bulunmaktaydılar. Nitekim kendilerine peygamber gönderilen toplumları konu alan Kur'an ayetleri, bu toplumlarda güçlü bir Allah inancının ve bu inanca dayalı belli bir din anlayışının varolduğunu ve Allah'ı razı etmeye yönelik birtakım ibadet ve çabaların bu toplumlardaki insanları yönlendirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Söz konusu toplumlarda her ne kadar Allah'tan başka birtakım varlık ve nesnelere (özellikle birtakım put ve suretlere) tapınmak yaygın halde ise de bu tapınmanın temelinde bile Allah'ı hoşnut etme düşüncesinin bulunduğuna şahit olmaktayız. Yani bu toplumlar Allah'a şirk koşarken bile bunu Allah adına ve Allah'ı razı etme adına yapan ve böylece Allah'a yakınlaşmaya çalışan dindar toplumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buna karşılık tarihin hiçbir döneminde dinsiz bir toplum varolmadığı ve dinsizliğin hiçbir toplumda yerleşik duruma geçmediği görülmektedir. Bir başka deyişle dinsizlik tarihin hiçbir döneminde ve hiçbir yerde toplumsal düzeyde kabul gören hakim anlayış olmamıştır. Bunun yanında dinsiz (ateist, materyalist, dehri) insanlara rastlansa da bu insanların marjinal kaldıklarını, hiçbir zaman toplumsal bir güç haline gelemediklerini ve dolayısıyla fazla etkili olamadıklarını müşahade etmekteyiz.

İşte bu nedenledir ki, ilahî dinler dinsiz, ateist insanlara değil tahrif edilmiş din anlayışları üzerinde bulunan toplumlara gönderilmiştir. Peygamberler her defasında karşılarında tahrif edilmiş din anlayışları üzerinde bulunan toplumları bulmuş ve onlarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Ve insanlık tarihine yön veren temel mücadele din ile dinsizlik arasında değil, hak din ile tahrif edilmiş din anlayışları arasında yaşanmıştır.

Hali hazırda başta muharref Yahudilik, muharref Hristiyanlık ve geleneksel İslam anlayışları olmak üzere tahrif edilmiş din anlayışlarının dünya genelinde insanlar üzerindeki güçlü etkisi gözönüne alındığında, geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanların içerisine düştükleri temel sapmanın dinsizlik değil tahrif edilmiş din anlayışları olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

II. BÖLÜM

TARİH BOYUNCA

ALLAH'IN HALİS DİNİNDEN

SAPMALAR

Allah'ın Halis Dininden

Muharref Din Anlayışlarına

“İnsanlar bir tek ümmet idi. Allah peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi, anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hükümete sin diye o peygamberlerle beraber gerçekleri içinde taşıyan Kitab indirdi...” (Bakara 2/123)

“İnsanlar bir tek millettten başka birşey değildi, sonradan ayrılığa düştüler...” (Yunus 10/19)

“Ve işte sizin bu ümmetiniz, bir tek ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim, benden korkun” (dedik). Fakat işlerini aralarında parçalayıp çeşitli kitaplara ayırdılar. Her parti kendi yanında bulunanla sevinmektedir.” (Mü'mininun 23/52-53)

Evet, insanlar başlangıçta bir tek ümmet idi. İlk insanlarla birlikte yeryüzünde Allah'ın dini yerleşik duruma geçmişti. Bütün insanlar bu din üzere bulunuyorlar ve hepsi aynı duygu ve düşünceleri paylaşıyorlardı. Derken

bir zaman sonra aralarında ayrılığa düşerek çeşitli fırkalara bölündüler ve üzerinde bulundukları dini yine bu din adına bilinçsizce tahrif edip birbirinden farklı din anlayışlarına yöneldiler. Bunun üzerine Allah Teala anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hükmetsinler ve onlara yeniden dinin gerçeğini hatırlatsınlar diye beraberlerinde içinde gerçekleri taşıyan kitaplar olduğu halde birbiri ardınca peygamberlerini gönderdi.

İdris(a.s.)’dan Nuh(a.s.)’a, Hud(a.s.)’dan Salih(a.s.)’a, Hz.İbrahim’den Hz.Musa’ya, Hz.İsa’ya ve nihayet son peygamber Hz.Muhammed’e kadar tüm peygamberler insanları aralarındaki ihtilaf ve anlaşmazlıkları terk ederek topluca Allah’ın ipine sarılmaya çağırdılar.

Ne var ki insanlar, Rablerinden gelen bu çağrıya uyup aralarındaki ihtilaf ve anlaşmazlıklara son verecekleri yerde her geçen gün sözkonusu ihtilafları daha da derinleştirerek içinden çıkılmaz hale getirdiler. Kur’an’ın konuyla ilgili ayetleri ve kaynaklarda yer alan bu konudaki birçok rivayet ve haberde de açıkça ortaya konulduğu gibi, hemen bütün peygamberlerin ardından, getirdikleri ilahi mesaj çarpıtılmış ve bunun sonucunda ortaya çıkan tahrif edilmiş din anlayışları bir sonraki peygamberin karşısına Allah’ın dini diye çıkartılmıştır. Böylece Allah’ın dinini ikame etmek üzere gönderilen peygamberler, karşılarında her defasında yine Allah’ın dini olma iddiasındaki tahrif edilmiş din anlayışlarını bulmuşlar ve onlarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Bu meyanda ilk peygamberlerden olduğu bilinen Nuh(a.s.)’ın risaleti, kavminin içerisinde bulunduğu durum ve bu kavmin Nuh(as)’ın davetine karşı ortaya koyduğu tavırla ilgili olarak elimizde bulunan bilgiler, yukarıda söylediklerimizi kanıtlar niteliktedir. Kaynaklarda yer

alan rivayetlere göre, önceleri Allah'ın dini üzerinde bulunan Nuh(as)'ın kavmi daha sonra bu dini, yine din adına bilinçsizce tahrif etmişler ve bunun sonucunda ortaya çıkan muharref din anlayışlarını Allah'ın dini diye benimsemişlerlerdi. Bu kavim, geçmiş din alimleri olan Vedd, Suva, Yeğus, Ye'uk ve Nesr adındaki şahısları ölümleri ardından aşırı muhabbet ve övgülerle kutsamışlar ve zamanla bu kişilerin temsili suretlerini yaparak Allah'ın yanında onlara da tazimde bulunup ibadet etmeye başlamışlardı. Aşağıdaki rivayetler bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

“Dendiğine göre Yeğus, Hz.Adem'in oğlu olan Şit'in oğlu idi. Suva ve ondan sonra gelenler de öyle. İnsanlar onların dualarını almakla berekete ereceklerine inanıyorlardı. Onlardan biri ölünce, suretine uygun bir timsal yaptılar. Bir müddet bu putlara meshederek, elleriyle değerek teberrükte bulundular. Sonra, şeytanın da telkiniyle tedricen tapınmaya başladılar.”¹

“...Bu put isimleri aslında Nuh kavminden salih kimselere aitti. Şeytan, bu salih kişiler ölünce kavimlerine şu telkini yaptı; “Salih kişilerinizin oturmuş oldukları yerlere onların hatırasına dikitler dikin ve bunlara onların isimlerini verin.” Halk bu telkine uyup söyleneni yaptı. Bidayette tapınma yoktu. Ancak ne zaman ki bunlar helak olup gittiler ve haklarındaki bilgi de unutuldu, işte o zaman insanlar bu putlara tapınmaya başladılar.”²

Bunların yanı sıra Vedd, Suva ve diğerlerinin kavimleri içinde sevilen ve dini konularda kendilerine başvuru insanları oldukları ve ölümleri ardından kendilerine duyuru-

1- Süheyli'nin et-Ta'rif adlı eserinden naklen; İbrahim Canan, Kü-tüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, C. 4, sh. 342, Akçağ Yay.

2- Buhari, Tefsir, Nuh 1

lan hürmete binaen putlaştırıldıklarına dair daha bir çok rivayet bulunmaktadır.

Üzerinde bulundukları dini bu şekilde yine din adına bilinçsizce tahrif eden ve bunun sonucunda ortaya çıkmış olan tahrif edilmiş din anlayışlarını Allah'ın dini diye benimseyen bu insanlar, kendilerine peygamber olarak gönderilen Nuh(a.s.)'ın; "Ben sizin için açık bir uyarıcıyım. Yalnız Allah'a tapın. Cidden ben sizin acı bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum." (Hud 11/25-26) şeklindeki davetine sırt çevirerek şöyle diyorlardı:

"...Bu da sizin gibi insandan başka bir şey değildir. Size üstün gelmek istiyor. Eğer Allah (elçi göndermek) dileseydi, melekleri indirirdi. Biz ilk babalarımızdan böyle bir şey işitmedik. O(Nuh) kendisinde delilik bulunan bir adamdır, başka bir şey değildir..." (Mü'minin 23/24-25), "Biz seni de bizim gibi insan görüyoruz..." (Hud 11/27), "...Biz seni açık bir sapıklık içerisinde görüyoruz." (A'raf 7/60).

Ve sonuçta Hz.Nuh'un davetine karşı şu şekilde tavır koydular: "Dediler ki: "İlahlarınızı bırakmayın, ne Vedd'i, ne Suva'ı, ne de Yeğus'u, Ye'uk'u ve Nesr'i bırakmayın." (Nuh 71/23)

Aynı şekilde Nuh kavminden sonra yeryüzünün varisleri kılınan Ad kavmi de kendilerini Allah'ın gerçek dini-ne davet eden Hud(a.s.)'a sırt çevirerek ona karşı şu şekilde tavır alıyorlardı: "Ey Hud, sen bize açık bir mucize getirmedi. Biz, senin ağzına bakarak ilahlarımızı terk edici değiliz ve biz sana iman ediciler de değiliz." (Hud 11/53), "O, Allah'a yalan uydurandan başka bir adam değildir. Biz ona inancılar değiliz." (Mü'minin 23/28)

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerine ışık tutan bu haberlerden de anlaşıldığı gibi, yeryüzünde meskun ilk top-

lumlardan başlamak üzere insanlar, kendilerine gönderilen ilahi dinleri yine din adına bilişsizce tahrif etmeyi alışkanlık haline getirmişler ve bunun sonucunda ortaya çıkan muharref din anlayışlarını Allah'ın dini diye benimseyegelmişlerdir. Bu hal üzerinde bulunan insanlar, yeniden Allah'ın gerçek dinine davet edildiklerinde ise doğru yolda oldukları zan ve iddiasıyla bu davete karşı çıkmışlar ve böyle yaparak Allah'ın dinini muhafaza ve müdafaa ettiklerini zannetmişlerdir.

“Onlara: “Yalnız Allah’a kulluk edin” diye önlerinden ve arkalarından peygamberler gelmişti. “Rabbimiz dileyseydi melekler indirirdi. Biz sizin gönderildiğiniz şeyi tanımıyoruz” dediler.” (Fussilet 41/14)

“Zaten kendilerine hidayet geldiği zaman insanları doğru yola gelmekten alıkoyan şey, hep: “Allah bir insanı elçi mi gönderdi?” demeleridir.” (İsra 17/94)

Bu şekilde tarih boyunca Allah'ın halis dininden sapmalar ve muharref din anlayışlarının ortaya çıkış süreci ile ilgili olarak insanlık tarihinin ilk dönemlerine kısaca değindikten sonra buradan varlıklarını günümüze kadar sürdürmüş muharref dini yapılar olarak karşımıza çıkan Yahudilik ve Hristiyanlığa geçip kısaca bu dinlerin ortaya çıkış ve tahrif ediliş süreçleri üzerinde duralım.

Hız.Musa'nın Risaleti,

İsrailoğulları ve Muharref Yahudilik

“Andolsun biz Musa'ya hidayet verdik ve İsrailoğullarına Kitab'ı miras kıldık.” (Mü'min 40/53)

“(İsrailoğulları) doğru yolu bulsunlar diye biz, Musa'ya Kitab'ı verdik.” (Mü'minin 23/49)

Bilindiği üzere Hız.Musa'nın risaleti dinler tarihi içeri-

sinde önemli bir yere sahiptir. Kendisine kitap verilen peygamberlerden olmasının yanında yüklendiği misyonun ağırlığı ve bu çerçevede ortaya koyduğu mücadelesinin büyüklüğü de Hz.Musa'nın risaletini önemli kılan etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıdaki ayetlerde de vurgulandığı gibi Hz.Musa, İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendi ve Allah Teala tarafından bu topluluğu Firavun'un zulmünden kurtarmak ve onları doğru yola iletmek üzere görevlendirilmişti. İsrailoğullarının kimler olduğuna ve Hz.Musa'nın risaletinden önce nasıl bir durumda bulunduklarına gelince, babası Hz.İbrahim tarafından Allah'ın dinini ikame etmek üzere Filistin bölgesine yerleştirilen İshak(a.s.)'in soyundan meydana geldiği bilinen bu topluluğa İshak(a.s.)'in oğlu Yakub(a.s.)'in gerçek ismi olan İsrail'e nispeten İsrailoğulları adı verilmiştir. Bilinen peygamberlerin çoğu bu kavme mensuptur. Filistin'de meskun durumda iken Yusuf(a.s.) zamanında Mısır'a yerleşen İsrailoğulları, burada kısa zaman içerisinde önemli bir etkinliğe sahip oldular. Yusuf(a.s.)'in ardından da ticaret ve tarım gibi alanlarda etkinliklerini devam ettirdiler.

Ne var ki bu arada Mısır'da yönetimi ele geçiren Kıpti Firavunlar, ülkede yönetimde olmasa bile ticaret ve tarım gibi alanlarda inisiyatifleri ellerinde bulunduran İsrailoğullarının bu konumlarından rahatsız olacaklar ve çok geçmeden bu topluluğa karşı büyük bir soykırıma girişeceklerdi. Öyle ki, İsrailoğullarının yeni doğan tüm erkek çocuklarını öldürüyor (2/49; 7/14; 28/4) ve böylece bu topluluğu sistemli bir şekilde yok etmeye çalışıyorlardı.

İşte böyle bir ortamda Allah Teala İsrailoğulları kabilesine mensup diğer tüm erkek çocuklar gibi öldürülmeğe aday olan Hz.Musa'yı bu soykırımdan kurtarıyor

(28/7), güçlü çağına erince de onu, İsrailoğullarını Firavun'un zulmünden kurtarmak üzere peygamberlikle görevlendiriyordu. (7/104-105; 20/47). Peygamberlikle görevlendirildikten sonra, risaletinin Mısır'da geçen ilk dönemi içerisinde zalim ve despot Firavun'a karşı mücadele verip ondan İsrailoğullarını kendisiyle birlikte göndermesini isteyen (7/105) Hz.Musa, çok geçmeden Firavun'un boy hedefi haline gelmişti. Bunun üzerine Allah Teala Hz.Musa'ya, İsrailoğullarını ve kendisine inanan diğer insanları belirlenen bir gecede Mısır'dan çıkarmasını emretti. (20/77;26/52;44/23). Böylece Mısır'da meskun İsrailoğulları bir gece vakti kararlaştırılan yerde bir araya geldiler ve topluca yola çıkıldı. Hz.Musa öncülüğünde Kızıldeniz yönüne hareket edildi. Bu durumu haber alan Firavun, ordusuyla birlikte Hz.Musa ve beraberindekilerin peşine düştü ise de (10/90; 20/78; 26/60) Allah Teala kendisine fırsat vermedi, İsrailoğullarını geçirdiği denizde onu ve ordusunu boğup helak etti. (2/50;20/78;28/40; 51/40).

Hz.Musa öncülüğündeki İsrailoğulları Kızıldeniz'i böylece geçtikten sonra Sina yarımadasını da aşarak Sina dağına geldiler. Sina dağında bir seneden fazla kalındı ve Tevratın büyük bir kısmı da burada inzal oldu. Hz.Musa bundan sonraki dönemde bütün çabasını İsrailoğulları topluluğunu ıslah etme ve doğru yola getirme yönünde yoğunlaştırdı. Çünkü İsrailoğulları, Mısır'dan yapılan hicret sırasında birtakım putlara tapan bir kavme rastladıklarında, Hz. Musa'dan kendilerine de böyle tapınacakları ilahlar yapmasını isteyecek kadar cahil bir toplum idiler. (7/138).

Hatta Hz. Musa'nın öncülüğünde doğru yolu bulduktan sonra bile daha o hayattayken eski cahili alışkanlıklarına dönebilmekteydiler. Mesela bir defasında Hz. Musa

aralarından ayrılıp vahiy almak üzere Tur dağına gidince İsrailoğulları, Samiri adında birinin altın ve gümüş gibi ziynet eşyalarından yaptığı ve Hz. Musa da dahil tüm insanların gerçek ilahı olarak lanse ettiği buzağı heykeline tapınmaya başlamışlardı. (2/51;7/148;20/83-97).

İşte Hz.Musa böyle bir toplumu Allah'ın dini üzere sabit kılmak için yıllarca yoğun bir çaba gösterdi ve bunda da büyük ölçüde başarılı oldu. Hz. Musa'nın önderliğinde uzun yıllar boyunca çölde yaşayan İsrailoğulları Hz.Musa'nın vefatından sonra tekrar eski yurtları olan Filistin'e yerleştiler.

Peki bundan sonra ne oldu, peygamberleri hayattayken bile onun yolundan sapabilecek bir yapıya sahip olan bu topluluk, Hz.Musa'nın ardından Allah'ın dinine bağlı kalmaya ve dini doğru tutmaya devam edecekler miydi? Bu soruların cevabını aradığımızda şunu görüyoruz ki, İsrailoğulları Hz.Musa'dan sonra her ne kadar dinlerini tamamen unutup arkalarına atmadıysalar ve dinlerine bağlı kalmaya devam ettiyseler de bu dini Allah'tan geldiği haliyle muhafaza etme hususunda gereken hassasiyeti göstermemişler ve kendilerinden önceki ümmetlerin yaptığı gibi üzerinde bulundukları dini yine bu din adına bilinçsizce tahrif etmekten geri kalmamışlardır.

Peygamberlere atfedilen söz, hikaye ve menkıbeler ile din alimlerine ait düşünce ve yorumların ön plana çıkarılması ve zamanla dinde mutlak kaynak haline getirilmesiyle başlayan süreçte Hz.Musa'nın getirdiği din, yine bu din adına tahrif edilerek asli yapısından uzaklaştırılmış ve çok geçmeden yerini muharref Yahudiliğe bırakmıştır. Daha sonra peygamberlere atfedilen söz ve hikayeler ile din alimlerine ait düşünce ve yorumlar giderek Tevrat'a karıştırılmış ve böylece dinin kaynağı da fiilen tahrif edil-

miştir. Bu gelişmeyi Mevdudi şöyle özetlemektedir:

“Yahudi alim ve din adamlarının en büyük kabahati, Tevrat’ı öğrenmeye ve bunu halk arasında yaymaya çalışmaları yerine bunu, sadece Rahip ve Rabbilerin tekeline ve keyfi tasarruflarına sunmuş olmalarıydı. Diğer milletlerin fertleri şöyle dursun İsrailoğulları halk kitlesi de Tevrat’tan tamamıyla habersiz ve kopuk kaldı. Daha sonra İsrailoğulları arasında bid’at, cehalet ve delalet baş gösterince dini alim ve Rabbiler bunlara karşı çıkmak ve bunları düzeltmek yerine revaç bulmuş ve yaygınlaşmış her yanlış akide ve inanç ile ahlaki bozukluk için Tivrattan gerekçeler bulmaya çalıştılar, Tivratta olmayan şeyleri de kendi taraflarından ilave ettiler. Bu alim ve Rabbiler yalnız Kitabullah’ın sözlerini kendi anlayışları istikametinde tevîl ve tefsir etmekle kalmadılar, uygun buldukları şeyleri buna ilave ettiler ve uygun bulmadıklarını bundan çıkardılar. Bu alim ve Rabbiler kendi tefsir ve açıklamalarını, kendi tarihi evham ve hurafatı, içtihat yoluyla geliştirdikleri şeriat ve kanunlarını, Allah’ın kelamıyla içinden çıkılamayacak ve fark edilemeyecek şekilde karıştırdılar.”³

Tevratin bu şekilde tahrif edilmesine ek olarak yine bu süreçte meydana getirilen ve dini hükümlerin yorumları ve bu hükümlere göre yeni sorunların çözümleri ile İsrailoğulları peygamberlerinin söz, yorum ve içtihatlarını içeren Mişna ve Gemera adlı iki yorum kitabından oluşan Talmud da dinin kaynaklığı noktasında Tevrat’ın önüne geçirilmiş ve Tevrat’a tercih edilir olmuştur. Böylece ortaya çıkan ve zaman içerisinde İsrailoğulları arasında yerleşen muharref Yahudilik giderek Hz.Musa’nın getirdiği dinin yerini almış ve Allah’ın dini olma iddiasıyla kurumlaşmıştır.

3- Mevdudi, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz.Peygamberin Hayatı, C.2, sh. 69, Pınar Yay.

Dinlerini bu şekilde bilinçsizce tahrif eden İsrailoğulları bunun yanı sıra din üzerinde kendi aralarında ayrılığa düşmüşler ve herbiri kendisini Hz.Musa'nın getirdiği dine nispet eden ve bu dinin yegane temsilcisi gören Ferisiler, Esseniler ve Sadukiler gibi çeşitli fırkalara bölünmüşlerdi. Nitekim Kur'an, bu durumu bize şu şekilde haber vermektedir:

“Andolsun biz Musa'ya Kitab'ı verdik, onda da ayrılığa düşüldü...” (Hud 11/110; Fussilet 41/45)

Sonuç olarak, Hz.Musa vasıtasıyla gönderilen dine varis olan İsrailoğulları, bu dini asli haliyle muhafaza etme konusunda gereken hassasiyeti göstermeyerek dinlerini yine bu din adına bilinçsizce tahrif etmişler, din üzerinde kendi aralarında ayrılığa düşmüşler ve bu süreçte ortaya çıkan muharref Yahudiliği Allah'ın dini diye benimsemişlerdi. Bu şekilde açık bir sapma ve aldanış içerisinde bulunan İsrailoğulları, ayrıca doğru yolda oldukları zan ve iddiasıyla kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamakta ve onlara bir çok baskı ve eziyet uygulamaktaydılar. Hatta bu hususta öylesine ileri gitmişlerdi ki, bazı peygamberleri öldürmekten bile geri kalmamışlardı. (Bakara 2/87; Maide 5/70)

Hz.İsa'nın Risaleti ve

Muharref Hıristiyanlığın Ortaya Çıkışı

“Onların ardından, yanlarındaki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik ve ona içinde yol gösterme ve nur bulunan İncil'i verdik. Önündeki Tevrat'ı doğrulayıcı ve korunanlar için yol gösterici ve öğüt olmak üzere.” (Maide 5/46)

“Ona Kitab'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek,

onu İsrailoğullarına bir elçi yapacak...” (Al-i İmran 3/48-49)

Evet, Hz.Musa’dan sonra dinlerini yine bu din adına bilinçsizce tahrif ederek bunun sonucunda ortaya çıkan muharref Yahudiliği Allah’ın dini diye benimsemiş olan ve doğru yolda oldukları zannıyla kendilerine gönderilen bir çok peygambere sırt çeviren ve bazılarını da öldüren İsrailoğulları, bu sefer de Hz.İsa’nın davetiyle yüzyüze geliyorlardı. Hz.İsa, Kur’an’ın ifadesiyle açık delillerle gittiği İsrailoğullarına şöyle diyordu: “...Ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için (geldim). Allah’tan korkun ve bana itaat edin.” (Zuhruf 43/63)

Buna karşılık İsrailoğulları, daha önceki peygamberlere olduğu gibi Hz.İsa’nın bu yöndeki davetine de Allah’ın dini üzerinde bulundukları zan ve iddiasıyla sırt çevirdiler. Bununla da kalmayıp Hz.İsa’yı Allah’ın dininden sapmak, Allah’a ve dine ihanet etmek ve din düşmanı olmakla suçladılar. Sonuçta içlerinden küçük bir zümre hariç İsrailoğulları topluluğu Hz.İsa’nın davetine icabet etmeyip muharref Yahudiliğe bağlı kalmayı yeğlediler.

Çok geçmeden de bu şekilde dinsiz ve din düşmanı olarak ilan ettikleri Hz.İsa’ya karşı büyük bir sindirme operasyonu başlattılar. Hz.İsa ve kendisine inanan az sayıdaki havariyi çeşitli baskı ve işkence yöntemleriyle yıldırmaya ve etkisiz hale getirmeye çalıştılar. Hatta bu uğurda Roma İmparatorluğunu Hz.İsa aleyhinde kıskırtmaktan bile geri kalmadılar. Üstelik bütün bunları Allah için ve Allah adına yapmaktaydılar. Çünkü onlar, kendilerini doğru yolda, Hz.İsa’yı ise sapıklık içerisinde görüyorlardı ve karşılarındaki bu sapık(!) cereyanla mücadele etmenin dini bir vecibe olduğuna inanıyorlardı.

{

Neticede yahudiler tarafından yürütölen bu yöndeki karşıt çaba ve propagandaların da etkisiyle Hz.İsa'nın daveti fazla rağbet görmemiş ve Hz. İsa'nın getirdiğı dine inananlar az sayıda insanla sınırlı kalmıştı. Bununla birlikte karşısına çıkarılan bütün zorluk ve engellemelere rağmen Hz.İsa, Allah'ın dinini eğip bükmeden olduğı gibi ortaya koyma noktasında üzerine düşeni yapmış ve görevini hakkıyla yerine getirerek bu dünyadan ayrılmıştı. O ve az sayıdaki havarisi güç şartlarda da olsa hak dinin şahitliğini yapmışlar ve bir çok zorluk karşısında bu dini Allah'tan geldiğı haliyle muhafaza ve müdafaa etmişlerdi.

Ne var ki Hz.İsa'dan sonrası için aynı şeyleri söyleyebilmek mümkün görünmemektedir. Zira Hz.İsa'nın hemen ardından zaten az sayıda bulunan havarilerin güçlü bir otorite oluşturamayıp çeşitli bölgelere dağılmaları, ileride dinin tahrif edilmesine kadar uzanacak olan birtakım gelişmeleri de beraberinde getirecekti. Önceleri Hz.İsa'ya karşı mücadele eden, ancak zamanında yaşamasına rağmen kendisini göremeyen eski yahudi hahamlarından Pavlus'un Yahudiliğı terk ederek Hz.İsa'nın dinine geçtiğini ilan etmesi bu hususta herşeyin başlangıcı olacaktı.

Yahudilik ve diğer dini yapılar hakkında güçlü bir birikime sahip bulunan Pavlus, havarilerin etkisiz kalmalarını da fırsat bilerek kısa zaman içerisinde bu yeni dinin en önemli temsilcisi haline gelmişti. Bu şekilde dini konulardaki güçlü donanımı ve Hristiyanlığa hizmet etme noktasında ortaya koyduğu samimi gayretler neticesinde dinin bir numaralı temsilcisi konumuna yükselen ve gide rek insiyatifi ele geçiren Pavlus'un din adına yaptığı ilk iş, yeni dinin yayılması önünde engel gördüğü birtakım dini kuralları yumuşatarak sevgi, barış ve kardeşlik gibi soyut kavramları ön plana çıkarmak ve bazı kuralları da tama-

men ortadan kaldırmak oldu.

Ne var ki dinin daha geniş kitlelere yayılması gibi son derece masum ve makul bir amaca dayanan Pavlus'un bu yöndeki girişimleri çok geçmeden amacını aşacak bir düzeye ulaştı ve dinin yapısına zarar vermeye başladı. Dinin bir çok hükmü deforme edildi ya da tamamen ortadan kaldırıldı. Ayrıca Pavlus'un din üzerindeki düzenlemeleri bu kadarla da sınırlı kalmadı. Yine, dinin daha geniş kitlelere yayılması adına diğer bazı dinlerdeki birtakım inanış ve uygulamaları da Hristiyanlığa aktardı. H. G. Wels, Pavlus'un sözkonusu düzenlemelerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Son şekliyle Hristiyanlığı tesis edenlerin başında Pavlus gelir. O, İsa'yı ne görmüş ne de tebligatını işitmişti. Asıl ismi Saul idi. İsa'ya inanan pek az sayıdaki mü'minlere işkence edenlerin en ileri gelenlerinden idi. Derken birden hristiyan oldu, adını Pavlus diye değiştirdi. Keskin bir zekâsı vardı. Zamanındaki dini hareketlere pek dikkat ediyordu. Yahudiliği, Mitra dinini ve İskenderiye'de mevcut dini inançları çok iyi bilirdi. Onların bir çok fikir ve tabirlerini Hristiyanlığa nakletti... Hristiyanlık o dinlerden çok şey aldı; Matruş papaz, adak, heykel, mum, timsal gibi hususlar ki bunlar Mitra ve İskenderiye tatbikatlarından idi. Onlardan sadece bu unsurları almakla kalmadı, âyin ve ibadetlerindeki ibareleri ve fikirlerini de benimsedi.”⁴

Pavlus'un bu yöndeki çaba ve girişimleri sonucunda kısa bir süreç içerisinde Hz.İsa'nın getirdiği din, yine bu din adına, bu dini daha geniş kitlelere yayma adına tevhi-di yapısından uzaklaştırılıp Allah'ın halis dini olmaktan

4- Bkz. Suat Yıldırım, Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık, sh.183, Işık Yay.

çıkarılmış ve bunun sonucunda yerini muharref Hristiyanlığa bırakmıştır. Böylece başta yahudiler olmak üzere düşmanlarının bile bu dine veremediği zararı dinin yayılması adına Pavlus ve kendisine tabi olan Hristiyanlar vermiş oluyordu. Gerçekten de, muhalifleri belki Hz.İsa ve kendisine inananlara baskı yapmış ve Hz.İsa'nın getirdiği dinin yayılmasını engellemişlerdi ancak, bütün gayretlerine rağmen dinin yapısına hiçbir şekilde zarar verememişlerdi. Buna karşın Pavlus ve ona tabi olan Hristiyanlar, dini daha geniş kitlelere yayma ve güçlendirme adına dinin asli yapısından uzaklaşmasına sebep olmuşlardı.

Daha sonra Pavlus'un din üzerindeki sözkonusu düzenlemelerinden İncil de nasibini alacaktı. Pavlus, Süryanice olan aslı yerine İncil'i Yunan dilinde yazdırıp çoğaltmaya başladı ve bu süreçte peygamber söz ve hikayelerinin de bünyesine karıştırılmasıyla İncil asli yapısından uzaklaştırıldı. Ardından da birbirini tutmayan çok sayıda İncil ortaya çıktı. Yine aynı süreçte diğer bir çok inanış gibi teslis inancı da putperest kültürlerin etkisiyle Hristiyanlığa dahil oldu ve zamanla Hristiyanlığın en önemli akidesi haline geldi.

Bu arada bütün bu olumsuz gelişmeler yaşanırken aralarında Hz.İsa'nın havarilerinin de bulunduğu dinin gerçek temsilcileri Pavlus'a ve onun din üzerindeki düzenlemelerine şiddetle karşı çıkmaktaydılar. Ne var ki bu insanların aksi yöndeki bütün çabalarına ve kendisine yöneltilen tüm eleştiri ve ikazlara rağmen Pavlus, bildiğini okumaya devam etti. Giderek de Pavlus'un dinle ilgili yorumları ve ortaya koyduğu din anlayışı geniş kitlelerce gerçek Hristiyanlık olarak kabul görmeye başladı. Hristiyanlık tahrif edilmiş yeni şekliyle Anadolu, Roma, Yunanistan ve Mezopotamya'da kalabalık insan topluluklarına mal oldu. Böylelikle Hz.İsa'nın ümmeti içerisinde

sayı ve güç olarak önemli bir üstünlük sağlayan Pavlusçu Hristiyanlar, Hz.İsa'nın yolundan sapmakla suçladıkları dinin gerçek temsilcilerine karşı büyük bir karalama kampanyası başlattılar ve onları baskı yoluyla sindirmeye çalıştılar. Pavlus'un ölümünden sonra da dini temsil etme noktasında insiyatifi ellerinde bulundurmaya devam eden Pavlusçu Hristiyanlar, Hz.İsa'nın gerçek takipçilerine baskı yapmayı bu dönemde de sürdürdüler.

Yine bu dönem içerisinde Roma İmparatorluğu da Pavlus'un kurumlaştırdığı muharref Hristiyanlığı benimsedi ve resmi din olarak kabul etti. Bu şekilde o günün dünyasının en büyük gücü olan Roma İmparatorluğunu da arkasına alan muharref Hristiyanlık, böylece Hz.İsa'nın getirdiği dini temsil etme konumunu daha da güçlendirmiş oluyordu. Artık Pavlus'un görüşlerine ve din üzerinde yapmış olduğu düzenlemelere karşı gelenler, karşılarında onun kurumlaştırdığı muharref Hristiyanlığı resmi din olarak benimseyen büyük bir gücü buluyorlardı.

Roma İmparatorluğunun kolluk kuvvetleri, kendilerine birinci hedef olarak seçtikleri Hz.İsa'nın gerçek takipçilerine din adına baskı yapmakta ve onları muharref Hristiyanlığı benimsemeye zorlamaktaydılar. Fakat kendilerine yapılan tüm baskı ve eziyetlere rağmen bu insanlar dinin gerçeğini dile getirme noktasında yılmadan seslerini yükseltmeye devam ettiler ve bu alandaki tartışma ve mücadeleler asırlar boyu geçerliliğini korudu.

Sonunda Hristiyanlar arasında yaşanan sözkonusu mücadele ve tartışmalara son vermek amacıyla farklı anlayışlara mensup alimler, İmparator Konstantin'in çağrısıyla 325 yılında İznik'te toplandılar. İznik konsülü olarak bilinen bu toplantıda Pavlusçu Hristiyanlar ile tevhid aki-

desini sürdüren gerçek hristiyanlar arasında sert ve yoğun tartışmalar yaşandı. Toplantı sonucunda ise çoğunluğun kararı ile teslis inancı başta olmak üzere muharref Hristiyanlığın görüşleri esas kabul edildi ve toplantıda onaylanan dini kaideleri reddedenlerin etkisiz hale getirilmesi ile bu doğrultuda yazılmış tüm kitapların yakılarak ortadan kaldırılması da karara bağlandı.

Bunun akabinde 431 yılında Efes'te yeniden bir araya gelen hristiyan din alimleri İznik konsülünde alınan kararları ve Hz.İsa'nın uluhiyetine dair mevcut anlayışı bir kere daha onaylayıp Hz.Meryem'e de uluhiyet isnat ederek günümüze kadar geçerliliğini koruyacak olan teslis akidesine son şeklini verdiler. Ve o günlerden bugünlere muharref Hristiyanlık Hz.İsa'nın getirdiği din olarak görülüp öylece kabul edilmeye devam edildi.

“Biz hristiyanız' diyenlerin de sözünü almıştık, ama uyarıldıkları şeyden pay almayı unuttular. Bu yüzden kıyamet gününe kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah onlara ne yaptıklarını haber verecektir.” (Maide- 5/14)

Hiz. Muhammed ve Ebedi Risalet

“O, Resultünü, hidayet ve hak dinle gönderdi ki o dini, bütün dinlere üstün kılsın. Şahit olarak Allah yeter.” (Fetih 48/28)

“Bu da kentlerin anası (Mekke)yi ve çevresindeki(şehir)leri uyarman için sana indirdiğimiz feyiz kaynağı ve kendinden önceki(kitap)ları doğrulayıcı bir kitaptır...” (En'am 6/92)

“Sana Kitab'ı hak ile ve kendinden öncekini doğrulayıcı olarak indirdi. Bundan önce de insanlara doğ-

ru yolu göstermek için Tevrat ve İncil'i indirmişti..." (Al-i İmran 3/3-4)

"Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik..." (Sebe 34/28)

Hız.Musa ve ardından da Hız.İsa vasıtasıyla gönderilen dinlerin tahrif edilmesi ve bu dinlere mensup insanların aralarında ihtilafa düşerek birbirinden farklı din anlayışlarına yönelmeleri akabinde aradan uzun bir müddet geçtikten sonra yeryüzü yeni bir peygamberin risaletine daha sahne oluyordu. İnsanlığa yönelik son rabbani mesajı getiren bu peygamber Hız.Muhammed'den başkası değildi. O da diğer peygamberler gibi hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri insanlara açıklamak ve insanları yeniden Allah'ın halis dinine çağırarak görevlendirilmişti.

Şartlar

Bütün insanlığı kuşatan evrensel ve zamanlar üstü bir mesaja sahip olmasının yanında insanlığa yönelik son ilahi çağrı olma özelliği de taşıyan Hız.Peygamberin risaletini doğru bir şekilde değerlendirebilmek için öncelikle bu risaleti gerekli kılan şartlardan haberdar olmak ve Hız.Peygamber'in hangi şartlarda ve nasıl bir ortamda peygamberlik görevini üstlendiğini az çok bilmek gerekmektedir. Bunun için de o dönemde Arabistan ve çevresinde yerleşik durumda bulunan Arabistan müşrikliği, muharref Yahudilik ve muharref Hıristiyanlık gibi dini yapıları genel özellikleriyle de olsa tanımak icap etmektedir.

Arabistan Müşrikliği

Bilindiği üzere Muhammedi risaletin öncelikli ilgi alanı ve doğup filizlendiği yer olan Mekke şehri aynı zaman-

da Arabistan müşrikliğinin de merkezi durumundaydı. Kur'ani ifadeyle şehirlerin anası konumundaki Mekke, asırlardır şirke dayalı din anlayışının etkisi altında bulunmaktaydı.

Putçuluğun ve putlara tapınmanın esas oluşturduğu bu din anlayışı öteden beri Mekke toplumuna yön veren etkenlerin başında gelmekteydi. Babaları uyarılmamış ve bu yüzden de gaflet içerisinde kalmış olan (36/3) bu toplum geçmiş din büyüklerini temsilen kendi elleriyle yaptıkları birtakım putlara tapınmakta ve çeşitli şekillerde tazimde bulunup ibadet ettikleri bu putlardan medet ve himmet beklemekteydiler. Bununla birlikte Mekke'de yerleşik durumda bulunan sözkonusu müşrik din anlayışının Allah inancı başta olmak üzere hac, kurban, sadaka, adak ile melek ve peygamber inancı gibi ilahi dinlere ait bir çok inanış ve ibadeti de bünyesinde barındırdığı görülmektedir.

Müşrik Mekke toplumu üzerinde kendini gösteren ilahi dinlere ait bu etkilerin kökeninde ise Hz.İbrahim'in Arabistan yarımadasını islamlaştırmaya yönelik çabalarının bulunduğunu tespit etmekteyiz. Bilindiği gibi Hz.İbrahim bu çabaları çerçevesinde oğlu Hz.İsmail'i Arabistan Yarımadasına yerleştirmiş ve ikisi birlikte Mekke'de Kâbe'yi inşa etmişlerdi. Kâbe'nin inşasını takiben hac ibadeti sebebiyle giderek dini bir merkez haline gelen Mekke şehri bu özelliğini asırlar boyu muhafaza etmiştir. Bu da Mekke'nin sürekli olarak ilahi dinlerin etkisi altında kalması sonucunu doğurmuştur.

Ne var ki Kâbe'nin inşasından Hz.Peygamber'in nübüvvetine kadar geçen süre içerisinde Hz.İsmail'in Arabistan'da yerleştirdiği tevhid dini çeşitli şekillerde tahrif edilerek asli yapısından uzaklaştırılmış ve bunun sonu-

cunda ortaya çıkan şirke dayalı din anlayışları çok geçmeden Mekke başta olmak üzere Arabistan yarımadasını etkisi altına almıştı. Bununla beraber Hz. İsmail'in yerleştiği dinin izleri Arabistan Yarımadasından hiç bir zaman tamamen silinmemiş ve bu dinin birtakım inanç ve ibadetleri korunarak müşrik din anlayışları bünyesinde yaşatılmaya devam etmiştir.

“Andolsun, onlara: **“Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı kim boyun eğdirdi?”** diye sorsan; **“Allah” derler...**” (Ankebut 29/61)

“Onlara **“Kim gökten su indirip de ölmüş olan yeri onunla diriltti?”** diye sorsan; **“Allah” derler...**” (Ankebut 29/63)

“Andolsun, onlara **“Gökleri ve yeri kim yarattı?”** diye sorsan, elbette diyecekler ki: **“Onları, çok üstün, çok bilen yarattı.”** (Zuhruf 43/9)

“De ki: **“Biliyorsanız dünya ve içinde bulunanlar kimindir?”**, **“Allah”ındır**” diyecekler, **“O halde düşünmüyor musunuz?”** de. **“Yedi göğün Rabbi ve büyük arşın Rabbi kimdir?”** de. **“Bunlar Allah”ındır**” diyecekler. **“O halde korunmuyor musunuz?”** de. **“Biliyorsanız herşeyin melekutu(mülkü ve yönetimi) elinde olan, koruyup kollayan fakat kendisi koruyup kollanmayan kimdir?”** de. **“(Herşeyin yönetimi) Allah’a aittir”** diyecekler...” (Mü’minun 23/84-89)

Görüldüğü gibi Mekkeli müşrikler, her şeyin yaratıcısı olarak tek bir Allah’a inanmakta ve Allah’ın çok üstün ve çok bilen olduğunu, insanları koruyup kolladığını, dünya ve içinde bulunan herşeyin sahibi olup her türlü gücün üstünde bulunduğunu ve nihayet her şeyin mülk ve yönetiminin O’na ait olduğunu kabul etmekteydiler. Bunun yanında Allah’tan başka veli ve şefaatçi edindikleri

putlara da yine Allah'ı hoşnut etmek ve kendilerine Allah katında yakınlık sağlamak amacıyla tazimde bulunup ibadet etmekteydiler;

“Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar, ne de yarar veremeyen şeylere tapıyorlar ve: “Bunlar Allah katında bizim şefaathilerimizdir” diyorlar...” (Yunus 10/18)

“İyi bil ki halis din yalnız Allah'ındır. O'ndan başka sıveliler edinerek “Biz bunlara, sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz” diyenler(e gelince) “Şüphesiz ki Allah, onlar arasında, ayrılığa düştükleri şeyde hükmünü verecektir...” (Zümer 39/3)

“Allah'tan başka kendilerine (Allah yanında) yakınlık sağlamak için ilah edindikleri şeyler kendilerine yardım etselerdi ya...” (Ahkaf 46/28)

Mekkeli müşrikler ayrıca bu şekilde şirk içerisinde bulunmalarını Allah'ın kendileri için takdir ettiği bir durum olarak görmekte ve Allah dileseydi kendilerinin şirk koşmayacaklarını söylemekteydiler.(Bkz. En'am 6/148; Nahl 16/35; Zuhuruf 43/20). Hatta Hz.Peygamberin risaletinden önce, kendilerine bir uyarıcı gelirse herhangi bir millettten daha çok doğru yolda olacaklarına dair Allah'a yemin edip söz vermektedirler. (Fatır 35/42)

Kısacası Arabistan müşrikliği, adı üstünde şirke dayalı bir din anlayışı olmakla birlikte ilahi dinlere ait bir çok inanış ve ibadeti de bünyesinde barındırmaktaydı ve bu din anlayışı üzerinde bulunan müşrik Mekke toplumu Allah için kurban kesip sadaka vermekte, hac ibadetini yerine getirmekte, Kâbe'ye Allah'ın evi olduğu için saygı gösterip hizmet etmekte, Allah'tan kendileri için bir uyarıcı göndermesini istemekte ve hatta Allah'tan başka veli ve şefaathçi edindikleri putlara dahi Allah'ın rızasını kazanmak için ibadet etmekteydiler.

Muharref Yahudilik ve Muharref Hıristiyanlık

Muhammedi risaletin öncelikli ilgi alanı durumundaki şehirlerin anası Mekke bu şekilde müşrik din anlayışının etkisi altında bulunurken, Mekke'nin çevresini oluşturan bölgelerde ise daha çok muharref Yahudilik ve muharref Hıristiyanlığın etkileri hissedilmekteydi.

Daha önce de gördüğümüz gibi, Hz.Musa ve ardından Hz.İsa'nın ümmetleri peygamberlerinden sonra üzerinde bulundukları dini yine bu din adına bilinçsizce tahrif etmişler ve bunun sonucunda ortaya çıkan muharref Yahudilik ve muharref Hıristiyanlığı Allah'ın dini diye benimsemişlerdi. Bu süreçte Allah'ın dini olma iddiasıyla kurumlaşan muharref Yahudilik ve muharref Hıristiyanlık giderek Hz.Musa ve Hz.İsa vasıtasıyla gönderilen dinlerin yerini almış ve bu dinleri temsil eder duruma gelmişlerdi.

Yine aynı süreçte bu dinlere mensup insanlar dinde ayrılığa düşerek kendi aralarında çeşitli fırkalara bölünmüşler ve dinlerini paramparça etmişlerdi. Böylece yahudi ve hıristiyanların aralarından çıkan partiler din hakkında birbirleriyle kıyasıya mücadele etmeye başlamışlar ve her biri hakkın yegane temsilcisi olma iddiasıyla yekdiğerlerini dinden çıkmakla ve sapıklıkla suçlar hale gelmişlerdi.Kur'an'ın şu ayetleri de bu duruma işaret etmektedir :

“(Hıristiyan ve yahudilerin) aralarından çıkan partiler, birbirleriyle ihtilafa düştüler...” (Zuhruf 43/65)

“...Kitab verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlıktan ötürü ayrılığa düştüler...” (Al-i İmran 3/19)

“Kitap ehli, ancak, kendilerine deliller geldikten sonra ayrılığa düştüler...” (Beyyine 98/4-5)

Bu şekilde aralarında ihtilafa düşüp kendi içlerinde birbirine düşman çeşitli fırkalara bölünmüş olan yahudi ve hristiyanlar bunun yanısıra karşılıklı olarak birbirleriyle de mücadele etmekte ve dini konular hakkında kıyasıya bir çekişme içerisinde bulunmaktaydılar. Bu cümleden olarak yahudiler hristiyanları, hristiyanlar da yahudileri bir temel üzerinde bulunmamakla ve doğru yolda olmamakla suçlamaktaydılar. (2/113). Sonuçta yahudiler ve hristiyanlar arasındaki bu çekişme ve mücadeleler Hz.Peygamberin risaletine kadar sürmüş ve Allah'ın Hz.Musa ve Hz.İsa vasıtasıyla gönderdiği dinler unutulmaya yüz tutmuştu.İşte Arabistan ve çevresindeki yahudi ve hristiyanların durumu da bu merkezdeydi.

Hız.Peygamber'in Mekkele Müşrikleri İslam'a Daveti

“Biz sana böyle Arapça bir Kur'an vahyettik ki şchir-lerin anasını ve çevresinde bulunanları uyarasın...” (Şura 42/7)

“Kafirlerin hoşuna gitmese de siz, dini yalnız Allah'a halis kılarak O'na çağırın.” (Mü'min 40/14)

Bilindiğı gibi İslam davetinin ilk muhatapları, Hz.Peygamber'in yakın çevresini ve içerisinde yaşadığı toplumu teşkil etmeleri sebebiyle Mekkele müşrikler olmuştı. Hz.Peygamber'in dinin yalnız Allah'a halis kılınması doğrultusundaki tek ilah eksenli tevhidi çağrısı, şirke dayalı din anlayışı üzerinde bulunan ve daha önce babaları uyarılmamış olduğundan gaflet içerisinde kalmış olan müşrik Mekke toplumunu sarsacak nitelikteydi:

“De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilahınızın bir tek ilah olduğu vahyediliyor. O'na doğrulun.

O'ndan mağfiret dileyin. Ortak koşanların vay haline.” (Fussilet 41/6)

“Bu Kur'an bana vahyolundu ki, onunla sizi ve ulaştı-
ğı herkesi uyarayım. Siz gerçekten Allah ile beraber baş-
ka ilahlar olduğuna şahitlik ediyor musunuz? Ben şahitlik
etmem.” de. “O, ancak tek bir ilahtır, ben sizin ortak
koştüğunuz şeylerden uzağım” de.” (En'am 6/19)

Kendilerini bu şekilde üzerinde bulundukları müşrik
din anlayışını terk etmeye ve tek olan İlah'a doğrulmaya
davet eden Hz.Peygamber'in bu çağrısına Mekke toplu-
munun ilk tepkisi olumsuz ve sert oldu. Mekkeli müşrik-
ler ilk planda Hz.Peygambere tepki gösterip şiddetle kar-
şı çıktılar. Yakın çevresinden bir kaç kişi dışında, toplu-
mun kahir ekseriyeti Hz.Peygamberin davetine olumlu
yönde cevap vermediği gibi, O'nu yalancılıkla, sihirbaz-
lıkla, sapkınlıkla ve Allah'a yalan uydurmakla itham etti-
ler.

“Onlara, kendilerinden bir uyarıcı gelmesine hayret et-
tiler de o kafirler dediler ki: “Bu, yalancı bir sihirbazdır.
İlahları bir tek ilah mı yaptı? Bu cidden tuhaf bir şeydir.”
Onlardan bir grup fırladı: “Yürüyün, ilahlarınıza bağlı ka-
lın. Çünkü bu, arzu edilen bir şeydir. Biz bu(nun söyledi-
ği)ni (babalarımızın bağlı olduğu) öteki dinde işitmedik.
Bu uydurmadan başka bir şey değildir...” (Sad 38/4-7)

Bunun yanında Hz.Peygamber'in yalancı olduğunu ve
ortaya attığı peygamberlik iddiasının safsatadan başka bir
şey olmadığını ispatlamak için de bir yığın dini gerekçe-
leri sürdüler. Kur'ani naslarla da sabit olan bu gerekçe-
lerden bazıları şöyleydi:

“Dediler: “Bu peygambere ne oluyor ki yemek yiyor,
çarşılarda geziyor? Ona kendisiyle beraber uyarıcı olarak
bir melek indirilmeli değil mi? Yahut kendisine bir hazi-

ne atılmalı, yahut kendisinin bir bahçesi olmalı da ondan yemeli değil mi?...” (Furkan 25/7-8; ayrıca bkz. En’am 6/8; İsra 17/90-93)

“...”Bu (Muhammed) de sizin gibi bir insan değil mi? Şimdi siz göz göre göre büyüye mi kapılacaksınız.” (Enbiya 21/3)

“Hayır, dediler, (Muhammed’in söyledikleri), karma-karışık rüyalar, hayır onu uydurnuş, hayır o şairdir. (Eğer doğru ise) o halde bize önceki(peygamber)lerin gönderildikleri gibi o da bir mucize getirsin.” (Enbiya 21/5)

“...Allah’a yalan mı uydurdu, yoksa kendisinde delilik mi var?...” (Sebe 34/8; ayrıca bkz. Şura 42/24)

“Dediler ki: “Ona Rabbinden ayetler (mucizeler) indirilmeli değil miydi?...” (Ankebut 29/50; ayrıca bkz. Rad 13/7, 27; Taha 20/133)

“...”Bu büyüdür, biz onu tanımayız” dediler. Ve dediler ki: “Bu Kur’an iki kentten, büyük bir adama indirilmeli değil miydi?” (Zuhruf 43/30-31)

“Ona hazine indirilmeli veya beraberinde bir melek gelmeli değil miydi?...” (Hud 11/12)

“Dediler ki: “Ey kendisine zikir indirilmiş olan, sen mutlaka cinlenmişsin. Eğer doğrulardan isen bize melekleri getirsene.” (Hicr 15/6-7)

Bu şekilde Hz.Peygamber’in davetine yine din ve Allah adına karşı çıkan ve onu Allah’a yalan uydurmakla ve sihirbazlıkla suçlayan Mekkeli müşrikler, en sonunda da bu davete sırt çevirerek şöyle demişlerdi: “Babalarımızı bu yolda bulduk, Allah da bize böyle emretti...” (A’raf 7/28), “...”Biz babalarımızı bu yol üzerinde bulduk, biz de onların izlerinde gidiyoruz...” (Zuhruf 43/22)

Ancak ilk başlarda bu şekilde Hz.Peygamber’e karşı çı-

kıp sert tepkiler gösteren müşrik Mekke toplumu daha sonra Hz.Peygamber'in kararlı ve kuşatıcı çabaları karşısında giderek çözülmeye başlamış ve böylece Mekke'de güçlü bir etki alanı oluşturan İslam'ın tevhidi çağrısı çok geçmeden başta Kitap ehli olmak üzere Mekke çevresinde yaşayan toplumlari da etkileyecek bir düzeye ulaşmıştı.

Hz.Peygamberin Ehli Kitabı İslam'a Daveti

"Ey Kitab ehli, elçilerin arasının kesildiği, bir boşluk meydana geldiği sırada size elçimiz geldi, gerçekleri açıklıyor ki; "Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi." demeyesiniz. İşte müjdeleyici ve uyarıcı geldi..." (Maide 5/19)

Yukarıda da gördüğümüz gibi Hz.Peygamber, aynı zamanda kendi kabilesini oluşturan Mekke toplumunu Allah'ın dinine davet ederken karşısında, kendilerini hak yolda gören şirk dininin dindarlarını bulmuş ve uzun bir süre bu insanlarla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Bununla birlikte Hz.Peygamberin mesajı Mekke ile sınırlı olmayan evrensel bir mesajdı ve bu mesajın çevre bölgelerden başlanarak ulaşabildiği bütün insanlara götürülmesi gerekmektedir.

Ayrıca Hz.Peygamber'e yüklenen öncelikli görevlerden biri de kendi aralarında ayrılığa düşüp çeşitli fırkalara bölünmüş olan yahudi ve hristiyanlara hakkında ayrılığa düştükleri şeylerin gerçeğini açıklamak ve onları yeniden Allah'ın halis dinine davet etmektir. Bu nedenle özellikle de İslami davetin Medine devrinden başlamak üzere ilerleyen dönemlerde Hz.Peygamberin tevhidi çağrısı Kitab ehli, yani yahudi ve hristiyanlar üzerinde yoğunlaşmıştı.

"Ey Kitab ehli, elçimiz size geldi, Kitabdan gizlediğiniz şeylerin çoğunu size açıklıyor, çoğundan da geçiyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur ve açık bir Kitab geldi.

Onunla Allah, rızasının peşinde gidenleri esenlik yollarına iletiyor ve onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıp dosdoğru bir yola iletiyor.” (Maide 5/15-16)

“(Ey Kitab verilenler) sizin yanınızda bulunanı doğrulayıcı olarak indirmiş bulunduğuma inanın ve onu inkar edenlerin ilki olmayın, benim ayetlerimi bir kaç paraya satmayın ve benden sakının. Bile bile gerçeği batılla bulayıp hakkı gizlemeyin.” (Bakara 2/41-42)

“De ki: “Ey Kitab ehli, bizimle sizin aranızda eşit olan bir kelimeye gelin: Yalnız Allah’a tapalım, O’na hiç bir şeyi ortak koşmayalım; birimiz diğerini Allah’tan başka Rab’ler edinmesin.” Eğer yüz çevirirlerse: “Şahit olun, biz müslümanlarız” deyin.” (Al-i İmran 3/64)

Ne var ki Hz. Peygamberin bu davetine karşılık içlerinden az sayıda insan hariç (3/199) Yahudi ve Hristiyanlar inkarı tercih etmişler ve Hz. Peygamberin davetine sırt çevirmişlerdi.

“Allah tarafından kendilerine, yanlarında bulunanı doğrulayıcı bir elçi gelince, Kitab verilenlerden bir grup, Allah’ın Kitab’ını sanki bilmiyorlarmış gibi sırtlarının arkasına attılar.” (Bakara 2/101)

“Onlara “Allah’ın indirdiğine inanın” denilse; “Bize indirilene inanırız” derler, ötesini kabul etmezler. Halbuki o, kendi yanlarında bulunanı doğrulayıcı bir gerçektir...” (Bakara 2/91)

“Baksana şu kendilerine Kitabdan bir pay verilenlere; sapıklığı satın alıyorlar, istiyorlar ki, siz de yolu sapıtasınız...” (Nisa 4/44)

Bu şekilde Hz. Peygamberin davetine sırt çeviren yahudi ve hristiyanlar ayrıca Hz. Peygamber ve müslümanları kendi dinlerine davet etmekten de geri kalmamışlardı. Kendilerinin Allah’ın oğulları ve sevgilileri olduğunu

(5/18;62/6) ve kendileri dışında hiç kimsenin cennete giremeyeceğini (2/111, 94) iddia eden yahudi ve hristiyanlar, kendilerinin aksine yanlış yolda gördükleri müslümanlara şöyle diyorlardı: “Yahudi veya hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız...” (Bakara 2/135)

Yahudi ve hristiyanların bu tutumlarına karşılık Hz.Peygamberin nihai tavrı ise onlardan yüz çevirmek ve onları taşkınlıkları içerisinde kendi hallerine bırakmak oluyordu.

“Dinlerini parça parça edip grup grup olanlar var ya, senin onlarla hiç bir ilişkin yoktur. Onların işi Allah’a kalmıştır, sonra (Allah) onlara yaptıklarını haber verecektir.” (En’am 6/159)

İslam Toplumunun Teşekkülü

“...Bunun üzerine Allah kendi izniyle inananları, onların üzerinde ihtilaf ettikleri gerçeğe iletti. Allah dilediğini doğru yola iletir.” (Bakara 2/213)

Allah’ın elçiliği görevini yüklendiği ilk günden başlayarak İslam’ın tevhidi çağrısını daha çok sayıda insana ulaştırmak için yoğun çaba harcayan ve bu uğurda bir çok zorluk ve meşakkate göğüs germek zorunda kalan Hz.Peygamber’in bu yöndeki çabaları sonuçsuz kalmamış ve çok geçmeden meyvesini vermişti. İlk başlarda az sayıda müntesibi bulunan İslam dini, Hz.Peygamber’in kuşatıcı çabaları neticesinde gittikçe geniş kitlelere malolmuş ve sonuçta her yönüyle Kur’an’a dayalı bir İslam toplumu teşekkül etmişti. Böylelikle daha bir kaç sene öncesinde şirk, nifak ve cehaletin pençesinde kıvranan toplumlar, Kur’an’ın rehberliği ve Hz.Peygamber’in önderliğinde Allah’ın dinini ikame etmişler ve kendilerinden sonraki nesillere örnek teşkil edecek nitelikte bir saadet

toplumu meydana getirmişlerdi.

“...Hani siz birbirinize düşman idiniz, (Allah) kalplerinizi birleştirdi. O’nun nimetiyle kardeşler haline geldiniz. Siz ateşten bir çukurun kenarında bulunuyordunuz, sizi ondan kurtardı....” (Al-i İmran 3/103)

Evet, yakın bir geçmişte kendi aralarında kan davaları güden, kabile asabiyetini herşeyin üstünde tutan ve birbirlerine karşı düşmanca davranan bu insanlar, Hz.Peygamberin nebevi terbiyesi altında gerçek manada kardeşler haline gelmiş ve varlarını yoklarını birbirleriyle paylaşmışlardı. Böylece de kısa zaman içerisinde insanlık tarihinin en sağlıklı toplumlarından birini meydana getirmişlerdi. Daha önce hiçbir siyasi etkinlikleri bulunmayan bu insanlar, elde ettikleri Kur’ani bilinç sayesinde güçlü bir siyasi yapı oluşturmuşlar ve kısa zaman içerisinde o günün iki süper gücü olan Bizans ve Sasani İmparatorluklarıyla boy ölçüşecek duruma gelmişlerdi.

“Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz. İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz ve Allah’a (gereği gibi) inanırsınız...” (Al-i İmran 3/110)

“Böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki insanlara şahit olasınız, peygamber de size şahit olsun...”(Bakara 2/143)

Kur’an’da bu şekilde hayırlı bir ümmet olarak nitelen-dirilip insanlara örnek gösterilen ilk dönem müslümanları, bunun yanında ileride önceki ümmetlerin akibetine uğrayıp dinde ayrılığa düşmemeleri ve dini doğru tutmaya devam etmeleri hususunda Kur’an’ın ısrarlı uyarılarına muhatap olmuşlardı. Bu doğrultuda İslam toplumuna yöneltilen Kur’ani uyarılardan bazıları şöyleydi:

“Ey iman edenler, Allah’tan nasıl korkup-sakınmak gerekiyorsa öylece korkup sakının ve siz, ancak müslüman

olmaktan başka (bir din ve tutum üzerinde) ölmeyin. Ve topluca Allah'ın ipine sarılın, dağılıp ayrılmayın..." (Al-i İmran 3/102-103)

"Kendilerine açık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılan ve ihtilaf edenler (anlaşmazlığa düşenler) gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azab vardır." (Al-i İmran 3/105)

"İşte bu benim dosdoğru olan yolumdur. Şu halde ona uyun. (Başka) yollara uymayın ki, sizi O'nun yolundan ayırmasın..." (En'am 6/153)

"Allah'a ve Rasulüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin, yoksa korkuya kapılırsınız, devletiniz gider. Sabredin, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir. Yurtlarından çalım satarak, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve Allah yolundan menedenler gibi olmayın..." (Enfal 8/46-47)

"...Dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin..." (Şura 42/13)

"Rabbinizden size indirilene uyun ve O'ndan başka velilere uymayın..." (A'raf 7/3)

Ayrıca Kur'an'daki bu uyarılara ek olarak Hz.Peygamber de kendisinden sonra, önceki ümmetlerin durumuna düşmemeleri ve aralarındaki birliği koruyup dini doğru tutmaya devam etmeleri konusunda, fırsat buldukça müslümanları ikaz ediyordu.

Peki, dinde ayrılığa düşmemeleri ve dini doğru tutmaya devam etmeleri yönünde bu şekilde Kur'an'ın ve Hz.Peygamber'in ısrarlı uyarılarına muhatap olan ilk dönem müslümanları, Hz.Peygamber'in ardından bu konularda gereken hassasiyeti gösterip mevcut Kur'ani yapıyı koruyabilecek ve üzerinde bulundukları Rabbani çizgiyi Hz.Peygamber'in yokluğunda da sürdürebilecekler miydi?

İşte bundan sonraki bölümlerde bu önemli sorulara

cevap bulmaya çalışacağız. Bunu yaparken de önce, Hz.Peygamber'in ardından ümmetin içerisine düştüğü sorunları ele alıp bu sorunların doğurduğu siyasi ve fikri kamplaşmalara değinecek, ardından da İslam toplumunun Hz.Peygamber'den sonra içerisine düştüğü sorunların İslam anlayışları üzerinde ne gibi izler bıraktığını, ne şekilde ve ne oranda İslam anlayışlarına etkide bulunduğunu, İslam anlayışlarının Kur'ani eksenden uzaklaştırılma sürecinde ne kadar etkili olduğunu irdelleyeceğiz.

III. BÖLÜM:

HZ. PEYGAMBER SONRASI

DÖNEME BAKIŞ

İslami Toplumsal ve Siyasi Yapının Çökertililişi ve Saltanata Geçiş

Daha önce de belirttiğimiz gibi, peygamberlerin aralarından ayrılması sonrasında toplumların yapısında meydana gelen değişimler, dinlerin tahrif edilmesinde birinci derecede etkili olmuştur. Peygamberlerinin ardından geçmiş alışkanlıklarını yeniden canlandıran, kıskançlık ve çekememezlik yüzünden kendi aralarında anlaşmazlığa düşen ve peygamberlerinden devrıldıkları Rabbani çizgiyi sürdürme konusunda gereken hassasiyeti göstermeyen toplumlar, bu halleriyle dinlerinin tahrifine bilinçsizce zemin hazırlamışlardır.

Bu sebeptendir ki, peygamberlerin ardından dine varis olan toplumların içerisine düştükleri durum bilinmeden dinlerin ne şekilde tahrif edildiğini anlamak mümkün değildir. Dolayısıyla, İslam anlayışlarının tarihi süreçte geçirmiş olduğu değişimleri anlayabilmek ve yine islam anlayışlarının Kur'ani eksenden ne şekilde ve nasıl bir süreç içerisinde uzaklaştırıldığını kavrayabilmek için de öncelikle İslam ümmetinin Hz. Peygamber'den sonra nasıl bir

yapılanma içerisine girdiğini ve ne tür sorunlarla karşı karşıya kaldığını bilmek gerekmektedir. Yoksa, tarihi süreçte İslam anlayışları üzerinde meydana gelen tahribatı ve müslümanların içerisine düştükleri içler acısı durumu İslam düşmanlarının bu yöndeki çabalarına ya da genelde yapıldığı gibi İslam tarihindeki birkaç elim hadiseye bağlamanın ve bu konuda çeşitli komplo teorilerine sığınmanın ilmi açıdan hiçbir tutarlılığı bulunmadığı ortadadır.

Bilindiği gibi Hz.Peygamber, arkasında dünya varolduğu insanlığa örnek teşkil edecek bir toplumsal ve siyasal yapı bırakarak hicri 9, miladi 632 yılında vefat etti. Hayattayken aynı zamanda İslam toplumunun liderliğini de yapmakta olan Hz.Peygamber, bu konuda kendisinden sonrası için herhangi bir düzenleme getirmemiş ve yerine geçecek kişiyi belirleme işini ümmetin seçimine bırakmıştı. Dolayısıyla Hz.Peygamber'den sonra bu konuda yapılması gereken, müslümanların ümmet bilinci çerçevesinde biraraya gelerek ehliyet esasına göre İslam toplumunun yeni liderini seçmeleri idi.

Ne var ki olaylar bu yönde gelişmedi. Hz.Peygamber'in vefatını takiben, İslam toplumunu meydana getiren değişik kabileler, ümmetin yöneticiliğini elde etmek üzere kendi başlarına harekete geçtiler. Bu doğrultudaki ilk girişim ise Medine'nin yerlileri olan Ensar'dan geldi. Ensar'a mensup müslümanlar, diğer müslümanları haberdar etme gereği bile duymadan liderleri Sad b. Ubade'yi halife seçmek üzere Beni Saide Sakifesi'nde toplandılar.¹ Ensar'ın bu girişimine mukabil diğer kabileler de hilafetin kendi hakları olduğu iddiasıyla harekete geçmekte gecikmediler. Böylelikle hilafet meselesinde ümmet bilinci yerine kabile fakhlıkları ön plana çıkmıştı ve Hz.Peygam-

1- İbnü'l-Esir, El-Kâmil Fî'l-Tarih Tercümesi. C.2, sh.298, Bahar Yay.

ber'in hemen ardından, müslümanlar arasında kabile esasına dayalı bir kamplaşma yaşanmaktaydı.* Bu kamplaşmada rol alan başlıca gruplar ise şunlardı:

1- Ensar Grubu: Bu gruba mensup müslümanlar, Medine'nin yerlileri olmaları hasebiyle hilafet hakkını kendilerinde görüyorlardı.

2- Muhacirler Grubu: Bunlar, halifelğin ilk müslümanlar olan muhacirlerin ve Kureyş kabilesinin hakkı olduğu görüşündeydiler. Bu grubu Hz.Ebubekir ve Hz.Ömer temsil etmekteydi.

3- Hz.Ali Grubu: Bu gruba göre ise, İslam toplumunun yöneticiliği Hz.Peygamberin kabilesi olan Haşimoğullarının ve bu kabileden Hz.Ali'nin hakkıydı.²

Bunlardan başka, İslam toplumu içerisinde önemli bir yer teşkil eden Ümeyyeoğulları kabilesi de bu kamplaşmada yerini almıştı ancak, bu kabile mensupları İslam'a sonradan girmenin ezikliğini yaşamakta ve hilafet konusunda hak talep etmek için meşru bir gerekçeden henüz yoksun bulunmaktaydılar.

Bu şekilde hilafeti elde etme uğruna müslümanlar çeşitli gruplara bölünmüşler ve neredeyse birbirlerine düşme noktasına gelmişlerdi ki, Ensar'ın kendi aralarında halife seçimi için toplandıklarını haber alan Muhacir temsilcilerinden Hz.Ebubekir ve Hz.Ömer'in Beni Saide'ye giderek sözkonusu toplantıya iştirak etmeleri ile müslü-

*- İslam tarihçisi A. Aziz Duri, Hz. Peygamber'in ardından müslümanlar arasında kendini gösteren bu kamplaşma ortamında iki akımın ön plana çıktığını söylemekte ve bunları "kabilevi akım" ve "İslami akım" olarak adlandırmaktadır. Bkz. A. Aziz Duri, İlk Dönem İslam Tarihi, sh. 79, Endülüs Yay.

2- M. Ebu Zehra, İslamda Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi, C.1, sh.31, Hisar Yay.

manlar arasında yaşanması multemel tatsız olayların önüne geçilmiş oldu. Bilindiği üzere bu toplantıda Ensar ve Muhacirler arasında yapılan tartışmalar neticesinde Hz.Ebubekir müslümanların ilk halifesi seçildi.³

Kabile asabiyetinin ön plana çıktığı ve ümmetin dağılma noktasına geldiği bir ortamda ilk halife olarak görev ve başlayan Hz.Ebubekir, yönetiminde nebevi ilkelere sadakat gösterdi, aldığı cesur ve isabetli kararlarla İslam toplumunun parçalanmasını engelledi. Küçük bir kabileye mensup olmasının da avantajıyla kabileler arası dengeyi sağlamada büyük bir başarı gösterdi ve yönetiminde hiç bir kabileye ayrıcalık tanımadı. Ayrıca kendisine zekat vermeyi kabul etmeyen kabileler ve dinden dönenler konusunda ortaya koyduğu kararlı mücadeleyle de İslam devletinin otoritesini sağlamlaştırıp doğabilecek fitnelerin önüne geçti. İki yıl süren hilafeti boyunca İslam adına çok önemli hizmetlere imza atan ve yönetiminde nebevi ilkelere sadık kalan Hz.Ebubekir'in vefatıyla birlikte Hz.Ömer müslümanların ikinci halifesi oldu.

Hicri 13. yılda göreve başlayan Hz.Ömer de selefi Hz.Ebubekir gibi yönetiminde İslam dışı anlayış ve uygulamalara yer vermemeye ve nebevi çizgiyi sürdürmeye özen gösterdi. Devlet yönetimine akrabalarını yanaştırmadı ve bu konuda ehliyet ve liyakati esas aldı. Yönetimde özellikle de adalet ilkesine son derece önem verdi. Öyle ki, ortaya koyduğu adil yönetime binaen ismi adaletiyle birlikte anılmaya başlandı. Sonuçta, Hz.Ömer dönemi de nebevi ilkelerin ayakta tutulması ve İslam birliğinin muhafaza edilmesi açısından oldukça başarılı bir dönem olmuştu.

Buna karşılık, Hz.Ömer'den sonra halifelige Hz.Os-

3- İbnü'l-Esir, a.g.e., C.2. sh.298

man'ın getirilmesi daha başından İslam toplumunu sar-sacak sorunların habercisi gibiydi. Çünkü ilk iki halifenin küçük kabilelere mensup olmasının aksine Hz.Osman, Ümeyyeoğulları gibi güçlü ve büyük bir kabileye mensuptu ve bu kabile mensupları, Mekke'nin fethi ile birlikte kaybettikleri Arapların yönetimini yeniden elde etme gibi bir ideale sahipti. Bunun için de uygun bir zemin ve fırsat kollamaktaydılar. Ayrıca kişilik olarak Hz.Osman da yumuşak karakterli, yönlendirilmeye müsait bir yapıya sahipti, akrabalarına düşküncü ve halife olduğunda yetmiş yaşının üstündeydi.

Bütün bu olumsuz şartlar altında hicri 24. yılda üçüncü halife olarak göreve başlayan Hz.Osman, önceki iki halifenin tersine devlet yönetiminde akrabalarına ağırlık vermeyi tercih etti. Kendi kabilesine mensup olan Şam valisi Muaviye b. Ebi Süfyan dışında, Hz.Ömer döneminin bütün valilerini değiştirerek yerlerine Ümeyyeoğullarına mensup kişileri atadı. Mısır'a süt kardeşi Abdullah b. Sad'ı, Kufe'ye anne tarafından kardeşi Velid b. Ukbeyi, Basra'ya dayısının oğlu Abdullah b. Amir'i ve devlet katipliğine de amcasının oğlu Mervan b. El-Hakem'i getirdi.⁴

Bu tayinler daha ilk günden itibaren müslümanların tepkisine sebep oldu ve Hz.Osman eleştirilmeye başlandı. Çünkü İslam devletinin en önemli kademelerine getirilen bu insanlar Mekke'nin fethinden sonra Hz.Peygamber tarafından serbest bırakılanlardan, yani tülkadan idiler ve bunlardan kimi Mekke'nin fethinde zorda kaldığı için müslüman olmuş, kimi de idam edilmekten son anda kurtulmuştu. Mesela bu kişilerden Mısır'a vali

4-İbnü'l-Esir,a.g.e,C.3,sh.87,94,105;İrfan Aycan, Saltanatı Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan, sh.99,Fecr Yay.

tain edilen Abdullah b. Sad Mekke'nin fethinden önce müslüman olarak Medine'ye hicret etmiş ve burada vahiy katipliği yapmıştı. Fakat daha sonra irtidat ederek tekrar Mekke'ye kaçmış, burada İslam'a ve Hz.Peygamber'e hakaretlerde bulunmuştu. Bu nedenle Mekke'nin fethi sırasında nerede bulunursa öldürülmesi doğrultusunda Hz.Peygamber tarafından emir verilmiş, ancak Hz.Osman'ın araya girmesi sonucu affedilerek serbest bırakılmıştı.⁵

Kabile ağırlıklı bu atamaların İslam toplumunda meydana getirdiği rahatsızlığa ve kendisine yöneltilen eleştirilere rağmen ku konuda geri adım atmadığı gibi, Hz.Osman'ın Ümeyyeoğulları lehindeki icraatları bu kadarla da sınırlı kalmadı. Hz.Peygamber tarafından Taif'e sürgün edilen ve ilk iki halife tarafından geri dönmesi kabul edilmeyen Mervan'ın babası Hakem b. Ebi'l-As'ı Medine'ye getirmesi ve ona hazineden büyük bir meblağ para vermesi, bunun yanı sıra sahâbeden Abdullah b. Mesud'un maaşı kesilir ve Hz.Aişe'nin maaşı da azaltılırken damadı Abdullah b. Halid b. Useyd'e, Mervan'a ve Ebu Süfyan'a devlet hazinesinden para bağışında bulunması ve Mısır valisi Abdullah b. Sad'a Afrika humusunu tahşis etmesi⁶ Hz.Osman'ın kendi kabilesi lehindeki diğer icraatları arasındaydı. Bu şekilde Ümeyyeoğullarından bazı kişilerin devlet hazinesinden bol ihsanlarla desteklenmesi ile birlikte İslam toplumunu ayakta tutan dengeler sarsılmaya başlamış ve Hz.Osman'a yöneltilen eleştiriler daha da çoğalmıştı.

Bununla birlikte, Hz.Osman'ın başını ağrıtacak asıl

5- M. Ebu Zehra, a.g.e. C.1, sh.35;Ahmet Akbulut, Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri, sh.171,Birleşik Yay.

6- İrfan Aycan, a.g.e., sh.103-104-105

önemli sorunlar vilayetlerde başgöstermişti. Mısır, Basra ve Kufe gibi vilayetlerde uzun süredir büyük bir huzursuzluk yaşanmaktaydı. Özellikle de bazı valilerin yetkilerini aşan keyfi davranışlar sergilemeleri ve birtakım gayri İslami uygulamalar içerisine girmeleri vilayetlerde halkı harekete geçirmiş ve valilerle ilgili şikayetler Medine'ye ulaşmaya başlamıştı. Vilayetlerden insanlar toplanıp gruplar halinde Medine'ye geliyor ve Mısır valisi Abdullah b. Sad, Basra valisi Abdullah b. Amir, Şam valisi Muaviye ve Kufe valisi Said b. As hakkındaki şikayetlerini halifeye iletiyorlardı.

Buna karşılık Hz.Osman, her geçen gün daha da yoğunlaşan bu şikayetleri dikkate almayıp valilerini görevde tutma konusunda ısrar etmekteydi. Dahası valileri eleştiren muhalif müslümanların haksız yere cezalandırılması da bunun cabası oluyordu. Sözgelimi Kufe'de Kureyş asabiyetini yeniden canlandırmaya yönelik toplantılar düzenleyen vali Said b. As'ı halifeye şikayet eden müslümanlar, bunun karşılığında Şam'a sürgün edilerek cezalandırılıyorlardı.⁷ Aynı şekilde, baskıcı yönetimiyle tanınan Mısır valisini halifeye şikayet etmek ve görevden alınmasını sağlamak üzere Medine'ye giden müslümanlar, Mısır'a dönüşlerinde vali Abdullah b. Sad'ın hışmına uğramışlar, hatta bazı müslümanlar dövülerek öldürülmüştü.⁸

Böylece sorunlar çözüme kavuşturulacak yerde iyice içinden çıkılmaz hale getiriliyordu. Nitekim bu yöndeki gelişmeler sonuçta vilayetlerdeki muhalifleri daha da kararlı bir mücadeleye sevketmiş ve önceleri yalnızca bir kaç vilayette yaşanmakta olan sisasi huzursuzluğun git-

7- İbnü'l-esir, a.g.e.C.3, sh.142; Ahmet Akbulut, a.g.e., sh. 177

8- M. Elbu Zehra, a.g.e, C.1, sh.35; A. Akbulut, a.g.e., sh.172

tikçe Medine de dahil tüm İslam coğrafyasını etkisi altına alması sonucunu doğurmuştu. Artık Hz.Osman'ın yönetimini her tarafta açıktan açığa eleştirilmeye başlanmıştı. Yönetimi hedef alan bu eleştiriler, başta haklarındaki yoğun şikayetlere rağmen valilerin görevde tutulmaya devam edilmesi olmak üzere, Ümeyyeoğulları kabilesinden bazı kimselere devletin kasasından bağışlarda bulunulması, buna karşılık bazı sahabelerin maaşlarının azaltılması veya tamamen kesilmesi ve bir kısım müslümanların yönetime karşı oldukları gerekçesiyle haksız yere sürgüne gönderilip cezalandırılması gibi konularda yoğunlaşıyordu.⁹

Bu arada yaşının daha da ilerlemesi ile birlikte otoritesini iyice kaybeden ve olayları kontrol edemez duruma gelen Hz.Osman, katibi Mervan'ın kontrolüne girmiş bulunuyordu. Mervan, halifeye her istediğini yaptırıyordu ve halifenin zaaflarından yararlanarak İslam devletini adeta Ümeyyeoğullarının çiftliği haline getirmişti. Ümeyyeoğulları Mekke'nin fethi sonrasında kaybettikleri Arapların yönetimini yeniden elde etmek için Hz.Osman'ın hilafetini kaçınılmaz bir fırsat bilmişler ve halifenin yaşlı olması, akrabalarına düşkünlüğü ve yönetimdeki yetersizliği gibi zaaflarını çok iyi değerlendirerek kısa süre içerisinde İslam devletinin bütün önemli kademelerini ele geçirmişlerdi. Böylece bütün müslümanların gözü önünde İslam devleti İslam'a çok sonraları giren bir kabileye püşkeş çekilmekte ve muhtemel bir Ümeyyeoğulları saltanatına zemin hazırlanmaktaydı.

Bu kötü gidişin farkına varıp önüne geçmek isteyen müslümanların eleştirileri ve aksi yöndeki gayretleri ise hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Kendisini, devlet görevlerini

9- İ. Aycan, a.g.e., sh.103

ve ümmetin malı olan atıyyeleri akrabalarına peşkeş çekmekle suçlayanlara halifenin verdiği yanıt, böyle yaparak sıla-i rahmi koruduğunu söylemek oluyordu. Üstelik yukarıda da belirttiğimiz gibi yönetimdeki yanlış uygulamaları eleştiren müslümanlar haksız yere cezalandırılmaktaydı. Bu şekilde Hz.Osman'ın müslümanlardan gelen yoğun talep ve eleştirilere rağmen kendisinden istenen düzenlemeleri gerçekleştirmemesi ve haklarında bir çok şikayet bulunan valileri görevde tutmakta ısrar etmesi yönetime duyulan tepkilerin gittikçe fiili karşıtlığa dönüşmesi sonucunu doğurmaktaydı. Öyle ki, daha önce yönetime karşı daha temkinli bir tavır takınmayı tercih eden Medineli müslümanlar bile artık halifenin azledilmesi gerektiğinden bahsetmeye ve bu yönde çaba göstermeye başlamışlardı. Böylece yönetimle toplum arasında kendini gösteren gerginlik giderek tehlikeli boyutlara ulaşmakta ve İslam toplumu siyasi kaos ve çatışma ortamına sürüklenmekteydi.

Eleştiri ve şikayetlerinden olumlu sonuç alamayan muhalifler, yönetime olan tepkilerini eyleme dönüştürmeye başlamışlardı. Mesela hicri 33. yılda Amr b. Zürcar kontrolündeki bir grup müslüman halifenin azledilmesi talebiyle harekete geçmişler ve yönetime karşı ayaklanma girişiminde bulunmuşlardı. Her ne kadar bu ayaklanma girişimi kısa zamanda bastırılmışsa da benzeri hadiseler üstüste gelmeye başlamıştı. Artık muhalifler de yöneticiler de sorunun çözümünü zor kullanmakta görmekteydiler.

Bununla birlikte yönetimine karşı tepkilerin daha da yoğunlaşması ve halifelikten azlinin her tarafta gündeme gelmesi Hz.Osman'ı iyice zor durumda bırakmıştı. Her geçen gün artarak devam eden baskılara daha fazla dayanamayacağını anlayan halife, haklarında şikayet bulunan valileri Medine'de toplantıya çağırdı. Bunun üzerine Su-

riye valisi Muaviye, Kufe valisi Said b. el-As, Basra valisi Abdullah b. Amir ve Mısır valisi Abdullah b. Sad hicri 35. yılda Hz.Osman'ın başkanlığında Medine'de biraraya geldiler.¹⁰ Ne var ki bu toplantıdan da sorunların çözümüne yönelik hiçbir olumlu sonuç çıkmayacaktı. Zira sözkonusu toplantıda yönetimdeki yanlışlıkların düzeltilmesine yönelik kararlar alınacağı yerde, tam aksine muhaliflerin nasıl etkisiz hale getirileceği ve hangi yöntemlerle susturulacağı gibi konular üzerinde durulmuş ve bu yönde alınan kararlarla toplantı sona ermişti.¹¹

Neticede, Hz.Osman'ın bu girişimi sorunlara çözüm getirmediği gibi, vilayetlerdeki baskı ve huzursuzlukların daha da artmasına sebep olmuştu. Bunun üzerine, hicri 35. yılda Mısır, Kufe ve Basra vilayetlerinden kalabalık bir topluluk bir kez daha valilerinin görevlerinden alınmasını sağlamak için Hz.Osman'la görüşmek üzere Medine'ye geldiler. Valilerinin görevden alınması ve yerlerine yeni atamalar yapılması doğrultusundaki taleplerine karşılık halifeden olumsuz yanıt alınca da taleplerinde ısrar ederek direnişe geçtiler.

Valiler meselesini de aşarak bizzat kendisini hedef alan bu direniş karşısında ne yapacağını şaşırان Hz.Osman, çareyi Hz.Ali'den yardım istemekte buldu ve Hz.Ali'nin araya girmesiyle halife ile vilayetlerden gelen muhalif müslümanlar arasında bir sözleşme imzalandı. Bu sözleşme ile Hz. Osman Mısır, Kufe ve Basra valilerini görevden almayı ve yönetimdeki yanlış uygulamaların giderilmesini kabul ediyordu.¹² Böylece yaşanmakta olan sorunların çözümü için olumlu bir adım atılmıştı ki, sözko-

10- İbnü'l-Esir, a.g.e., C.3, sh.161; İ. Aycan, a.g.e., sh.111

11- İbnü'l-Esir, a.g.e., C.3, sh.161; İ. Aycan, a.g.e., sh. 111

12- İbn'ül-Esir,a.g.e,C.3,sh.178;A. Akbulut, a.g.e., sh.181

nusu valilerin görevden alınmasını ve dolayısıyla Ümeyyecoğulları kabilesinin yönetimdeki ağırlığına son verilmesini içine sindiremeyen devlet kâtibi Mervan'ın devreye girmesi ile her şey yeniden altüst olacaktı.

Vilayetlerden gelen müslümanların, valilerinin görevden alınması konusunda halifeyle sözleşme imzaladıktan sonra tekrar vilayetlerine doğru yola çıktıkları bir sırada Mervan, Mısır valisi Abdullah b. Sad'a bir mektup yazıp altına da halifenin mührünü basarak yine halifenin kölesiyle birlikte Mısır'a gönderiyordu. Hz.Osman'ın mührünü taşıyan ve onun kölesi tarafından Mısır'a götürülmekte olan bu mektupta, Mısır valisinden görevine devam etmesi ve kendisini şikayet etmek üzere Medine'ye gelenlerin Mısır'a dönüşlerinde cezalandırılmaları istenmekteydi.

Bu arada Mısır'a dönmekte olan muhalif müslümanlar, yolda karşılaştıkları kölenin durumundan şüphelenerek üzerini aramışlar ve sözkonusu mektubu ele geçirmişlerdi. Halifenin mührünü taşıyan ve onun kölesi tarafından Mısır'a götürülmekte olan bu mektupta kendilerinin valiye şikayet edildiğini gören Mısırlı müslümanlar, aldatılmanın kızgınlığıyla tekrar Medine'ye dönerek halifeyi muhasara ettiler ve önde gelen sahabeleri toplayarak mektubu onlara da okudular.

Bütün tahammül sınırlarını alt üst eden bu hadise Medineli müslümanları da Hz.Osman aleyhinde harekete geçirdi.Böylelikle Medine'de yeniden karmaşa hakim olurken, vilayetlerden gelen muhaliflerle yapılan sözleşmede halifeye kefil olan Hz.Ali'nin bir kere daha araya girmesiyle mührün ve kölenin Hz.Osman'a ait olmakla beraber mektubu onun değil Mervan'ın yazdığı anlaşıldı. Bunun üzerine muhasaracılar ve sahabeden ileri gelenler halifeden Mervan'ı azletmesini istediler. Ne var ki

Hız.Osman müslümanların bu talebini de geri çevirdi ve Mervan'ı görevden almayı kabul etmedi.Bu arada mektup olayı vilayetlere de yayılmış, Kufe'den ve Basra'dan muhalifler gruplar halinde Medine'ye gelmeye başlamışlardı. Böylece her geçen gün daha da kalabalıklaşan muhasaracılar Hız.Osman'ın görevi bırakması talebiyle direnişe geçmişlerdi. Bu taleplerinde kararlı olan muhasaracılar Hız.Osman'ı kesin bir dille uyararak görevden ayırmadığı takdirde kendisini öldüreceklerini bildirdiler.¹³

Buna rağmen hilafetten ayrılmayı ve Mervan'ı muhaliflere teslim etmeyi kabul etmeyen Hız.Osman'ın evi hıcri 35. yılda tekrar muhasara edildi. İki aya yakın bir süre devam eden bu muhasara esnasında kendilerine yapılan tüm yardım çağrılarına karşın Medineli müslümanlar halifeye arka çıkmayıp onu muhasaracılarla başbaşa bıraktılar.Böylece sayıları bin kişi civarında bulunan muhasaracılar karşısında savunmasız kalan Hız.Osman, muhasara altında geçirdiği iki ayın sonunda, aynı yılın zilkade ayında evine girmeyi başaran bir grup muhasaracı tarafından öldürüldü.¹⁴

Bu şekilde, müslümanların halifesinin yine bir kısım müslümanlar tarafından öldürülmesi ile birlikte İslam toplumu büyük bir kaosun içerisine girmiş bulunuyordu. Bu hadise ümmeti siyasi kamplaşmaların eşiğine getirdiği gibi, aynı zamanda Mekke'nin fethiyle kaybettikleri Arapların yönetimini yeniden elde etmeyi amaçlayan Ümeyyeoğulları için de bulunmaz bir fırsat olmuştu. Çünkü o zamana kadar İslam'a sonradan girmenin ezikliğini yaşayan ve hilafette hak talep etmek için her hangi bir gerekçeden yoksun bulunan bu kabile mensupları,

13- İbnü'l-Esir,a.g.e.C.3,sh.184;A. Akbulut, a.g.e., sh.182

14- İbnü'l-Esir,a.g.e.C.3,sh.186;I.Ayca,n,a.g.e,sh.123; A. Akbulut, a.g.e., sh.190

Hız. Osman'ın öldürölmesi ile onun kanını talep etme adı altında hilafeti, dolayısıyla da Arapların yönetimini ele geçirme olanağını elde etmişlerdi. Bunun için de öncelikle Hız.Osman'ın öldürölmesinden, halifelige en yakın isim olan Hız.Ali'yi sorumlu tutarak onun aleyhinde büyük bir propaganda kampanyası başlatacaklardı.¹⁵

Arapların yönetimini yeniden ele geçirmeyi kendilerine yegane amaç edinmiş olan Ümeyyeoğulları, bu amaçlarına ulaşmak için Hız.Osman'ın kanını istismar etmekten başka çareleri olmadığını anlamış ve halifenin öldürölmesiyle ilgisinin bulunmadığını bildikleri halde sırf hilafet konusunda rakip gördükleri için oklarını Hız.Ali'ye çevirmişlerdi. Nitekim Hız.Osman'ın öldürölmesini takiben bir kaç gün sonra Medine'de bulunan müslümanlar, kendisi bu konuda isteksiz olduğu halde Hız.Ali'yi halife seçmiş ve ona biat etmişlerdi.¹⁶ Üstelik Hız.Ali'nin halife seçildikten hemen sonra aldığı kararlardan biri Ümeyyeoğulları kabilesini yönetimden tamamen tasfiye etmeye yönelikti ve bu karar daha başından kendisini Hız. Osman'ın katili ilan etmiş olan bu kabile mensuplarını iyice çileden çıkaracaktı. Sözkonusu karara göre Hız.Ali, mevcut sorunların müsebbibi olarak gördüğü Şam valisi Muaviye başta olmak üzere Hız.Osman'ın bütün valilerini görevden almaktaydı. Buna karşılık o dönemde Ümeyyeoğullarının liderliğini üstlenmiş olan Şam valisi Muaviye'nin, hilafetini ve aldığı kararları tanımayarak Hız.Ali'ye karşı isyan bayrağını açması geç olmadı. Bu meyanda Hız.Osman'ın kanlı gömleğini Şam'da teşhir ederek adeta bir ağlama duvarı haline getirmiş ve insanları halife ka-

15- İbnü'l-Esir,a.g.e,C.3,sh.207;İ. Aycan, a.g.e., sh.134; A. Akbulut, a.g.e., sh.192-193

16- İbnü'l-Esir,a.g.e,C.3.sh.195;İ. Aycan, a.g.e., sh.125

tili olarak ilan ettiği Hz.Ali aleyhinde kıskırtmaya başla-
mıştı¹⁷ Ne var ki Hz. Osman'ın kanını talep iddiasıyla
Hz. Ali'ye isyan bayrağı açan aynı Muaviye, yaklaşık iki
ay süren muhasara sırasında elinde imkan olduğu halde
Hz.Osman'a yardım adına hiç bir şey yapmamış, kendi-
sine iletilen yardım çağrısı karşısında ise önce Medine'ye
asker gönderme işini geciktirmiş, ardından da gönderdi-
đi kuvvetlere Medine'nin dışında beklemeleri talimatı
vermişti. Böylece Muaviye'nin gönderdiği kuvvetler
olaylara müdahale etmeden Şam'a geri dönmüşlerdi.¹⁸

Kısacası Muaviye ve diğer Ümeyyeoğulları, ellerinde
imkan olduğu halde Hz.Osman'ı muhasaradan kurtar-
maya çalışmamışlar, adeta dirisinden ziyade ölüsünden
yararlanma yoluna gitmişlerdi. Haşimoğulları kabilesi ile
cahiliye devrinden kalan iktidar mücadelesini yeniden
canlandırmışlar, buna da Hz. Osman'ın kanını talep gibi
masumane bir gerekçe bulmuşlardı. Hz.Peygamber'in
Haşimilerden olması sebebiyle İslam'ı ancak zorda kal-
dıkları zaman benimseyen İmeyyeoğulları, Hz.Ali'nin hi-
lafetine karşı da aynı asabiyet duygularıyla hareket et-
mekteydiler. Hz.Ali'nin, Medineli müslümanların ço-
ğunluğu tarafından halife seçildiği sırada Medine'de bu-
lunan İmeyyeoğullarından Mervan b. el-Hakem, Said b.
el-As ve Velid b. Ukbe biata davet edildiklerinde,
Hz.Ali'nin Bedir savaşında bazı yakınlarını öldürmesi gi-
bi gerekçeleri ileri sürerek yeni halifeye biat etmemişler-
di.¹⁹

Bu arada Hz.Ali'ye biat edenlerden Talha b. Ubeydul-

17- İbnü'l-Esir,a.g.e,C.3,sh.207;İ.Aycan, a.g.e,sh.134; A. Akbulut.
a.g.e., sh.193

18- İbnü'l-Esir,a.g.e,C.3,sh.177;İ. Aycan, a.g.e., sh.121

19- İ. Aycan, a.g.e., sh.125

lah ve Zübeyr b. Avvam, valilik taleplerinin reddedilmesi üzerine Medine'den ayrılarak umre niyetiyle Mekke'ye gitmişler ve bir süredir burada bulunan Hz.Aişe'yi de ikna ederek Hz.Ali'ye karşı yeni bir cephe açmışlardı.Hz.Osman'ın muhalifleri arasında yer alan ve katledilmesi esnasında Medine'de bulundukları halde kendisine arka çıkmayan bu iki sahabe ile yine muhalifleri arasında bulunan ve kendisinden Hz.Osman'a yardım etmesi istendiğinde bunu reddedip hac maksadıyla Medine'den ayrılan Hz.Aişe de Hz.Ali'nin karşısına Hz.Osman'ın kanunı talep etme iddiasıyla çıkıyorlardı.²⁰ Görüldüğü gibi, Hz.Osman'ın öldürülmesi olayı başta İmeyyeoğulları olmak üzere Hz.Ali'nin hilafetine karşı olan gruplar tarafından siyasi amaçları doğrultusunda istismar edilmekte ve müslümanlararası kanlı çatışmalara zemin hazırlamaktaydı. Böylece. önceki ümmetler gibi aralarında ihtilafa düşüp parçalanmamaları yönündeki Kur'ani uyarlara rağmen, henüz Hz.Peygamberin vefatından yirmi yirmibeş sene geçmeden müslümanlar çeşitli siyasi fırkalara bölünerek paramparça olmuşlar ve birbirleriyle mücadele eder duruma gelmişlerdi. Buna bağlı olarak cahiliye devrinde yaşanan eski kabile düşmanlıkları da tekrar gün yüzüne çıkmıştı. Artık müslümanlar birbirlerine karşı kıtlık biliyor ve aralarında kanlı hesaplaşmalara hazırlanıyorlardı.

Bu ortamda halifeye karşı ilk isyan bayrağını açmış bulunan Muaviye b. Ebi Süfyan, Hz.Ali ile yapacağı muhtemel bir savaşı hazırlıklarını yapmakta ve önde gelen sahabelere mektup yazarak onları Hz.Osman'ı öldürmekle ve İslam cemaatini bölmekle suçladığı Hz.Ali'ye karşı cihada davet etmekteydi. Bunu yaparken de asıl

20- İbnü'l-Esir,a.g.e,C.3,sh.217

amacını gizleyerek hilafette gözü olmadığı konusunda teminat vermekteydi.²¹

Muaviye, bu şekilde Hz.Ali'ye karşı yoğun bir hazırlık içerisinde bulunurken, öte yandan Hz.Aişe, Zübeyr b. Avvam, Talha b. Ubeydullah, Mervan b. el-Hakem ve azledilen Basra valisi Abdullah b. Amir, Hz.Ali karşısında nasıl bir yol izleyeceklerini belirlemek üzere Mekke'de toplanmışlar ve bu toplantı sonucunda askeri bir güç eşliğinde Basra'ya hareket etme kararı almışlardı. Bu durumu haber alan halife Hz.Ali de dört bin kişilik bir kuvvetle Medine'den Basra'ya doğru hareket etti. Böylece Hz.Ali komutasındaki hilafet ordusu ile Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvam komutasındaki muhalif birlikler hicri 36. yılın ortalarında Basra yakınlarında karşı karşıya geldiler. Yaşanan şiddetli çatışmalarda her iki taraf da ağır kayıplar verdi ve yaklaşık on bin kişi hayatını kaybetti.²² Tarihe Cemel vakası olarak geçen ve müslümanlar arasında cereyan eden ilk çatışma niteliği taşıyan bu kanlı savaş Hz.Ali'nin üstünlüğü ile sona erdi.

Ancak Zübeyr b. Avvam ve Talha b. Ubeydullah gibi bazı önde gelen sahabelerin Cemel vakasında Hz.Ali'ye karşı savaşmaları başından beri bu konuda fırsat kollayan Muaviye'ye büyük bir avantaj sağlamıştı. Çünkü bu savaşla birlikte müslümanlar arasında Hz.Ali'nin hilafetine karşı çıkma tavrı meşruiyet kazanmış oluyordu. Cemel vakasının kendisine sağladığı bu avantajın ve moral desteğin de etkisiyle Muaviye, sesini gittikçe daha gür çıkarmaya ve halifeye alenen meydan okumaya başlamıştı. Buna karşın Hz.Ali de muhaliflerinden Cemel topluluğunu mağlup ederek güçlendirdiği otoritesini daha da sağlam-

21- İ.Aycan,a.g.e.sh.137.138:A. Akbulut. a.g.e., sh.211

22- İbnü'l-Esir,a.g.e,C.3,sh.262

laştırmak amacıyla kendisine biat etmemekte direnen Muaviye liderliğindeki Şamlılara yönelmişti. Muaviye ve taraftarlarının biatını temin için üst üste elçiler gönderen halifenin tüm iyi niyetli çabalarına karşılık Muaviye her defasında Hz. Osman'ın katli meselesini gündeme getirerek biat etmemekte direniyor ve Hz. Ali'ye verdiği cevaplarda ondan açıkça hilafeti bırakmasını istiyordu. Esasinda Muaviye'nin maksadı üzüm yemek değil bağcıyı dövmekti ve hedefine ulaşabilmek için Hz. Osman'ın kanını istismar etmekteydi.

Neticede Muaviye'ye karşı güç kullanmaktan başka çaresi kalmadığını anlayan halife Hz. Ali'nin kuvvetleri ile isyancı Şam valisi Muaviye'ye bağlı kuvvetler, hicri 37. yılda Sıffin denilen yerde karşı karşıya geldiler. Meydana gelen şiddetli çarpışmalardan sonra hilafet ordusu karşısında üst üste aldıkları darbelerle geri çekilmeye başlayan isyancı kuvvetlerin imdadına Muaviye'nin danışmanı Amr b. As yetişmiş ve Muaviye'ye gelişmelerin seyrini değiştirecek sinsi bir hile önermişti. Bu öneriye göre Muaviye'ye bağlı askerler, Kur'an sayfalarını mızraklarının ucuna geçirecek ve Hz. Ali tarafını Kur'an'ın hakemliğine davet edeceklerdi.²³ Böylece hilafet ordusunda ikilik çıkacak ve çözümler yaşanacaktı.

Gerçekten de hadiseler Amr'ın planladığı şekilde gelişti. Muaviye tarafının tahkim talebi karşısında bunun bir hile olduğunu anlayamayan bir kısım hilafet ordusu askeri savaştan çekilerek Kur'an'a karşı kılıç çekemeyeceklerini ilan ettiler. Tam da savaşı kazanacağı bir sırada vuku bulan bu olaylar Hz. Ali'yi iki ateş arasında bırakmıştı. Bir tarafta Kur'an'ı istismar ederek meşru İslam hükümetini Kur'an'la vurmaya çalışan Muaviye, diğer tarafta ise

23- İbnü'l-Esir, a.g.e.C.3, sh.321

Kur'an'ın içeriği yerine yazılı bulunduğu kağıt parçalarına hürmet göstermeyi İslamın şartı bilen bir kısım kendi askeri... Sonuçta, Muaviye'nin bu girişiminin bir aldatmaca olduğu yönündeki tüm ikazlarına rağmen bu askerlerini ikna edemeyen Hz.Ali, ordusunda ikilik çıkmasındansa tahkimi kabul etmeyi yeğleyecekti.Hz.Ali'nin bu şekilde tahkimi kabul etmesiyle birlikte binlerce kişinin ölümüne sebep olan Sıffin savaşı sona ermiş ve taraflar bir yıl sonra yapılacak tahkim toplantısı için hazırlıklara başlamışlardı. Bu hazırlıklar çerçevesinde Muaviye tarafı Amr b. As'ı, Hz.Ali tarafı ise Ebu Musa el-Eşâsı'yi toplantı için temsilci olarak belirlemişlerdi.

Tahkim toplantısı için hazırlıklarını tamamlayan taraflar hilafet meselesini Kur'an'ın hakemliğinde(!) çözüme kavuşturmak üzere hicri 38. yılda biraraya geldiler.²⁴ Ne var ki Muaviye tarafı Sıffin'de olduğu gibi burada da hileye başvuracak ve toplantı hiçbir olumlu sonuç alınmadan sona erecekti. Toplantıda Muaviye tarafını temsil eden Amr b. As, önce Ebu Musa'yı hem Hz.Ali'nin, hem de Muaviye'nin hilafetten azli konusunda ikna etmiş, bu yönde alınan ortak karar Ebu Musa tarafından açıklandıktan sonra ise sözünden dönerek hileye başvurmuş ve alınan ortak karara ters olarak, kendisinin halifelîği Muaviye'ye layık gördüğünü açıklamıştı.²⁵

Tahkim toplantısı böylece çözümsüzlükle neticelendiği gibi, birtakım yeni sorunları da beraberinde getirmişti. Nitekim, daha önce tahkimi kabul etmesi yönünde halifeye baskı yapan askerlerden bir grup bundan dolayı

24- İ. Aycan, a.g.e., sh.157; A. Akbulut, a.g.e., sh.240

25-İbnü'l-Esir,a.g.e,C.3,sh.339;Bu konuda farklı bir yaklaşım için bkz.Philip K. Hitti, Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, C.1,sh.278,M.Ü İlahiyat Fak. Yay.

revbe ettiklerini açıklayıp tahkimi kabul ettiği için küfre girdiğini ileri sürdükleri Hz.Ali'den de kendileri gibi tevbe etmesini istemişler ve hilafet ordusundan ayrılarak isyan bayrağı açmışlardı. Böylece müslümanlar arasında yeni bir siyasi fırka daha teşekkül etmiş oluyordu. Daha sonraları hariciler diye adlandırılacak olan bu fırka, Hz.Ali'nin İslam birliğini sağlama yönündeki çabalarını iyice zora sokmuştu. Buna karşılık, daha öncekilerde yaptığı gibi bu isyanı bastırmak için de güç kullanmaya karar veren Hz.Ali, Nehrevan ve Nuhayle savaşlarında haricileri yenilgiye uğrattı. Ne var ki, haricilerin ardından Muaviye'ye son darbeyi vurmaya hazırlandığı bir sırada, yenilgiyi hazmedemeyen Abdurrahman b. Mülcem adında bir haricinin suikastı sonucu hicri 40 yılında hayatını kaybetti. Bu şekilde Hz.Ali'nin hariciler tarafından katledilmesi ile birlikte Muaviye'ye ve onun şahsında Ümeyyeoğulları kabilesine de iktidar yolu açılmış oluyordu. Nitekim Hz.Ali'nin ardından taraftarlarının seçimiyle halifelige getirilen oğlu Hasan, daha fazla kan dökülmemesi için birtakım maddi imkanlar karşılığında Muaviye ile anlaşarak halifeliği ona devredecek²⁶ ve böylece iktidar Ümeyyeoğullarının eline geçecekti.

Mücadelesini başından beri İslami unsurları istismar etme üzerine oturtan Muaviye adeta Bedir Savaşı'nın ve Mekke'nin Fethi'nin intikamını alırcasına elde ettiği hilafeti bir Ümeyyeoğulları hanedanlığına çevirecek ve hicri 41 yılında tamamen kabile asabiyetine dayalı Emeviler Devletini kuracaktı. Böylelikle de Ümeyyeoğulları kabilesi Mekke'nin fethi ile birlikte kaybettikleri Arapların yönetimini otuz yıl aradan sonra yeniden elde etmiş oluyorlar ve Hz.Peygamber'in öncülüğünde oluşturulan İs-

26- İbnü'l-Esir, a.g.e, C.3, sh.413

lami toplum ve devlet modeli üzerinde kendi saltanatlarını yükseltiyorlardı.

Sonuç itibariyle, Kur'an'da insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmet olarak nitelendirilip insanlığa örnek gösterilen ilk dönem İslam toplumu, Hz.Peygamber sonrası dönemde bu örnek yapısını korumayarak birtakım çalkantılar içerisine girmiş ve çok geçmeden kabileler arası iktidar mücadeleleri ve siyasi kavgalarla sarsılan bir toplum haline gelmişti. Özellikle üçüncü halife Hz.Osman'ın döneminde yaşanan hadiselerle birlikte İslam toplumu birbirine düşman çeşitli siyasi fırkalara bölünerek paramparça olmuş ve müslümanlar arasındaki kardeşlik ortamı yerini düşmanlık ve kavgalara bırakmıştı. Daha önceleri küfre karşı omuz omuza mücadele veren müslümanlar Hz.Peygamber'in vefatından yirmi yirmibeş sene geçmeden kendi aralarında savaşır duruma gelmişler ve birbirlerinin kanını dökmeye başlamışlardı.

Bununla beraber, Hz.Peygamber sonrası dönemde içerisine düşülen sözkonusu siyasi sorunlar bu şekilde yalnızca İslam toplumunun parçalanmasına yolaçmakla kalmayacak, aynı zamanda İslam anlayışlarının Kur'ani eksenden uzaklaştırılmasına giden yolun da ilk basamaklarını oluşturacaktı. İslam toplumunun içerisinde bulunduğu sorunlarla ilgili olarak siyasi fırkalar tarafından ortaya atılan birbirinden farklı düşünce ve yorumlar giderek birer itikadi esas haline getirilecek ve bu süreçte müslümanlar arasındaki siyasi ihtilaflar itikadi boyut kazanırken siyasi fırkalar da gittikçe bir itikadi mezhebe dönüşecekti. İtikadi alanda başgösteren bu durum çok geçmeden hadis, fıkıh, itikad ve tefsir gibi alanlarda da etkisini hissettirecek ve bir yığın siyasi menşeli düşünce ve yorum İslam'ın esasları olarak görülmeye başlanacaktı.

IV. BÖLÜM

İSLAM ANLAYIŞLARININ

KUR'ANİ EKSENDEN

UZAKLAŞTIRILMA SÜRECİ

Siyasi Menşeli Düşünce ve

Yorumların İslama Maledilmeye Çalışılması

Önceki bölümde de gördüğümüz gibi, Hz.Peygamber'den sonra içerisine düşülen siyasi sorunlar çok geçmeden İslam toplumunun çeşitli siyasi fırkalara bölünerek parçalanmasına sebep olmuştu. İslam toplumunu ayakta tutan dengelerin alt üst olduğu ve binlerce müslümanın yine müslümanlar tarafından katledildiği bu ortamda, yaşanmakta olan siyasi sorunlar hakkında ortaya konulan birbirinden farklı düşünce ve yorumların İslam anlayışlarına yansıtılması fazla zaman almadı.

Siyasi fırkalar, içerisinde bulunulan sorunlara ilişkin düşünce ve yorumlarını itikadi alana taşıyarak mutlaklaştırmaya çalıştılar. Böylece siyasi iddialar giderek birer itikadi iddiaya dönüştü. Çoğu Hz.Peygamber'in ashabından olan müslümanların birbirlerini siyasi nedenlerle öldürmeleri itikada tekabül eden birtakım soru ve yorum-

ları da beraberinde getirdi.* Yaşanan hadiseler itikadi açıdan tetkik edilmeye ve sorunlar itikadi boyutta tartışılmaya başlandı. Meseleler genellikle Kur'ani perspektiften uzak siyasi kaygılarla ele alındı ve ulaşılan sonuçlar dinin esasları haline getirilmeye çalışıldı.

Bu ortamda öncelikle gündeme gelen ve daha sonra çeşitli itikadi mezheplerin teşekkülüne zemin hazırlayan ilk mesele kader konusu oldu.¹ Aralarında kanlı çatışmalara girişip siyasi nedenlerle birbirlerini öldüren müslümanların bu fiildeki katkı ve sorumlulukları sorgulanmaya ve konu üzerinde birbirinden farklı yorumlar yapılmaya başlandı. Ardından da bu yorumlar sistematize edilerek inanç esası haline getirildi ve böylece kader konusunda değişik İslami anlayışlar ortaya çıktı. Bir kısım müslümanlar, özellikle de hadiselerle karışan sahabeleri eleştiren muaf tutmak ve zan altından kurtarmak kaygısıyla kader meselesini ortaya attılar ve tüm olup bitenleri ilahi takdire yüklediler. Onlara göre yaşanmakta olan hadiseler, Allah'ın insanlar için takdir ve tayin ettiği kaderin tezahüründen başka bir şey değildi. Dolayısıyla olaylara ka-

* Burada siyasi ve itikadi alan ayrımı yapmamız, bizim İslama göre siyaset ve itikadın birbiriyle ilişkisi olmayan konuları ihtiva ettiğini düşündüğümüz şeklinde algılanmamalıdır. Bilakis biz şunun bilincindeyiz ki, İslam itikadı baştan sona siyasi bir içeriğe sahiptir ve İslami açıdan itikad ile siyaseti birbirinden ayrı düşünmek etle tırnağı birbirinden ayırmaktan farksızdır. Nitekim İslam itikadının ilk ve temel şartı, yeryüzündeki siyasi otoritenin ve hakimiyetin yalnızca Allah'a has kılınması ve bu konuda Allah'ın hükümlerini tanımayarak büyüklük ve ilahlık taslayan tağuti güçlerin reddedilmesi yönündedir ki, bunun da siyasetin ta kendisi olduğu apaçık ortadadır. Dolayısıyla burada sadece anlatım kolaylığı sağlaması bakımından siyasi ve itikadi alan ayrımı yapma yoluna gidilmiştir.

1- M. Ebu Zehra, İslamda Siyasi, İtikadi ve Fikhi Mezhepler Tarihi, C.1, sh.118, Hisar Yay.

rışan insanların bunda hiçbir sorunluluğu yoktu. Tüm olup bitenleri ilahi takdire bağlayan bu düşünceye karşılık insan iradesini vurgulayan yorumların doğması geç olmadı. Bu şekilde kader konusunda farklı anlayışların ortaya çıkması, aynı zamanda siyasi alandaki ihtilafların İslam anlayışlarına yansıtılması noktasında atılmış ilk adım anlamına gelmekteydi.

Kader meselesinden sonra yine benzer siyasi kaygılarla ortaya atılan diğer önemli mesele ise büyük günah işleyenlerin durumu ve bununla ilintili olarak iman-amel münasebeti oldu.² Başlangıçta, kendi aralarında kanlı çatışmalara giren sahabeleri mazur gösterme düşüncesiyle gündeme getirilen bu mesele daha sonra özellikle haricilerin, tahkimi kabul ettiği gerekçesiyle Hz.Ali'yi tekfir etmeleri ile birlikte en önemli itikadi mesele haline geldi. Haricilerin ameli imandan bir cüz kabul edip buna bağlı olarak büyük günah işleyenin tevbe etmediği takdirde İslam dairesinden çıkacağını ileri sürmelerine karşılık diğer bir kısım müslümanlar ise, amelin imandan bir cüz olmadığı, dolayısıyla küçük ya da büyük hiç bir günahın imanını tehlikeye sokmayacağı görüşünü benimsediler. Bu düşünce sonraları Mürcie ekolü tarafından sistemleştirilerek temel prensip olarak kabul edildi ve inanç esaslarının başına yerleştirildi. Ardından bu iki zıt anlayışa tepki olarak Mutezile ekolü ortaya çıktı ve bu iki anlayışın ortasında bir yol izlemeyi tercih etti. Bu arada ilk siyasi fırkalardan olan Şia da Hz.Ali'den sonra siyasi alandaki iddialarına dini mahiyet kazandırma yoluna girmiş ve giderek itikadi bir mezhebe dönüşmeye başlamıştı.

Görüldüğü gibi İslam toplumunun içerisinde bulunduğu sorunlar hakkında ortaya konulan birbirinden fark-

2- M. Ebu Zehra,a.g.e. C1, sh.123

lı düşünce ve yorumlar giderek itikadi alana taşınmakta ve itikadi mezheplerin teşekkülüne zemin hazırlanmaktaydı. Böylece siyasi alanda başgösteren ihtilaflar çok geçmeden itikadi boyut kazanmış ve birbirine tepki olarak itikadi mezhepler ortaya çıkmıştı.

Bu gelişmeleri daha sonra Emevi sultanlarının gayri islami konumlarını meşrulaştırmaya yönelik çabaları izledi. Bilindiği gibi hilafeti temsil etme iddialarına karşılık yönetimlerinde bir çok gayri islami uygulamaya yer veren ve muhalif müslümanlara her türlü zulmü reva gören Emevi sultanları bu sebeple islami açıdan meşruiyet sıkıntısı çekmekte ve bu sıkıntıyı giderecek, gayri islami icraat ve uygulamalarını mazur gösterecek birtakım dini yorumlara ihtiyaç duymaktaydılar. Bu şekilde İslami açıdan meşruiyet sıkıntısı çeken ve gayri İslami konumlarına meşruiyet kazandırma arayışına yönelen Emevilerin imdadına Mürcie ve Cebriye ekolleri yetişecekti. Mürcie ve Cebriyenin kader, iman-amel münasebeti ve zalim ve fasık yöneticilere itaat gibi konularda ortaya koydukları yorumlar, işledikleri zulüm ve cürümleri mazur gösterme noktasında Emevi sultanlarının arayıp da bulamayacağı nitelikteydi. Bu sebeple özellikle de Mürcie'nin iman-amel münasebeti, Cebriyenin ise kader konusundaki yorumu devlet desteğiyle yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Zira kitleler, yapılan zulümlerin Allah'ın takdiri olduğuna, ne kadar zulüm ve cürüm işleseler de yöneticilerin İslam dairesinden çıkmadıklarına ve zalim ve fasık da olsalar yöneticilere itaat etmek gerektiğine inandığında İslam dışı Emevi yönetimi İslami açıdan meşruiyet kazanmış olacaktı. Siyasi fırkaların yaşanan sorunlara ilişkin düşünce ve yorumlarını itikadi alana taşımalarına bu şekilde bir de Emevi sultanlarının gayri islami konumlarına meşruiyet kazandırma yönündeki çabaları eklenince kader ve iman-amel münase-

sebeti gibi konular daha yaygın bir şekilde tartışılmaya başlanacaktı. Emevi sultanlarının gayri islami konum ve uygulamalarını meşrulaştırmak amacıyla insan hayatını rüzgâr karşısındaki yaprağın durumuna benzetip insanın tüm fiillerinin Allah'ın takdiriyle meydana geldiğini ileri süren cebriye düşüncesini ve küçük ya da büyük hiçbir günahın imana zarar vermeyeceği yönündeki mürci anlayışı yaygınlaştırma çabaları, muhalif müslümanları karşıt propagandaya yöneltecekti.

Cebri anlayışa tepki olarak ortaya çıkan Kaderiye ekolü mensupları, insanın tüm fiillerini hür iradesiyle işlediğini ve dolayısıyla diğer bütün insanlar gibi Emevi sultanlarının da işledikleri cürüm ve haksızlıklardan sorumlu olduklarını ilan ettiler. Aynı şekilde iman-amel münasebeti ve büyük günah işleyenin durumu konusunda Mürciencinin Emevileri meşrulaştırıcı yorumuna karşılık hariciler, şiiiler ve mutezililer, Emevi sultanlarının işledikleri zulüm ve cürümlerden dolayı İslam dairesinden çıktıklarını ilan ettiler.

Bu arada siyasi kaygılarla ortaya atılan itikadi meseleler kader, iman-amel münasebeti ve zalim ve fasık yöneticilerin durumu gibi konularla sınırlı kalmamıştır. Bunların yanı sıra hangi sahabenin daha faziletli olduğu ile ilgili olarak efdaliyet meselesi, hilafetin Kureyşiliği ve halifenin belirlenme şekli gibi siyasi menşeli konular da çok geçmeden itikadi tartışmalar ve ardındanda itikadi esaslar arasına dahil edileceklerdir.

Bu noktada siyasi alanda başgösteren ihtilafların gidererek itikadi boyut kazanmasında ve birbirinden farklı itikadi mezheplerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörleri birkaç maddede zikredecek olursak;

1- Siyasi fırkaların içerisinde bulunulan sorunlara iliş-

kin düşünce ve yorumlarını mutlaklaştırmaya yönelik çabaları,

2- Bir kısım müslümanların, yaşanan hadiseleri anlamlandırmaya ve hadiselere karışan sahabelerin saygınlığını korumaya yönelik çabaları.

3- Başta Emevi sultanları olmak üzere hilafet iddiasındaki zalim ve fasık yöneticilerin gayri islami konum ve uygulamalarını İslami açıdan meşrulaştırma yönündeki çabaları.

Bilindiği gibi, itikadi mezheplerden Haricilik ve Şia doğrudan aynı adı taşıyan siyasi fırkaların, ümmetin içerisinde bulunduğu sorunlara ilişkin düşünce ve yorumlarını itikadi alana taşımaları sonucu ortaya çıkmış iken, Mürcie ve daha sonraları Cebriye müslümanlar arasında yaşanan siyasi çekişme ve çatışmalara adı karışmış olan sahabeleri eleştirilerden uzak tutmayı ve onların saygınlığını korumayı amaçlayan bir kısım müslümanların bu yöndeki çabaları sonucunda teşekkül etmişlerdi. Kaderiye, Mutezile ve Ehl-i Sünnet gibi ekoller ise bu mezheplere tepki olarak ortaya çıkmıştı.

Bu şekilde herbiri çeşitli siyasi nedenlerle ortaya çıkan mezheplerin ortaya koydukları birbirinden farklı itikadi yorumlara Kur'an ve sünnetten dayanak bulma çabasına girişmeleri ise siyasi meselelerin İslam anlayışları üzerindeki tahribatını daha da derinleştiren bir gelişme olmuştu. Ortaya koydukları itikadi yorumları Kur'an'a onaylatma ihtiyacı duyan mezhepler, Kur'an ayetlerini kendi anlayışları doğrultusunda tevil ve tahsis etme yoluna girdiler. Bunun yanı sıra bir kısım ayetler adeta cimbızla seçilerek ön plana çıkarıldı ve Kur'ani bütünlükten uzak parçacı bir mantıkla değerlendirilmeye başlandı. Sözge-

limi kader konusunda Cebri düşünceyi benimseyenler ilahi takdiri vurgulayan ayetleri ön plana çıkarırken, diğer yandan Kaderiye ekolüne mensup müslümanlar ise sürekli olarak insan iradesini vurgulayan ayetleri gündeme getirmekteydiler. Bu çarpık yaklaşım itikadi tartışmalara konu olan diğer hususlarla ilgili ayetler için de aynen geçerliydi.

Bununla birlikte kendilerine dayanak bulma ve yorumlarına mutlakiyet kazandırma çabasındaki mezhepler, bu şekilde Kur'an ayetlerini kendi anlayışları doğrultusunda tevil ve tahsis etmekle kalmayıp çok geçmeden henüz herhangi bir tasnif ve tedvine tabi tutulmamış olan hadis alanına da yöneldiler. Bu ortamda hemen her mezhep, kendi anlayışını hadis adı altında ifade etme çabasına girişti. Hz.Peygamber'e atfen sayısız hadis uyduruldu. Her fırka kendi anlayışının mutlak doğru olduğuna inandığından ve bu anlayışını diğer müslümanlar arasında yaymayı kendi üzerine bir borç bildiğinden bu fırkalara mensup bir kısım insanlar bu şekilde hadis uydurmakta hiç bir beis de görmemişlerdir.

Bu süreçte sözünü ettiğimiz mezhebi kaygılarla uydurulan ve Kur'ani bakış açısına sahip müslümanlara karşı adeta "ben şu mezhep tarafından, şu amaçlarla uyduruldum" diye itirafta bulunan bir çok hadis, sonraları güvenilir kabul edilen hadis kaynaklarında "sahih hadis" diye yeralacak ve asırlar boyu Hz.Peygamberin sözü diye kabul görecekti. Şimdi söz konusu süreçte kader, efdaliyet, hilafetin Kureyşiliği ve benzeri konularda değişik mezhebi kaygılarla uydurulduğu anlaşılan ve güvenilir kabul edilen kaynaklarda sahih hadis diye yer bulmuş olan hadislerden bazılarını görelim;

1- Kader Konusundaki Hadisler

Daha önce de belirttiğimiz gibi müslümanlar arasında siyasi nedenlerle ortaya çıkan itikadi tartışmaların başında kader meselesi gelmekteydi. Kader hakkında ortaya atılan birbirinden farklı düşünce ve yorumlar çeşitli itikadi mezheplerin teşekkülüne zemin hazırlamıştı. Kader konusunda farklı düşüncelere sahip bu mezheplere mensup bazı kişilerin, kendi yorumlarına mutlakiyet kazandırmak amacıyla hadis uydurma yoluna gittikleri görülmektedir. İşte aşağıdaki rivayetlerin de bu doğrultuda uydurulan hadislerden olduğu anlaşılmaktadır;

“İbnü Mesud’un şöyle dediği rivayet edilmiştir : “Sâ-dık ve Masdûk olan Resulullah (asv) buyurdular ki : “Siz-den birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddette alaka olur. Sonra bu kadar müddette mudga olur. Sonra Allah bir melegi dört kelimeyle gönderir; (Bu melek) rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. Kendinden başka ilah olmayan Zat’a yemin olsun, sizden biri, (hayatı boyunca) cennet ehlinin ameliyle amel eder. Öyle ki, kendisiyle cennet arasında bir zıralık mesafe kaldığı zaman, ona yazısı galebe çalar ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer. Aynı şekilde sizden biri (hayatı boyunca) cehennem ehlinin amelini işler. Kendisiyle cehennem arasında bir zıralık mesafe kalınca yazısı ona galebe çalar ve cennet ehlinin amelini işleyerek cennete girer.” (Buhari, Kader 1, Bed’ül-Halk 6, Enbiya 1, Tevhid 28; Müslim, Kader 1, 2643; Ebu Davud, Sünnet 17, 4708; Tirmizi, Kader 4, 2138)

“İbnu Amr İbni’l-As’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Resulullah(asv), elinde iki kitap olduğu halde yanımıza geldi ve: “Bu iki kitab nedir biliyor musunuz?” buyurdular. Cevaben: “Hayır ey Allah’ın Resulü bilmiyoruz. Ancak bildirmenizi istiyoruz.” dedik. Bunun üzerine sağ elindeki göstererek: “Bu Rabbülaeminden (gelmiş) bir kitaptır. İçerisinde cennet ehlinin isimleri mevcuttur. Hatta onların babalarının ve kabilelerinin isimleri de mevcuttur ve sonunda da icmal yapılmıştır. Bunlara asla ne ilave yapılır, ne de onlardan eksiltmeye yer verilir. Hiç değişmeden ebedi olarak sabit kalır” buyurdular. Sonra sol elindeki göstererek: “Bu da Rabbülaeminden bir kitaptır. Bunun içinde de ateş ehlinin isimleri, onların atalarının isimleri ve kabilelerinin isimleri mevcuttur. En sonda da icmalleri yapılmıştır. Bunlara asla ne ziyade yapılır, ne de eksiltmeye yer verilir.” buyurdular. Ashabı sordu: “Öyleyse ey Allah’ın Resulü, niye amel ediliyor? Madem ki her şey önceden olup bitmiş, yazılmış ve artık yazma işinden fariğ olunmuş.” Resulullah şu cevabı verdi: “Siz amelinizle doğruyu ve istikameti arayın. İtidali koruyun. Zira cennetlik olan kimsenin ameli, cennet ehlinin ameliyle sonlanır; (daha önce) ne çeşit amel yapmış olursa olsun. Keza cehennemlik olanın ameli de cehennem ehlinin ameliyle sonlanır, hangi çeşit amel ile amel etmiş olursa olsun.” Resulullah (asv), sonra elindeki kitapları atıp, elleriyle işaret ederek dedi ki: “Rabbiniz kullardan artık fariğ oldu, bir kısmı cennetlik, bir kısmı da cehennemliktir.” (Tirmizi, Kader 8, 2142)

“Müslim İbnu Yesar el- Cüheni ‘nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Hz. Ömer(ra)’den: “Rabbini Beni Adem’den, bellerinden zürriyetlerini alıp da onları nefislerine karşı şahit tutarak: “Rabbiniz değil miyim? diye iş hat ettiği vakit bela (evet) dediler: Şahidiz. Kıyamet gü-

nü bizim bundan haberimiz yoktu demeyesiniz. Yahud: “Ancak önceden atalarımız şirk koştular, biz ise onlardan sonra bir zürriyet idik, şimdi o batılı tesis edenlerin yaptıklarıyla bizi helak mı edeceksin?” demeyesiniz.” (Araf, 172-173) ayetinden soruldu. Hz. Ömer (ra) şu cevabı verdi: “Bu ayeten Rasulullah (asv)’a da sorulmuştu. O şöyle açıkladı: “Allah Teala Hazretleri, Hz. Adem’i yarattı, sonra sağ eliyle sırtını meshedip ondan bir zürriyet çıkardı ve : “Bunlar cennet içindir, bunlar cennet ehlinin ameliyle amel ederler” dedi. Rabb Teala, ikinci defa sırtını okşadı, ondan bir nesil daha çıkardı ve: “Bunları da cehennem için yarattım, bunlar da cehennem ehlinin ameliyle işleyecekler” dedi. Cemaatten bir adam: “Ey Allah’ın Rasulü (kaderimiz ezelden yazılmış ise) niye amel ediyoruz? diye sordu. Rasulullah (asv): “Allah bir kişiyi cennet ehli olarak yaratmışsa onu cennet ehlinin amelinde çalıştırır. Öyle ki cennetliklerin bir ameli üzere ölür ve Allah da onu cennetine kor. Aksine bir kulu da cehennem ehli olarak yaratmışsa, onu da cehennemliklerin amelinde istimal eder. Öyle ki, bu da cehennemliklerin bir ameli üzere ölür, Allah da onu cehenneme koyar” (Muvatta, Kader 2, 2, 898, 899; Tirmizi, Tefsir, A’raf, 3077; Ebu Davud, Sünnet 17, 4703).

“Hz. Ali’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Biz bir cenaze vesilesiyle Bakî’u’l-Ğarkad’da idik. Derken yanımıza Rasulullah (asv) çıkageldi ve oturdu. Bizde etrafında (halka yapıp) oturduk. Elinde bir çubuk vardı. Cubuğuyla yere bir şeyler çizmeye başladı. Sonra: “Sizden kimse yok ki, şu anda cennet veya cehennemdeki yeri yazılmamış olsun” (Buhari, Tefsir, Leyl, Cenaiz 83; Edeb 120, Kader 4, Tevhid 54; Müslim, Kader 6, 2647; Ebu Davud, Sünnet 17, 4694; Tirmizi, Kader 3, 2137; Tefsir, Leyl, 3341)

“Hilafet ümmetimin arasında otuz yıl sürecektir. Bundan sonra saltanat gelecektir. Ebu Bekr’in, Ömer’in, Osman’ın, Ali’nin hilafetine bak” (Ebu Davud, Sünnet 9, 4647, 4648; Tirmizi, Fiten 46, 2224).

“Müslümanlardan iki grup savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Bunlar aralarında büyük bir savaş yaparlar, fakat davaları birdir” (Buhari, Fiten 24, Menakıb 25, İstıtabe 8; Müslim, İman 248, 157, Fiten 17, 157).

Cebriye çizgisini yansıtan bu hadislerle müslümanlar arasında yaşanmakta olan siyasi çekişme ve çatışmalar Allah’ın takdir ettiği kaçınılmaz bir kader olarak gösterilmeye çalışılmakta ve sorumluluk insanlardan alınıp Allah’a yüklenmektedir. Ya şu hadislere ne demelidir;

“Bu ümmette yere batırma, suret değişmesi ve taş yağması olacak. Bu musibetler kaderi inkar edenlere gelecek” (Ebu Davud, Sünnet 7, 4613; Tirmizi, Kader 7, 2153, 2154)

“Ümmetimden iki sınıf vardır ki, onların İslam’dan nasipleri yoktur: Mürcie , Kaderiye” (Tirmizi, Kader 13, 2150).

“Kaderiye fırkası, bu ümmetin mecusileridir. Eğer hastalanırlarsa ziyaret etmeyin, ölürlerse cenazelerine katılmayın” (Ebu Davud, Sünnet 17, 4691).

“Kader ehli ile düşüp kalkmayın, onlara dava açmayın” (Ebu Davud, Sünnet 17, 4720).

“Her ümmetin mecusileri vardır. Bu ümmetin mecusileri, ‘kader yoktur’ diyenlerdir. Bunlardan kim ölürse, cenazelerinde hazır bulunmayın. Onlar deccal bölüğüdür. Onları deccala ilhak etmek, Allah üzerine bir haktır” (Ebu Davud, Sünnet 17, 4692; Ahmed b . Hanbel, Müsned, 2/sh.86).

Çoğu Cebriye mezhebi mensuplarınca uydurulduğu anlaşılan bu hadislerle Kur'an dışı bir kader anlayışı Rasulullah'a atfen İslam'a sokulmaya çalışılmış ve Kur'an'la taban tabana zıt bu hadisler ne yazık ki güvenilir kabul edilen kaynaklarda yer alabilmektedir. Kur'an'la taban tabana zıt diyoruz, zira bu hadislerde insan iradesi tamamen yok sayılmakta ve son derece teslimiyetçi ve katı bir kader anlayışı Hz. Peygamber'e atfen İslam anlayışlarına sokulmaya çalışılmaktadır. Oysa Kur'an'da insanların hak ile batılı seçme ve hayatlarına yön verme noktasında serbest bırakıldıkları bildirilmektedir. (Bkz. Kehf 18/29; Rum 30/44; Mülk 67/2; Müzemmil 73/19; İnsan 76/3,29; Nebe 78/39; Abese 80/12; Beled 90/10; Şems 91/8).

2- Efdaliyet ve Sahabelerin Faziletleri

Hakkındaki Hadisler

Siyasi nedenlerle müslümanlar arasında ortaya çıkan ve çok geçmeden itikadi boyut kazanan tartışma konularından biri de sahabelerin efdaliyet sıralamasıydı. Kader konusunda olduğu gibi, bu konuda da bazı siyasi ve itikadi ekollerin kendi görüşlerini mutlaklaştırmak amacıyla hadis uydurma yoluna gittikleri görülmektedir. Aşağıdaki hadislerin de bu yöndeki çabaların ürünlerinden olduğu anlaşılmaktadır;

“Hz. Ali'nin oğlu Muhammed İbnu'l Hanefiyye'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir :”Babama dedim ki: “Babacığım, Rasulullah'tan sonra insanların hangisi hayırlıdır?”. “Ebu Bekr” dedi. “Sonra kim” dedim, “Ömer” dedi. Ben, “Sonra kim” diye sormaya devam edip “Osman” cevabını almaktan korktum da: “Sonra sen “ deyiverdim. Ama babam (Hz. Ali); “Ben mi? Ben sıradan bir

müslümanım” dedi”. (Buhari, Fezailu’l-Ashab 5; Ebu Davud, Sünnet 8, 4629).

“İbnu Ömer’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Biz Rasulullah (asv) zamanında insanları derecelendirir ve şöyle sıralardık: (Ümmet-i Muhammed’in Rasulullah’dan sonra en efdali) Ebu Bekr, sonra Ömer, sonra Osman. (Rasulullah bu sıralamayı işitir) bize itiraz etmezdi” (Buhari, Fezailu’l-Ashab 4,7; Ebu Davud, Sünnet 8, 4627, 4628; Tirmizi, Menakıb, 3707).

“Rasulullah (asv) buyurdular ki; “Geceleyin (rüyamda) bana salih bir adam gönderildi. Sanki Ebu Bekr, Rasulullah’a yamanmış gibiydi; Ömer de Ebu Bekr’e yamanmış gibiydi. Osman da Ömer’e yamanmış gibiydi” (Ebu Davud, Sünnet 9, 4636).

“Amr İbnu’l-As’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir : “Rasulullah’a sordum; Ey Allah’ın Rasulü, insanların hangisi size sevgilidir”, “Aişe” buyurdular. “Ya erkeklerden” dedim. “Babası (Ebu Bekr)” buyurdular. “Sonra kim” dedim. “Ömer” buyurdular ve bazı erkekler saydılar” (Buhari, Megazi 63; Müslim, Fezailu’s-Sahabe 8, 2384; Tirmizi, Menakıb, 3879).

“Benden sonra şu ikiye iktida edin; Ebu Bekr ve Ömer” (Tirmizi, Menakıb, 3663, 3664).

“Bir yerde ölen ashabımdan hiçbirisi yoktur ki, Kıyamet günü oranın ahalisine bir nur ve onlara bir rehber olmasın” (Tirmizi, Menakıb 3864 ve benzer ifadelerle Buhari, Fezailu’l-Ashab 3, Menakıbu’l-Ensar 45, Mesacid 80; Müslim, Fezailu’s-Sahabe 2, 2382).

“Yüksek derece sahiplerini onların altında olanlar görür. Tıpkı sizin, semanın ufkunda doğan yıldızı görmemiz gibi. Ebu Bekr ve Ömer onlardandır ve daha da ileridirlər” (Ebu Davud, Huruf ve’l-Kıraat, 3987; Tirmizi, Me-

“Enes İbn-i Malik’den rivayet olunduğuna göre, Nebi (asv) bir kere Ebu Bekr, Ömer, Osman ile birlikte Uhud’a çıkmıştı. Orada bulundukları sırada dağ depren-di. Bunun üzerine Rasulullah: “Ey Uhud, uslu dur. Bil ki, üstünde bir Peygamber, doğru seciyeli bir zat, iki de şhid bulunuyor, buyurdu” (Sahih-i Buhari, Tecrid-i Sa-rih cilt 9 / Hadis no: 1492).

“Enes İbn-i Malik’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasulullah (asv) Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekr (ra) için: ‘Bu ikisi var ya, bunlar, öncekiler ve sonrakilerden cen-netlik olan kühûlün efendisidirler” (Tirmizi, Menakıb, 3366).

Görüldüğü gibi bu hadislerde ilk dört halife hilafete geçiş sırasına göre efdaliyet sıralamasına konulmakta ve bu bir inanç meselesi haline getirilmeye çalışılmaktadır. Hangi sahabenin daha faziletli olduğu gibi tamamen gay-bi bir hususta bu tür yorumların yapılmış olması ve bu yorumların daha sonra hakkında uydurulan hadisler yo-luyla İslam inancına sokulmaya çalışılması Hz. Peygam-ber’den sonra İslam ümmetinin içerisine düştüğü duru-mun vahametini bir kere daha gözler önüne sermektedir.

3- İmametın (Hilafetin) Kureysiliği

Hakkındaki Hadisler

Hz. Peygamber sonrası dönemde müslümanlar arasın-da ortaya çıkan ve daha sonra giderek itikadi bir mesele haline getirilen siyasi kökenli tartışma konularından biri de hilafetin hangi kabilenin hakkı olduğu konusundaki anlaşmazlıktı. Özellikle Kureyş kabilesi mensupları bu konuyu sürekli olarak gündeme getirmekte ve Hz. Pey-

gamber'in kabilesi olması hasebiyle hilafetin Kureyş kabilesinin hakkı olduğunu iddia etmekteydiler. Bu iddialarına mutlakiyet kazandırmak amacıyla da hadis uydurma yoluna gitmişlerdi. İşte bu konuyla ilgili kaynaklarda yer alan hadislerden bazıları:

“İnsanlar bu işte (yönetim işinde) Kureyş'e tâbidirler. Müslümanları müslüman olanlarına, kafirleri kafir olanlarına tâbidirler” (Buhari, Menakıb 1; Müslim, İmaret 2, 1818).

“İnsanlar hayırda da, şerde de Kureyş'e tâbidir” (Müslim, İmaret 3, 1819).

“Bu iş (emirlik) insanlardan iki kişi bâki kaldıkça Kureyş'te olmaya devam edecektir” (Buhari, Menakıb 2, Ahkam 2; Enbiya 1; Müslim, İmaret 4, 1820; Ahmed b. Hanbel, Müsned 2, sh. 29, 93, 128).

“Halifeler Kureyş'tendir” (İbn Hanbel, Müsned 3, sh.129, 183 ve 4, sh.421).

“Bu din, hepsi Kureyş'ten gelecek olan oniki halifeye kadar aziz ve güçlü olacaktır. Sonra fitne ve kargaşa gelecek” (Buhari, Ahkam 51; Müslim, İmaret 5-9, 1821; Tirmizi, Fiten 46, 2224).

Görüldüğü gibi, baştan sona Kureyş ırkçılığı propagandası içeren bu hadisler güvenilir kabul edilen kaynaklarda sahih hadis diye yer alabilmiş ve Hz. Peygamber'in sözü olarak nakledilebilmiştir. Böylece cahiliye devrinde kalması gereken Kureyş ırkçılığı hadis perdesi altında yeniden canlandırılmış ve Kureyş kabilesi müslümanlar arasında ayrıcalıklı bir konuma oturtulmuştur.

4- Emeviler Hakkındaki Hadisler

Çeşitli ekollere mensup insanların kendi siyasi ve itikadi yorumlarını mutlaklaştırmak amacıyla hadis uydurma

yoluna gittikleri bu ortamda Emevi saltanatı yanlıları da bundan geri kalmamışlardı. Onlar da Ümeyyeoğullarının üstünlüğü ve Emevi saltanatının kutsallığına dair hadisler uydurma çabasına girişmişler ve bu yönde bir çok hadis uydurmuşlardı. Bu doğrultuda uydurulan hadislerden bazıları ise şunlardır ;

“Zeyd İbnu Sabit’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: ‘Biz bir gün Rasulullah(asv)’ın yanında idik. Parçalar üzerinde Kur’an (ayetlerini) tanzim ediyorduk. Rasulullah: “Şam’a ne mutlu” buyurdular. Ben “Bu mutluluk nereden geliyor ey Allah’ın Rasulü” diye sordum. “Çünkü” buyurdular, “Rahman’ın melekleri onun üzerine kanatlarını geriyorlar” “ (Tirmizi, Menakıb, 3949).

“İbnu Havâle’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: ‘Rasulullah (asv) buyurdular ki: ‘Bu iş, sizin bir kısım toplu gruplara ayrılmanıza müncer olacak. Şam’da bir grup, Yemen’de bir grup, Irak’ta bir grup”. Ben: “Ey Allah’ın Rasulü dedim, o güne erdiğim takdirde (bunlardan en hayırlısı hangisi ise, şimdiden) bana seçiverin” dedim. “Öyleyse” dedi, sana “Şam’ı tavsiye ederim. Çünkü orası Allah’ın arzında mümtaz kıldığı yerdir. Allah, kulları arasında seçkin olanları oraya tahsis eder. Ancak (oraya gitmekten) imtina ederseniz, size Yemen’inizi tavsiye eder, (oradaki) havuzlarınızdan için derim. Zira Allah, Şam ve ahalisini (fitnelerden koruma hususunda) bana garanti verdi” (Ebu Davud, Cihad 3, 2483).

“Şam mutlaka fetholunacaktır. Orada konak yerleri seçeceğiniz zaman Dimaşk, denen bir yer arayın. Orası kahramanlıklarda müslümanların karargâhıdır” (İbn Hanbel, Müsned 4, sh. 335).

“Bir hicretten sonra, bir hicret daha olacak. Arz ehlinin hayırlılarına Hz. İbrahim’in hicret ettiği yer (Şam)

gereklidir” (Ebu Davud, Cihad 3, 2482).

“Ebu İdris el-Havlanî ‘nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ömer İbnu’l-Hattab (ra), Umeyr İbnu Sa’d’ı Humus Valiliği’nden azledince, yerine Muaviye’yi tayin etti. Halk “Umeyr’i azledip Muaviye’yi mi tayin etti” diye mırıldandı. Umeyr (ra): “Muaviye’yi hayırla yâd edin. Zira ben Rasulullah (asv)’ın : “Allah’ım onunla (insanlara) hidayetini ulaştır” dediğini duydum” dedi” (Tirmizi, Menakıb, 3842).

“Allah’ım, onu hidayet edici ve hidayeti bulmuş kıl ve onunla (insanlara) hidayet ver” (Tirmizi, Menakıb, 3841).

Görüldüğü gibi bu hadislerde Emeviler ve onların merkezi durumundaki Şam şehri kutsanmakta ve müslümanlardan hilafet mücadelesinde Şam grubunun, yani Emevilerin yanında yer almaları istenmektedir. Hz. Peygamber’in nice zorluklarla meydana getirdiği İslami toplumsal ve siyasal yapıyı ortadan kaldırarak yerine kendi saltanatlarını bina eden başta Muaviye olmak üzere Emevileri yine Hz. Peygamber’e kutsattıran bu hadislerin güvenilir kabul edilen kaynaklarda sahih hadis olarak nakledilmesi bu kaynakların ne oranda güvenilir olduğu konusunda bizlere bir fikir veriyor olsa gerektir.

Sonuç olarak tamamı birtakım mezhebi ve meşrebi kaygılarla uydurulduğu anlaşılan ve kaynaklarda daha bir çok benzerleri yer alan bu hadislerin siyasi sahada baş gösteren tahribatın İslam anlayışlarına yansıtılmasında önemli derecede etkili olduğunu özellikle belirtmemiz gerekir. Öyle ki, hangi mezhebi ve meşrebi kaygılarla ve kimler tarafından uyduruldukları açık olan ve bu yönüyle kendilerini çok da kolay bir şekilde ele veren bu hadisler halen İslam anlayışlarına kaynaklık etmekte ve ileride da-

ha ayrıntılı olarak da göreceğimiz gibi müslümanların inancını belirlemeye devam etmektedirler.

Zalim ve Fasık Yöneticilerin İslam Anlayışlarını Ehlileştirme Yönündeki Çabaları

Başta Emevi sultanları olmak üzere hilafet iddiasındaki zalim ve fasık yöneticilerin, gayri İslami konum ve uygulamalarını meşrulaştırmak amacıyla İslam'ı ehlileştirme, yani kendi anlayış ve konumlarıyla uyumlu bir din haline getirme çabasına giriştikleri bilinmektedir. Bunu başarabilmek ve İslam anlayışlarını kendi istedikleri forma sokabilmek için de ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır. Kendilerine bağlı resmi saray mollaları yetiştirmek ve örgütlemekten tutun da hadis uydurmaktan Cebriye ve Mürcie'nin kendilerini temize çıkaracak nitelikteki itikadi yorumlarını desteklemeye kadar bütün imkanlarını İslam anlayışlarını ehlileştirme yönünde seferber etmişlerdir. Bu yöndeki çabalarından sonuç almaları ise, ne yazık ki fazla geç olmamıştır.

a- İtikadın Ehlileştirilmesi

Daha önce de belirttiğimiz gibi, zulüm ve fışk üzerine bina edilen Emevi Sultanlığının yöneticileri başından beri gayri islami konum ve uygulamalarına İslami açıdan meşruiyet kazandıracak birtakım itikadi yorumlara ihtiyaç duymaktaydılar. Çünkü bu yöneticiler halife olma iddialarına karşın bir çok gayri islami uygulama içerisinde bulunmakta ve zulme dayalı bir yönetim sergilemekteydiler. Dolayısıyla işledikleri zulüm ve cürümleri mazur gösterecek dini yorumlara ihtiyaç duymaktaydılar. Bu konuda Emevi sultanlarının imdadına ise kendilerine bağlı saray uleması ile Mürcie ve Cebriye gibi itikadi mezhepler ye-

tişecekti. Özellikle de Cebriye mezhebinin kader, Mürcie mezhebinin ise iman-amel münasebeti konusundaki yorumları zalim ve fasık Emevi sultanlarını müslümanlar nezdinde temize çıkaracak nitelikteydi. Bilindiği gibi Cebriye mezhebi insan hayatını rüzgar karşısındaki yaprağın durumuna benzetmekte ve insanların işledikleri hiçbir fiilden sorumlu olmadıklarını öne sürmekteydi. Aynı şekilde Mürcie mezhebi de amelin imandan bir cüz olmadığını ve dolayısıyla küçük ya da büyük hiçbir günahın insanı İslam dairesinden çıkarmayacağını iddia etmekteydi.

İşledikleri zulüm ve cürümlerin sorumluluğunu ilahi takdire yükleyen ve bu zulüm ve cürümleri, insanı dinden çıkarmayan fiiller olarak gösteren bu itikadi yorumlar Emevi sultanları tarafından desteklenerek yaygınlaştırılmaya çalışıldı. söz konusu yorumlara karşı çıkan ve bu konularda gerçek İslami anlayışı savunanlar ise çeşitli baskılara maruz bırakıldı. Emevilerden sonra Abbasi sultanları da bu yöndeki çabaları sürdürdüler. Bunun yanı sıra zalim ve fasık da olsalar idarecilere itaat edilmesi gerektiği yönündeki anlayış da Emevi ve Abbasi sultanlarının İslam anlayışlarını ehlileştirmeye yönelik çabaları sonucu itikad esasları arasına dahil edildi. Ayrıca bu yönde Hz. Peygamber'e atfen hadis uydurulmaktan da geri kalınmadı. Zalim ve fasık yöneticilere itaat konusunda uydurulan ve daha sonra güvenilir kabul edilen kaynaklarda sahih hadis diye nakledilen hadislerden bazıları şöyleydi:

“Kim ki, hükümdarında hoşlanmadığı bir husus görürse, sabretsin” (Buhari 7, 87; 8, 105; Müslim, İmaret 2, 1477; İbn Hanbel, Müsned 1; 297).

“Kim başına bir vali tayin edilir de, o kişi tayin edilen valinin Allah'a herhangi bir isyanda bulunduğunu görürse, o valinin yaptığı bu isyanı hoş görmesin. Elini de ita-

atten tamamen çekmesin” (Müslim, Kitab el-İmara, bab 66; Darimi, Kitab el-Rikak, bab 78; İbn Hanbel, Müsned 6; 24).

“... dinle ve itaat et. Sırtına vursa, malını elinden alsa bile dinle ve itaat et” (Müslim, İmaret 2, 1478; Nesai 7, 123; İbn Hanbel 3; 446).

Sonuçta zalim ve fasık yöneticilerin bu yöndeki çabaları önemli ölçüde hedefine ulaşmış, zalim ve fasık yöneticiye itaat ve benzeri bir çok Kur'an dışı hüküm, İslam anlayışlarında yer edinmiştir.

b- Fıkıhın Ehlileştirilmesi

İslam'ın, hayatın tüm alanlarına nüfuz eden ve ibadeti siyaset, siyaseti ibadet bilen tevhidi bir din olduğunun bilincindeki Emevi sultanları inanç ve itikad sahasında olduğu gibi, İslami pratiği sistemleştiren fıkıh sahasında da kendileriyle çatışmayacak yorumlara ihtiyaç duymaktaydılar. Bağımsız ve tevhidi nitelikteki fıkıh anlayışları var olduğu ve bu anlayışlar ortadan kalkmadığı, müddetçe rahat nefes alamayacaklarının farkındaydılar. Saltanatlarının bekasını, ibadetlerini serbestçe eda etme karşılığında kendi işlerine müdahale etmeyecek statükocu müslümanların çoğalmasında görmekteydiler. Buna karşın şunu da çok iyi bilmekteydiler ki, İslam fıkıhı baştan sona her türlü zulmü ve fıska mahkum eden hükümler içermekteydi ve İslam'ın ibadetiyle siyasetini birbirinden ayırmak mümkün değildi. Namazdan zekata, emri bil maruftan cihada İslamın hiçbir esası siyasetten ayrı düşünülemezdi. Sözgelimi tek başına namaz ibadeti bile esasında tüm gayri İslami otoriteler karşısında devrimci bir “tevhid cylemi”ni temsil etmekteydi. Dolayısıyla hilafet iddiasındaki zalim ve fasık yönetimlerin bekası için öncelikle İslami

pratiklerin bu tevhide niteliklerinden uzaklaştırılması gerekmektedir. Bunun için de fıkıh ilminin resmileştirilmesi ve nebevi çizgiyi sürdüren müslümanların kontrol altına alınması ya da tamamen sindirilmesi gerekmektedir. Saltanatlarının bekası sözkonusu olduğundan Emevi sultanları bu konuda da ellerinden geleni ardlarına bırakmadılar. Aşağıda daha geniş bir şekilde işleneceği gibi fıkıhın ehilleştirilmesine yönelik çaba ve girişimleri resmi devlet politikası haline getirdiler.

Bunun yanı sıra zalim ve fasık yöneticilerin sözkonusu girişimlerinden bazı İslami kavramlar da nasibini aldı. Bu meyanda bir kısım kavramlar zalim ve fasık yöneticilerin İslam'ı kendi anlayış ve konumlarıyla uyumlu laik bir din haline getirme yönündeki girişimleri çerçevesinde tahrif edilmeye çalışıldı. Özellikle de yöneticilerin gayri islami konumlarına tekabül eden kavramlar Kur'ani içeriklerinden uzaklaştırıldı ve bu kavramlara Kur'ani içerikleriyle bağdaşmayan anlamlar yüklenildi.

Konuyu somutlaştırması açısından bir örnek vermek gerekirse; bu şekilde yöneticilerin İslam'ı kendilerine uydurma yönündeki çabaları sonucu tahrif edilmiş olan Kur'ani kavramların başında fasık kavramı gelmektedir. Kur'an'daki anlamıyla söz verip bağlandıktan sonra Allah'a verdikleri sözü bozan ve işledikleri cürümlerin hayatlarını kuşatması sebebiyle İslam dairesinden çıkan insanları ifade eden bu kavram, doğrudan Emevi sultanlarının gayri İslami konumlarına tekabül ettiğinden sözkonusu Kur'ani anlamından uzaklaştırılarak "günahkar müslüman" karşılığında kullanılmaya başlanmıştır. Hem de bu, Kur'an'ın şu açık ve net beyanları ortada dururken yapılmıştır:

"Hiç mü'min bir kimse fasık gibi olur mu? Bunlar el-

bette bir olmaz” (Secde 32/18; Ayrıca bkz. Secde 32/20).

“O (fasıklar) ki, söz verip bağlandıktan sonra Allah’a verdikleri sözü bozarlar, Allah’ın birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. İşte ziyana uğrayanlar onlardır” (Bakara 2/27).

Görüldüğü gibi, Kur’an’da mü’min kavramının karşıtı olarak ve bütünüyle İslam dışı bir konumu ifade için kullanılan fasık kavramı, bu kavramın kapsamına giren Emevi ve Abbasi sultanlarının İslami açıdan temize çıkarılması doğrultusunda tahrif edilmiş ve her nasılsa günahkâr müslüman anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Fasık kavramı üzerinde yapılan bu tahrifat, daha sonra fıkhi hükümlere de yansımış ve fasık imamın arkasında namaz kılınması ve fasık idareciye itaat gibi teslimiyetçi hükümler fıkhi kaideler arasına dahil edilmiştir.

Ayrıca Kur’an’a aykırı bir şekilde iman ve İslam’ın şartları ayırımına gidilmiş ve İslam’ın şartları birtakım kişisel ibadetlere indirgenmiştir. Cihad, emri bil maruf nehyi anil münker gibi sosyal ve siyasal içeriği olan ibadetler “İslam’ın şartları” arasında kendilerine yer bulamamışlardır.

Bununla birlikte bir kısım müslümanlar zalim ve fasık yöneticilerin İslam anlayışları üzerindeki bu çabalarına karşı direnmektedirler ve özellikle de gerek itikadi, gerek fıkhi ve gerekse siyasi sahada nebevi çizgiyi sürdürmekte kararlı olan Said b. Cübeyr, Zeyd b. Ali ve Ebu Hanife gibi imamlar sözkonusu çabalar karşısında önemli bir engel teşkil etmekteydi. Dolayısıyla da İslam anlayışlarına yönelik ehlileştirme çabalarının istenildiği gibi sonuç verememesi için herşeyden önce bu çabalara karşı direnen imamların ehlileştirilmesi ve yöneticiler adına satın alınması gerekmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi saltanatlarının bekası için İslam anlayışlarının ehlileşmesinden başka çıkar yol göremeyen Emevi ve Abbasi sultanları bu konuda da ellerinden gelen gayreti göstereceklerdi. Kıymetli hediyeler yoluyla, olmazsa önemli kademelerde resmi görevler teklif ederek bu imamları kontrollerine almaya çalıştılar. Bunları kabul etmeyip İslami tavrından ödün vermeyenleri ise ağır baskı ve işkencelere tabi tutarak sindirmeye çalıştılar. Dahası kıyama kalkan ve insanları kendileri aleyhinde mücadeleyle teşvik eden imamları katletmekte ve kesik başlarını şehirlerde dolaştırmakta hiç bir beis görmediler. Hayattayken satın alamadıkları ve bu şekilde baskılara tabi tutup katlettikleri imamları ise ölümleri ardından ehlileştirme yoluna gittiler. Kendilerini uysallaştıramadıkları bu imamların geriye bıraktıkları İslami mirası tekellerine alarak uysallaştırmaya çalıştılar. Bu noktada konuyu somutlaştırması açısından İmam Ebu Hanife'nin Emevi ve Abbasilerle olan ilişkilerince ve Ebu Hanife çizgisinin tarihi süreç içerisindeki seyrine değinmek faydalı olacaktır.

Bilindiği gibi İmam Ebu Hanife, yaşadığı devirde yönetimi ellerinde bulunduran Emevilerin müslümanlar üzerindeki riyasetini gayri meşru ilan etmiş ve onlar aleyhinde yapılan kıyamlara destek vermişti. Bu durumdan rahatsız olan yöneticilerin kendisini kontrollerine almak maksadıyla yapmış oldukları başkadılık vb. tekliflerini ise hiç tereddüt etmeden reddetmişti.³ Yine bilindiği gibi bunun üzerine Emeviler tarafından hapsedilerek çeşitli baskı ve işkencelere tabi tutulmuş ve böylece sindirilmeye çalışılmıştı.

Emevi sultanlığının yıkılması ardından kurulan Abba-

3- M. Ebu Zehra, a.g.e C.2, sh.231.

si devletini, bu devletin de Emevilerden farklı olmadığını anlayana dek destekleyen Ebu Hanife, daha sonra bu desteğini çekmiş ve Emeviler gibi onların hilafetini de gayri meşru ilan etmişti. İmam Ebu Hanife'nin, iktidarları aleyhinde bu şekilde cephe almasına karşılık harekete geçen Abbasi yöneticileri, selefleri Emevilerin yolunu izleyerek öncelikle onu kontrollerine alıp ehlileştirmek istemişler ve bu amaçla kendisine defalarca başkadılık teklifinde bulunmuşlardı. Fakat kendisine teklif edilen sözkonusu bu görevi kabul etmesi halinde bağımsız İslami çizgisini sürdüremeyeceğinin ve yönetimin kendi şahsında meşrulaştırılmak istendiğinin farkında olan Ebu Hanife bir çok kez tekrarlanan bu teklifi kabul etmemekte direndi.⁴ Bu İslami tavrının bedelini ise işkence altında hayatını kaybetmekle ödedi. Böylece İmam Ebu Hanife'yi ve onun devrimci çizgisini kendi şahsında ehlileştirmeyi başaramayan ve onu acımasızca katleden Abbasi sultanları, kendisini ehlileştiremedikleri Ebu Hanife'nin geriye bıraktığı İslami düşünce mirasını ehlileştirmek gayesiyle aynı görevi talebesi Ebu Yusuf'a da teklif ettiler. İmam Ebu Hanife'nin aksine Ebu Yusuf bu görevi kabul etti ve Abbasi devletinin başkadısı oldu. Ebu Yusuf bu görevinde belki adaletten ayrılmadı ve yöneticilere yaltakçılık yapmadı ama, Ebu Hanife'nin tevhidi çizgisini Abbasilerin tekeline terk ederek bu çizginin saptırılmasına bilinçli ya da bilinçsiz öneyak oldu. Zaten başkadı yapılmakla kendisinden beklenen de buydu.

Ebu Yusuf'un başkadılığını fırsat bilen Abbasiler, daha önce düşüncelerinden ötürü hayatına kastettikleri İmam Ebu Hanife'nin fıkhi içtihadlarını resmi mezhep olarak benimsediler ve geniş kitlelere yayılmasını sağladılar. Ancak bunu çok ağır bir bedel karşılığında yaptılar ki,

4- M. Ebu Zehra, a.g.e. C.2, sh.236.

o bedel de Ebu Hanife çizgisinin saptınarak ehlileştirilmesi idi. Evet, Abbasiler resmi mezhep olarak benimstedikleri ve geniş kitlelere yayılmasını sağladıkları Ebu Hanife çizgisini kendi anlayış ve konumlarıyla uyumlu hale getirmekten de geri kalmamışlardı.

Bu durumu Ebu Hanife çizgisinin tarihi seyrini belgeleyen eserlerde açık bir şekilde müşahade etmek mümkündür. Bir kaç örnek vermek gerekirse, mesela kendisi tarafından kaleme alınmadığı halde, sonraları İmam Ebu Hanife'ye nispet edilen Fıkh-ı Ekber adlı eserde şu hükümlere yer verildiği görölmektedir; "Mü'minlerden takva sahibi ve fasık olan herkesin arkasında namaz kılmak caizdir, çünkü imanı vardır"⁵, "Mü'minlerden Allah'a itaat eden ve etmeyen herkesin arkasında namaz kılmak caizdir"⁶

Aynı şekilde İmam Ebu Hanife'den bir buçuk asır sonra yaşamış olan ünlü hanefi alimlerinden Ebu Cafer et-Tahavi, "Bu, ümmet fakihlerinden İmam Ebu Hanife, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akidesi, dinin usulü ve Allah'a iman üzerine olan görüşlerinin bir açıklamasıdır"⁷ diyerek takdim ettiği Akidetü't-Tahaviyye adlı eserinde şu görüşlere yer vermektedir: "Müslüman emir sahiplerine ve imamlarımıza karşı, haksızlıkta bulunsalar dahi karşı çıkmayı uygun görmeyiz ve onlar aleyhine dua etmeyiz. Onlara itaatten ayrılmayız. Onlar bize günah işlemeyi emretmedikçe onlara itaati Allah'a itaat dairesinde farz görürüz"⁸

Aynı durum yine ünlü hanefi alimlerinden Ebu Yusr Muhammed Pezdevi ve onun Ehl-i Sünnet akaidi isimli

5- Mağnisavi, Fıkh-ı Ekber Şerhi, sh.146, Bayrak Yay.

6- Fıkh-ı Ekber, Aliyyül-Kari Şerhi, sh.182, Çağrı Yay.

7- Tahavi Şerhi, sh.19, Guraba Yay.

8- Tahavi Şerhi, sh.114, Guraba Yay.

eseri için de geçerlidir. Bu konuda Pezdevi'nin sözkonusu eserinde "zalim ve fasık imamın durumu" başlığı altında şu ibareler yer alıyor: "İmam adaletsizlik yapar ve günah işlerse, Ebu Hanife ashabının hepsine göre azledilmez ve bu kabul edilen, rıza gösterilen görüştür"⁹ "Sünnet ve cemaat ehlinin pek çoğunun görüşü ümmetin icmama dayanır. Zira onlar fasıkları, günahkârları imam olarak görmüşler, kabul etmişlerdir. Sahabenin çoğu Ümeyyecoğullarını imam olarak kabul ediyor, hatta cumayı cemaat arkalarında olduğu halde kılıyor ve onların hükümlerinin icra edildiğini görüyorlardı. Sahabe böyle olduğu gibi, tabiiler de böyleydi. Onlardan sonrakiler de pek çoğu fasık, günahkâr olan Beni Abbas'ın hilafetini kabul etmiştir"¹⁰

Görüldüğü üzere hicri 5. asır hanefi alimlerinden olan Pezdevi, İmam Ebu Hanife'nin gayri meşru ilan edip görevlerini kabul etmediği Emevi ve Abbasilerin hilafetini meşru görmekte ve zalim ve fasık yöneticilere itaatin gerekli olduğunu söylemektedir.* Pezdevi ayrıca zalim ve fasık da olsalar yöneticilere isyanın caiz olmayıp itaat etmek gerektiği yönündeki anlayışı desteklemek üzere bir de tarihi bir hadise nakletmiştir. Aşağıda alıntılarımız bu hadise, Ebu Hanife çizgisinin zalim ve fasık iktidarla-

9- Pezdevi, Ehl-i Sünnet Akaidi, sh.273, Kayıhan Yay.

10- Pezdevi, age, sh.274.

*- Bilindiği gibi bir kısım Ehl-i Sünnet alimleri zalim ve fasık imam ve idarecilere itaatı, itikadi bir şart olarak ileri sürerken buna gerekçe olarak zalim ve fasık da olsalar idarecilere itaat etmemenin fitne ve karışıklığa sebep olacağı ve bunun da müslümanlara zarar vereceği tezini ileri sürmüşlerdir. Oysa Kur'an'ın bize anlattığı İslam itikadı bunun tam tersini söylemekte ve asıl fitnenin insanlara zulmetmek ve onları zulüm ve fiske üzerine idare etmek olduğunu bildirmektedir. Dolayısıyla zalim ve fasık idarecilere itaat etmeyip isyan etmek fitne değil, fitneyi ortadan kaldırmaya yönelik rabhani bir yükümlülüktür.

rın güdümünde ne hale getirildiğini belgelemesi açısından oldukça önemlidir.

Pezdevi'nin Ehl-i Sünnet Akaidi isimli eserinden takip edelim; "Samanoğullarının son zamanlarında Kaderiyye ve Mutezile Buhara'yı hakimiyetleri altına almışlardı. Vezir de bunlara eğilim gösteriyordu. Ehl-i Sünnet ve Cemaat mensupları bunların ellerinde mağlup durumdaydı. sözkonusu emirin Sünni bir hocası vardı. Bir gün emire, "Kendilerini Kaderiyye'den sayan şunlar senin emir ve sultan olmadığına inanıyorlar. Ehl-i Sünnet ve Cemaat'te olan imamlar ise senin sultan olduğuna (yöneticiliğinin hak ve meşru olduğuna) inanıyorlar" dedi. Emir "Nasıl olur?" Sünni Hoca, "Yarın inşaallah sana gösterir, öğretilirim" dedi. Ertesi gün Ehl-i Sünnet ve Cemaatin imamlarını çağırdı, emiri de bir sütte gerisine gizledi ve onlara şunu sordu; "Emir, haram olduğuna itikad ettiği halde, zina yapar, zulüm işler, şarap içer ve oğlanlarla birlikte olursa, azledilmesi gerekmez mi?" Bu soruya onların cevabı; "Hayır, ama bu günahlardan tevbe etmesi gerekir" şeklinde oldu. Bunlara çıkmaları için izin verdi ve daha sonra Kaderiyye ve Mutezile imanlarını davet etti. Hoca onlara şu soruyu sordu; "Emirlerden biri helal saymaksızın (haram olduğuna inandığı halde) zulüm olarak mal alsın, zina etsin, içki içsin, oğlanlarla birlikte olsa azledilmesi gerekir mi?" Hepsi birden; "Azledilir" dediler ve bu konuda fikirlerinde ısrar gösterdiler. Sonra onların çıkması için izin verdi. Hoca, daha sonra Emire; "Söylediklerini işittin", Emir; "Evet" dedi. Sünni Hoca, "Seni azledilmiş, emirlikten uzaklaştırılmış görüyorlar, zira sen bu çirkin işlerden bazısını işliyorsun" diye ilave etti. Bunun üzerine Emir, Kaderiyye ve Mutezile mensuplarının yakalanmasını ve cezalandırılmasını emretti ve onların kökünü kazıdı. Böylece Buhara'da sadece Hanefi mezhebi kal-

dı ve o Emir her bir Ehl-i Sünnet ve Cemaat imamına lüks elbise hediye edip giydirdi”¹¹

Pezdevi’nin anlattığı bu olayın gerçekten cereyan edip etmediğini bilemeyiz ancak, hanefi mezhebine mensup bir kişinin kitabında, Ehl-i sünnetin zalim ve fasık yöneticilerin durumları ve bu yöneticilere karşı gösterilecek tutum konusundaki teslimiyetçi anlayışını destekleyici bir olay olarak aktarılması, anlatmak istediklerimizi çok iyi bir şekilde izah ediyor olsa gerektir.

Sünni anlayışın temel akaid kitaplarından yaptığımız bu alıntılar, özelde Ebu Hanife çizgisinin, genelde ise Sünni İslam anlayışlarının zalim ve fasık yöneticilerin güdümünde ne hale getirildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Nasıl ki, Hristiyanlık zalim Roma İmparatorluğu’nun resmi dini olduktan sonra bu devletin zulümlerini meşrulaştırıcı bir hal almışsa, aynı şekilde Sünni İslam anlayışlarının da Emevi ve Abbasi sultanlarının güdümünde zulmü ve fiske onaylayıcı bir hal aldığı görülmektedir.

Muharref Yahudi ve Hristiyan Kültürünün İslam Anlayışlarına Sokulmaya Çalışılması

İslam anlayışlarının Kur’ani eksenden uzaklaşması ve geleneksel İslam anlayışlarının oluşum sürecinde müslümanların, birtakım İslam dışı kültür ve inanç sistemlerinden etkilenmelerinin önemli derecede rol oynadığını bilmekteyiz. Müslümanlar arasında etki oluşturarak tarihi süreçte İslam anlayışlarına birçok Kur’an dışı inanç ve anlayışın yerleşmesinde rol oynayan sözkonusu yabancı kültürlerin başında, israiliyat ve mesihiyat yani, muharref ya-

11- Pezdevi, age, sh. 274, 275.

hudi ve hristiyan kùltùrleri gelmektedir.

Mùslùmanların, özellikle de İslami davetin Medine döneminden itibaren Kitab ehli ile yoğun bir etkileşim içerisine girdikleri bilinmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Hz. Peygamber'in yahudi ve hristiyan toplulukları İslam'a davet etmesi ile başlayan ilişkiler, daha sonraları yerini mùslùmanlar ile bu topluluklar arasında mücade ve çatışmalara bırakmıştı. Hz. Peygamber tarafından kendilerine yöneltilen daveti, hak dinin kendi dinleri olduğu iddiasıyla kabul etmeyen yahudi ve hristiyanlar uzun müddet İslam'a karşı en etkin muhalif gücü teşkil ettikleri gibi, sahip oldukları muharref din anlayışlarını mùslùmanlar arasında yayma çabasından da geri kalmadılar.

Özellikle Hz. Ömer dönemi bu konuyla ilgili bir çok gelişmeye sahne oldu. Bu dönemde, daha önce İslam'ı benimsemiş olan ya da benimsemiş görünen Kab-ül Ahbar, Temim ed-Dari ve Abdullah b.Selam gibi bazı yahudi ve hristiyan din alimleri eski dinlerine ait birtakım inanışları mùslùmanlar arasında yayma çabasına giriştiler. İsrailiyat ve mesihiyat kaynaklı çeşitli hikaye ve menkabelelere hadis kılıfı geçirilerek sözkonusu muharref kùltùrlere ait inançlar İslam'a sokulmaya çalışıldı.

Fakat İslam'ı israiliyat ve mesihiyatın hurafeleriyle bulandırmayı amaçlayan bu çalışmaların sahibi insanlar, karışılarında Hz. Ömer ve onun gibi Kur'an'ı özümsemiş ve dini yalnız Allah'a halis kılma bilincine ulaşmış mùslùmanları bulmuşlar ve bu dönemlerde istediklerini elde edememişlerdir. Ne varki, mùslùmanların çeşitli siyasi nedenlerle birbirleriyle mücadele içerisine girdiği ve İslami otoritenin tamamen ortadan kalktığı sonraki dönemlerde, bu muharref kùltùrleri mùslùmanlar arasında yayma arzusundaki bu insanlara fırsat doğmuştu. Çünkü artık kendilerini kontrol edecek ve yıkıcı faaliyetlerini engelleyecek

İslami otorite ortada yoktu. Kabül Ahbarların, Abdullah b. Selamların, Temim ed-Darîlerin islam anlayışlarına yönelik tahripçi çabalarına karşı koymaları gereken müslümanlar, kendi aralarında savaşmakla meşguldüler. İşte bu ortamda sözkonusu muharref kültürleri müslümanlar arasında yaymaya yönelik çabalar yeniden canlandı. Elleri geçen fırsatı iyi değerlendiren yahudi patentli din tahripçileri uydurdukları çok sayıda hadisler yoluyla muharref anlayışlarını islama maletme gayreti içerisene girdiler. Bir kısım müslümanların dahi mezhebi kaygılarla hadis uydurma yoluna gittiği bu ortamda İslam anlayışlarını muharref Yahudilik ve muharref Hristiyanlığın hurafeleriyle bulandırmak isteyenler de aynı yolu seçtiler. Bu amaçla Hz. Peygamber'e atfen bir çok hadis uyduruldu ve bu hadisler daha sonra güvenilir kabul edilen kaynaklarda sahih hadis diye yer aldı. İsrailiyat ve mesihiyatın bir kısmı inanışlarını İslam anlayışlarına sokmak amacıyla uydurulan bu hadislerle birkaç örnek verecek olursak;

"Ebu Hureyre'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasulullah (asv) buyurdular ki: "Allah Teala Hazretleri, Hz. Adem (as)'i kendi sureti üzere ve boyunu da altmış zira olarak yaratınca; "Git, şu oturan meleklerle selam ver, onların seni nasıl selamlayacaklarına dikkat et, dinle. Zira o selam senin ve zürriyetinin selamı olacaktır" dedi..." (Buhari, İsti'zan 1, Enbiya 1; Müslim , Cennet 28, 2841).

"Sizden biri kardeşiyle dövüşünce yüze vurmaktan sakınsın. Zira Allah Adem'i kendi suretinde yaratmıştır" (Müslim, Birr, 112, 2612).

Bu hadislerde geçen Allah Teala'nın Hz. Adem'i kendi sureti üzerinde yarattığı yönündeki sözkonusu iddia, aynı ibarelerle Kitabı Mukaddes'te de yer almaktadır. Kitabı Mukaddes Eski Ahit'te Tekvin bölümü 1. Bap'ta aynen şöyle denilmektedir ; " Ve Allah dedi; Suretimizde,

benzeyişimize göre insan yapalım...Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı, onu Allahın suretinde yarattı..."¹²

Kitabı Mukaddes'teki bu ifadelere karşın Kur'an'da ise şöyle buyurulmaktadır: "(Allah), gökleri ve yeri yoktan var edendir. Size kendinizden çiftler, hayvanlardan çiftler yaratmıştır. Bu (düzen içi)nde sizi üretiyor. Zatına benzer hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir" (Şura 42-11).

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in sözü olarak rivayet edilen ve güvenilir kabul edilen kaynaklarda sahih hadis diye nakledilen bu rivayetler Kur'an'la çelişmekte, buna karşın muharref Tevrat'la bire bir örtüşmektedirler. Bu durum İslam anlayışlarının, tarihi süreç içerisinde İslam dışı kültürlerden ne kadar yoğun bir şekilde etkilendiğinin ve Kur'an'dan nasıl fersah fersah uzaklaştırıldığının ibret verici bir belgesi olarak karşımızda durmaktadır. Kur'an'la çelişen ve buna karşın muharref Tevrat'la bire bir örtüşen bu ve benzeri rivayetlerin, günümüzde de kendisini İslama nisbet eden bir çok insan tarafından benimseniyor ve savunuluyor olması ise olayı iyice vahim kılmaktadır. Dayanaklarını Kur'an'dan değil, muharref yahudi ve hıristiyan kaynaklarından aldıkları gün gibi aşıkâr olan bu tür hadislerin, İslam anlayışlarının Kur'ani eksen-den uzaklaşmasına son derece etkili olduğu kuşkusuzdur. Aşağıdaki rivayetlerde bu tür hadislere örnek verilebilir;

"Ebu Hureyre'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasulullah (asv) buyurdular ki: "Şeytan her insanı doğarken yanından yaralar. Ancak Meryem oğlu İsa'yı yaralayamamış, yaralamak için gittiğinde onun örtüsüne vurmuştur" (Buhari, Bed'u'l Halk, 11; İbn Hanbel, Müsned 2, sh. 523).

12- Kitabı Mukaddes, Eski Ahid (Tevrat). Tekvin. Bâp 1, 26 ve 27.cümleler

“Ebu Hureyre’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasulullah (asv) buyurdular ki: “Nefsim kudret elinde olan Zât-ı Zülcelâl’e yemin ederim. Meryemoğlu İsa’nın, aranızda adaletli bir hâkim olarak ineceği, istavrozları kırıp hınzırları öldüreceği, cizyeyi kaldıracığı vakit yakındır...” (Buhari, Büyû 102, Mezalim 31, Enbiya 49; Müslim, İman 242, 155; Ebu Davud, Melahim 14, 4324; Tirmizi, Fitn 54, 2234).

“...Güneş doğdumu namazdan vazgeç. Çünkü o, şeytanın iki boynuzu arasından doğar” (Müslim, Mesacid 173, 612; Ebu Davud, Salat 2, 396; Nesai, Mevâkit 15, 1, 260).

“Ebu Hureyre’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasulullah (asv) buyurdular ki: “Cehennem, Rabbine şikayet ederek; “Ey Rabbim, bir parçam diğer parçamı yemektedir” dedi. Bunun üzerine, Allah Teala Hazretleri ona, iki nefes almaya izin verdi; Bir nefes kışta, bir nefes de yazda. (Yazdaki nefesi) sizin rastladığınız en şiddetli sıcaktır. (Kıştaki nefesi de) sizin rastladığınız en şiddetli (soğuk olan) zemheridir” (Buhari, Bed’u’l Halk 10; Müslim, Mesacid 185, 617; Tirmizi, Cehennem 9, 2595).

“Semüre İbnu Cündeb’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasulullah (asv) buyurdular ki: “Havva (as) hamile kaldığı zaman İblis Havva’nın yanına geldi. (Bu sırada) Havva’nın çocuğu yaşamıyor, hep ölüyordu. İblis: “Çocuğa Abdü’l-Haris (yani şeytanın kulu) adını ver, çünkü o yaşıyor” dedi. Havva bu ismi verdi, çocuk da yaşadı. Ancak bu durum şeytanın bir telkini ve emri idi” (Tirmizi, Tefsir, A’raf, 3079).

Ebu Zerr’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Güneş batarken Rasulullah (asv) ile birlikte mescidde idim. Ba-

na: “Ey Ebu Zerr, biliyor musun bu güneş nereye gidiyor?” diye sordu. Ben: “Allah ve Rasulü daha iyi bilir” dedim. “Arşın altında secde yapmaya gider, bu maksatla izin ister, kendisine izin verilir. Secde edip kabul edilmeyeceği, izin isteyip izin verilmeyeceği zamanın (kıyame-tin) gelmesi yakındır. O vakit kendisine, “Geldiğin yere geri dön” denir. Böylece battığı yerden doğar...” (Bu-hari, Tefsir, Ya-sin 1, Bed’u’l-Halk 4, Tevhid, 22, 23; Müs-lim, İman 250, 159; Tirmizi, Tefsir, Ya-sin, 4225).

“Ebu Hureyre’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ra-sulullah (asv) bir gün elimden tuttu ve şu açıklamayı yap-tı: “Allah toprağı cumartesi günü yarattı. Onda ki dağları pazar günü yarattı. Nur’u çarşamba günü yarattı ve onda hayvanları perşembe günü yaydı. Hz. Adem’i cuma günü ikindi vaktinden sonra, ikindi ile gece arasındaki gündüz vaktinin en son saatinde en son mahluk olarak yarattı” (Müslim, Sıfatu’l-Kıyame 27, 2789).

“İbnu Mesud’un şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasu-lullah (asv) buyurdular ki: “Kıyamet günü cehennem, yetmişbin yuları olduğu halde getirilir. Her yularında, onu çeken yetmişbin melek vardır” (Müslim, Cennet 29, 2842; Tirmizi, Cehennem 1, 2576).

“Ebu Hureyre ‘nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ra-sulullah (asv) buyurdular ki: “Ölüm meleği Musa’ya gön-derildi. Musa’nın yanına gelince o, meleğe vurdu. Melek Rabbinin yanına döndü ve şöyle dedi: “Beni ölmek iste-meyen birisine gönderdin”. Allah meleğe Musa’nın kör ettiği gözlerini verdi ve şöyle dedi: “Git ve ona elini bir öktüzün üzerine koymasını söyle. Elinin kapladığı yerdeki kıl sayısınca ona yıl olarak ömür verildi” Melek; “Evet Rab-bim, sonra ne olacak?” Allah: “Sonra ölüm” dedi”. (Buhari, Cenaiz 68, Enbiya 31; Müslim, Fezail 157; Ne-

Bu konuda son söz olarak şunları söyleyebiliriz ki, kaynağını muharref yahudi ve hiristiyan kaynaklarından alan bu ve benzeri hadislerin özellikle de Kur'an'da yer almayan birtakım gaybi hususları içerdikleri görülmektedir. Oysa, şunu çok iyi bilmekteyiz ki İslami açıdan gaybi konularda yegane kaynak Kur'an'dır. Zira bizimle gayb alemi arasındaki tek iletişim kaynağı vahy ve vahyin hali-hazırda yegane korunmuş adresi Kur'an'dır. Ayrıca Kur'an'da yer almayan gaybi hususları, Peygamber'in haber vermesi imkansızdır. Çünkü Hz. Peygamber'in gaybi bilmediği ve kendisine bildirilen gaybi haberlerin de Kur'an'dakilerden ibaret olduğu, Kur'an'ın bu konu ile ilgili beyanlarıyla sabittir. Kaynaklarda sahih hadis olarak nakledilen bu tür israiliyat ve mesihiyat kaynaklı rivayetler, bir çok Kur'an dışı inanışın müslümanlar arasında yayılmasına sebep olmuşlar ve İslam anlayışlarının Kur'an dışı kültürlerin inanışlarıyla kuşatılması sonucunu doğurmuşlardır. Ortaya koydukları inanç ve iddialar gözönüne alındığında israiliyat ve mesihiyat kaynaklı oldukları kolaylıkla anlaşılan bu hadislerde dikkati çeken diğer bir husus da, bu hadislerin çoğunun senedinde Kab-ül Ahbar ve Temim ed-Dari gibi israiliyat ve mesihiyatı müslümanlar arasında yaymaya yönelik çabalarıyla tanınan kişilerle yakın ilişkisi olduğu bilinen Ebu Hureyre'nin bulunmasıdır. Bu da sözkonusu hadislerin kaynağı konusunda bize önemli ipuçları vermektedir.

Felsefe ve Kelamın

İslam Anlayışları Üzerinde Olumsuz Etkileri

İtikadın daha ziyade insan aklının ve duyularının sınır-

larını aşan, dolayısıyla gaybi olarak nitelenen inanç meselelerini konu edindiği bilinmektedir. Bu sebeple itikad edilecek hususların, kısacası itikadın, gaybın anahtarlarını elinde bulunduran Yüce Allah'ın peygamberler aracılığıyla insanlara gönderdiği vahiyden başka kaynaklara dayandırılması doğru değildir. Zira insanlarla gayb alemi arasındaki yegane iletişimi kaynağı vahiydir.

İtikad esasları konusunda insan aklının rolü ise, Allah tarafından vahiy yoluyla bildirilen hususları doğru bir şekilde kavramak ve bu hususlara "işittik ve itaat ettik" mesabesinde iman etmekten ibarettir/ibaret olmalıdır. Kur'an'ın itikadi-gaybi konularda zandan uzak durulmasını emreden beyanları* ile yine bu Kur'ani beyanlar doğrultusunda Hz. Peygamber'in müslümanları itikadi-gaybi meseleler üzerinde tartışmaktan men etmiş olması da bu gerçeği teyid etmektedir. Bununla birlikte geleneksel İslam anlayışlarının oluşum sürecinde itikad konusundaki bu temel prensiplere sadık kalındığını söyleyebilmek ne yazık ki mümkün görünmemektedir. Nitekim daha önceki sayfalarda Hz. Peygamber sonrası dönemde yaşanan siyasi çekişmelere binaen müslümanlar arasında ortaya çıkan birbirinden farklı düşünce ve yorumların giderek İslam itikadına maledilmeye çalışıldığını görmüştük.

İtikadi sahada böylece başlayan sapma, değişik dini kültürlerden gelen ve bir kısmı köklü felsefe bilgisine sahip bulunan insanların müslümanlar üzerindeki olumsuz etkisiyle daha sonraları farklı bir boyut kazanmıştır. Şöyle ki, İslam'a girdikleri halde eski inançlarından tamamen kurtulamayan bu insanlar eski dinlerine ait bir çok itikadi meseleyi de beraberlerinde getirecek ve müslümanlar arasında yaymaya çalışacaklardı. Aralarında bilinçli olarak İs-

*- Bkz. Yunus 10/36, Hucurat 49/12; Necm 53/28 vb...

İslam'ı tahrif etme kastı taşıyan bazı kişileri de bulunduran bu insanların sözkonusu itikadi meseleler ve felsefi konularla ilgili ortaya attıkları çeşitli sorular çok geçmeden bu konuların müslümanların gündemine girmesine sebep oldu. Böylelikle İslami açıdan itikada tekabül etmeyen bir çok gaybi mesele ölçüsüzce tartışılmaya başlandı. Öyle ki, bu tartışmalar İslam'ın temel bazı iman esaslarını sorgulamaya kadar uzandı ve Allah'ın sıfatları dahi tartışma konusu yapıldı.

İslam'ın inanç esasları üzerinde insanları şüpheye sevkedecek çeşitli tartışmaların yaşandığı bu ortamda bir kısım müslümanlar, İslam inançlarını felsefi boyutta ve felsefeciler düzeyinde savunabilmek gayesiyle felsefeyi öğrenme çabasına giriştiler. Ancak önceleri bu şekilde masurem bir amaçla başlayan felsefe merakı, daha sonra giderek bir hastalığa dönüştü ve zamanla müslümanlar her türlü felsefi meseleyi tartışır hale geldiler. Bunun yanı sıra felsefi eserlerin tercüme edilerek İslam dünyasına sokulması, felsefenin müslümanlar üzerindeki etkisini daha da güçlendirdi. Kur'an'ın mahluk (yaratılmış) olup olmadığı, imanın yaratılmış olup olmadığı, ruhun mahiyeti, bilgilerin türleri, eşyanın hakikatleri (cisimler-cevherler-arazlar), cennet, cehennem ve kıyametin bir "şey" olup olmadığı, mü'minlerin mi, yoksa meleklerin mi üstün olduğu, imanın bütün azalara yayılıp yayılmadığı ile Allah'ın sıfatlarının ispat veya nefyedilmesi sözkonusu felsefi-kelami tartışma konularından yalnızca bir kaçını oluşturmuştur.

Felsefenin gerek bu kültüre sahip insanlar gerekse tercüme eserler aracılığıyla İslam dünyasına girmesiyle birlikte gündeme gelen bu gibi konular, giderek birer inanç esası haline getirilmiş ve o dönemde kaleme alınan akaid kitaplarında İslam'ın inanç esasları arasında zikredilmiş-

lerdir. Bu durum asırlardır Ehl-i Sünnet inancına kaynaklık etmekte olan temel akaid kitapları için de geçerlidir. Bu noktada felsefenin İslam anlayışları üzerindeki tahribatını belgeleyen bir kaç alıntı yaparak konuya son vermek istiyoruz;

“Sünnet ve Cemaat ehlinin büyük ekseriyeti, Ademoglu’nun müslümanları meleklerden üstündür, inancındadır. Kaderiyye ve Mutezile’nin tümü; melekler Ademoglu’ndan üstündür görüşündedirler. Hatta onlar bu konuda eserler yazmışlardır”¹³

“İnsanlar imanın yaratılmış olup olmamasında anlaşmazlığa düşmüşlerdir. sözkonusu ihtilaf, insanların bütün fiillerinin Allah’ın mahluku olmasını kabul etmeleriyle birlikte, Sünnet ve Cemaat Ehli arasındadır”¹⁴

“Kur’an Allah sözü olup, mushaflarda yazılan, kalplerde muhafaza edilen, dillerde ikrar edilen ve Peygamber aleyhisselatü vesselam’a indirilen kitaptır. Kur’an’ı telif-fuz etmemiz yaratılmıştır, onu okumamız yaratılmıştır, fakat Kur’an’ın kendisi yaratılmış değildir. Her kim “Kur’an yaratılmıştır” deyip de bu sözden ezeli olan Allah’ın kalamını kastederse, yine kafir olur”¹⁵

“Bizimle Mutezile arasında bir başka ihtilaf konusu vardır. O da, meleklerin mü’minlerden üstün olup olmadığı hususudur. Mutezile’ye göre melekler mü’minlerden üstündür. Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’a göre ise, mü’minler meleklerden üstündür...”¹⁶

Bu şekilde, akaid kitaplarında İslam’ın inanç konuları arasında zikredilen felsefi-kelami tartışmalar müslümanlar

13- Pezdevi, Ehl-i Sünnet Akaidi, sh.287, Kayıhan Yay.

14- Pezdevi, a.g.e, sh.221.

15- Mağnisavi, Fıkhı Ekber Şerhi, sh.111 ve 113, Bayrak Yay.

16- İmam Matüridi, Fıkhı Ekber Şerhi, sh.84, Bayrak Yay.

arasındaki ihtilafları daha da derinleştirmiş ve itikadın Kur'anî çerçeveden uzaklaşması sürecini iyice hızlandırmıştır.

Tasavvuf Kültürünün Doğuşu ve İslam Anlayışları Üzerindeki Olumsuz Etkileri

İslam anlayışlarının Kur'anî ekseninden uzaklaştırılması sürecinde kendini gösteren ve İslama inanan insanlar üzerindeki olumsuz etkisini günümüze kadar sürdürmüş bulunan sapmalardan biri de tasavvuf kültürünün ortaya çıkması ve hicri 2. asırdan başlayarak müslümanlar arasında yaygınlaşmasıdır.

İslamın ana kaynağı Kur'an ve Kur'an'ı yaşam boyutuna aktaran Hz.Peygamber'in pratiğinde hiç bir şekilde yeri olmadığı gibi bu temel ölçülerle taban tabana zıt düşünce, inanış ve pratikleri bünyesinde barındıran ve bu yönüyle İslam'dan başka apayrı bir din olarak karşımıza çıkan tasavvufun İslam dünyasında ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında bir çok olumsuz gelişmenin etkisinden söz etmek mümkündür.

İslam toplumu içerisinde ortaya çıkan çeşitli siyasi ve itikadi fırkaların birbirleriyle mücadeleye girmesi ve bu süreçte müslümanlar arasında kanlı çatışmaların yaşanması, fetihlerin artması ve böylece İslam topraklarının hızla genişlemesi, tercüme faaliyetlerinin çoğalması... tasavvufun ortaya çıkıp yaygınlaşmasında etkili olan gelişmeler olarak zikredilebilir. Şöyle ki: Hz. Peygamber sonrası dönemde müslümanlar arasında yaşanan mücadele ve çatışmalarda taraf olmayı kabul etmeyen bazı kimseler kendilerini toplumdan ve olaylardan soyutlayarak kendi başlarına bir zühd hayatı yaşamaya yönelmişler ve bu da tasav-

vufi kültürünün teşekkülüne zemin hazırlayan bir gelişme olmuştur. Öte yandan fetihlerin artması ve böylece İslam topraklarının genişlemesi de çeşitli inanç ve kültürlerle sahip insanların kitleler halinde İslam toplumuna katılması sonucunu doğurmuştur ki bu da, tasavvufun felsefi altyapısını oluşturan mistik kültürlerin müslümanlar arasında yayılmasına yol açmıştır. Tercüme faaliyetlerinin çoğalması ise bu gelişmeyi hızlandırmış ve Yunan felsefesi ile Hint ve İran mistisizminin daha yoğun ve sistemli bir şekilde İslam anlayışlarının etkilemesi ve müslümanlar arasında daha çok revaç bulması sonucunu doğurmuştur. Bütün bu gelişmeler tasavvufun fikri ve ameli altyapısını oluşturmuş ve bu şekilde tamamen İslam dışı felsefi ve mistik kültürlerle dayanan tasavvuf kültürü giderek müslümanlar arasında yaygınlaşmıştır.

Bu şekilde bazı kimselerin müslümanlar arasında yaşanan mücadele ve çatışmalardan ötürü kendilerini toplumdan soyutlayarak zühd tarzı bir hayata yönelmeleri ile İslam toplumunda zemin bulan ve daha sonra özellikle fetihlerin artması ve tercüme faaliyetleri sonucu bir kısım yabancı felsefi ve mistik kültürlerin müslümanlar arasında yaygınlaşması ile birlikte farklı bir düşünce ve yaşam tarzı olarak ortaya çıkan tasavvuf kültürü, böylece her ne kadar İslami bir disiplin olma iddiası taşısa da zaman içerisinde tamamen İslam dışı bir zemine oturmuş ve İslam anlayışları bünyesinde ayrı bir din olarak varlığını sürdürmüştür.

Bu noktada tasavvufun İslam'dan başka ayrı bir din olarak kendini göstermekle birlikte birtakım İslami inanç ve kavramları da bünyesinde barındırdığını belirtmemiz gerekir. Ancak şu da bir gerçektir ki tasavvuf, İslam'dan aldığı inanç ve kavramlara kendi felsefi yapısı içerisinde yeni anlamlar yüklemiş ve onları gerçek anlamlarından tamamen uzaklaştırmıştır. Mesela veli, zikir ve takva gibi

İslami kavramlar tasavvuf kültürü içerisinde asli anlamlarından tamamen uzaklaştırılmış ve bu kavramlara gerçek anlamlarıyla ilgisiz başka birtakım manalar yüklenmiştir.

Kur'an'da tüm müslümanlar için kullanılan evliyaullah (Allah dostları) kavramı (10/62,63), tasavvufta bu anlamından uzaklaştırılmış ve birtakım dini imtiyazlara sahip olduklarına inanılan ve kendilerine şeyh, mürid vb adı verilen kimseler için kullanılır olmuştur. Aynı şekilde Kur'an'da geniş anlamlara sahip olan ve Allah'ı anmak, Allah'a ibadet ve dua etmek (2/203,239; 5/91; 7/55,56; 20/34; 22/40; 24/37; 62/9; 63/9), namaz kılmak (20/14; 62/9), Allah'ı verdiği nimetlerden dolayı anıp O'na şükretmek (2/40,231; 3/103; 5/7,11,20,110; 8/26; 33/9; 43/13) gibi anlamlarda kullanılan zikir kavramı tasavvuf kültürü içerisinde bu geniş anlamlarından uzaklaştırılmış, sadece, kişisel veya toplu olarak yapılan dar manada zikir için kullanılır olmuştur. Hakeza takva kavramı ve daha bir çok kavram da Kur'an'daki anlamlarından uzaklaştırılmış ve tasavvuf kültürü içerisinde bu kavramlara farklı manalar yüklenmiştir. Bu cümleden olarak Kur'an'da Allah'ın sınırlarını korumak anlamında kullanılan takva kavramı tasavvufta, ruhsat yerine azimetle amel etme ve nafie ibadetlere önem verme şeklinde algılanmış ve bu manada kullanılmıştır.

Bunlardan başka tasavvufun tamamen kendine has bir çok İslam dışı inanış ve pratiği bulunmaktadır ki, İslamın tevhid akidesine tamamen ters bir inanış olan vahdet-i vücud, müşrik Mekke toplumunun putlara tapınışlarını andıran rabita, şeyh - mürid ilişkisi, fenafillah, riyazet, gavs-ı azam, "veli"lerin keramet gibi birtakım üstün meziyetlere ve keşf ve gayb bilgisine sahip oldukları inanışı, ölü de olsalar "veli"lerin dünya ve insanlar üzerinde tasarruf-

ta bulunabilecekleri inancı ve tasavvufun en temel tezlerinden olan zâhire göre değil de bâtına göre hüküm verme anlayışı bu inanış ve pratiklerin başında gelmektedir.

Bütün bu örneklerden de anlaşıldığı üzere tasavvuf İslam'ın birtakım inanç ve kavramlarını bünyesinde barındırmakla birlikte bu inanç ve kavramları kendi felsefi yapısına uyarlamış ve böylece İslam'la bazı şekilsel benzerlikler hariç hemen hiçbir ortak noktası bulunmayan bir başka din haline gelmiştir. "Tasavvuf ve İslam" adlı kitabında, Kur'ani anlayışın ülkemizdeki öncülerinden Ercümen Özkân'ın da belirttiği gibi "tarihi süreç içerisinde tasavvuf Allah'ın dininin yerine geçerek, dış görüntüsü itibarı ile ona vekalet ediyor ve onu temsil ediyor duruma gelmiştir."

Bu arada tasavvuf kültürüne İslami açıdan meşruiyet kazandırma ve bu kültürü İslami bir disiplin olarak gösterme çabasından da geri kalınmamış ve bu doğrultuda çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Bu iddialardan biri de, Hz. Peygamber'in, Hz. Ebubekir ve Hz. Ali'ye başka birtakım sırlar verdiği ve tasavvuf kültürünün tarikatlar aracılığıyla günümüze kadar yaşatıldığına inanılan bu sırlara dayandığı iddiasıdır ki, bu iddianın Hz. Peygamber'in risaletini zann altında bırakmaktan başka bir anlam ifade etmediği ortadadır. Zira bu iddia Hz. Peygamber'in kendisine verilen birtakım bilgileri insanlardan gizlediği şeklinde bir ithamı beraberinde getirmektedir. Oysa biz şunu çok iyi biliyoruz ki, "Ey elçi, Rabbinden sana indirilene duyur; eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliği görevini yapmamış olursun..." (5/67), "... Sana da bu Zikr'i indirdik ki, kendilerine indirilene insanlara duyurasın..." (16/44) şeklindeki ilahi emirlere muhatap olan Hz. Peygamber, bu emirlerin gereğini en iyi şekilde yerine getirmiş ve Allah Teala'nın kendisine bildirdiklerini ulaşabildi-

ği bütün insanlara duyurmak için elinden ne geliyorsa yapmıştır.

Netice itibariyle şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki menşei itibariyle İslam dışı felsefi ve mistik kültürlerle dayanan tasavvuf kültürü, asırlardır müslümanlara büyük çapta zararlar vermiş ve İslam anlayışlarının Kur'ani eksenden uzaklaşmasında önemli derecede etkili olmuştur.¹⁷

Taklitçiliğin Ortaya Çıkması ve Kurumlaşması

İslam anlayışlarının Kur'ani eksenden uzaklaşması sürecini tamamlayan olumsuz gelişmelerden bir diğeri de taklitçilik hastalığının müslümanlar arasında yerleşmesi olmuştur. Ümmetin çeşitli fırkalara bölünmesi sonrasında itikadi ve fihhi sahada ortaya konan birbirinden farklı usul ve yorumların zamanla dinin tartışılmaz esasları haline getirilip mutlaklaştırılması ile birlikte kendini gösteren bu hastalık, özellikle hicri 2. asırdan itibaren etkili olmuş ve giderek geniş müslüman kitleleri etkisi altına almıştır. Böylece insanlar, mensubu bulundukları ekolün alimlerini körükörüne taklit etmeye başlayıp İslam'ı onların eserlerinden öğrenir olmuşlar ve zamanla başta Kur'an olmak üzere temel kaynaklardan tamamen uzaklaşmışlardır.

Bu şekilde halk kitleleri üzerinde etkili olan taklitçilik hastalığı çok geçmeden alimleri de etkisi altına almıştır. Kendilerinden önceki ulemayı körükörüne takip etmek suretiyle mukallid durumuna düşen alimler, böylece İslam alimi olmaktan çıkıp şu ya da bu mezhebin alimi haline gelmişler ve kendilerinden önceki alimlerden devral-

17- Bu konuda daha ayrıntılı bilgi ve yorumlar için bkz. İbrahim Sarımsı, Teorik ve Pratik Açıdan Tasavvuf ve İslam, Yöneliş Yay.;ERCÜMENÖZKAN, Tasavvuf ve İslam, Anlam Yay.;CELALEDDİN VATANDAŞ, Vahiyden Kültüre, Pınar Yay.

dıkları dini bilgileri olduğu gibi insanlara nakletmekten başka bir şey yapmamışlardır.

Doğal olarak bu süreçte içtihad da kendiliğinden ortadan kalkmış ve müslümanlar tamamen taklitçiliğe teslim olmuşlardır. Müslümanların gerileme sebepleri üzerinde yorumlar yapan bazı kimseler her ne kadar içtihad kapısının kapanmasını hicri 8. asrın son dönemlerinde yaşayan alimlerin bu yönde aldıkları bir karara bağlasalar da¹⁸ bu tesbitin konuyla ilgili gerçeği yansıtmadığını ve içtihadın dinamik yapısıyla geliştiğini belirtmemiz gerekir. Zira içtihad, insan aklının her hangi bir kararla veya baskıyla ortadan kaldırılması mümkün olmayan dinamizmini temsil etmekte ve bu nedenle de birilerinin herhangi bir toplantıda ortaya koydukları bir kararla vesayet altına alınmaktan son derece uzak bulunmaktadır.

Bunun yanında hicri 8. asra gelinceye kadar içtihad kurumunun belli bir süreci takiben fiili olarak çoktan ortadan kalkmış olduğu gerçeği de gözönüne alındığında, sözkonusu kararın bu konuda belirleyici olmadığı ve yalnızca zaten var olan bir durumun onaylanıp resmleştirilmesinden ibaret olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada taklitçiliğin müslümanlar arasında yerleşerek kurumlaşmasına etki eden gelişmeleri birkaç maddede özetlemeye çalışırsak;

1) İtikad ve fıkıh-sahasında ortaya konan birbirinden farklı yorumların zamanla dinin tartışılmaz esasları haline getirilerek mutlaklaştırılması,

2) Özellikle ilk dönem alimlerinin idealize edilerek dinde hüccet haline getirilmesi ve onlara ait içtihadların dinin tartışılmaz esasları olarak görülmeğe başlanması,

18- Bkz. Ziyaüddin Serdar, İslam Medeniyeti'nin Geleceği. sh. 179, İnsan Yay.

3) Dinde kolaylığı değil, zorluğu esas alan ve ayrıntılarda boğulan Kur'an dışı fıkıh anlayışlarının yaygınlaşması sonucu fiki meselelerin çoğalarak içinden çıkılmaz bir hal alması ve bunun yanında felsefe ve kelam tartışmalarının müslümanların gündemini işgal etmesi ile birlikte anlaşılması zor, muğlak meselelerin İslam'ın inanç konuları arasına dahil edilmesi,

4) Zalim ve fasık yöneticilerin İslam'ı ehlileştirme yönündeki çabalarının da etkisiyle statükocu ve teslimiyetçi anlayışların müslümanlar arasında yerleşik duruma geçmesi,

5) Kur'an'ın yüceltilmesi adına bilinçsizce anlaşılmaz ve ulaşılmaz bir kitap olarak görülmeye başlanması ve Kur'an okumanın Kur'an dışı birtakım şart ve mcerasimlere bağlanması.

Bu şekilde kısaca özetlemeye çalıştığımız bir dizi olumsuz gelişmenin etkisiyle taklitçilik hastalığı, müslümanlar arasında yerleşik duruma geçmiş ve bu süreçte insanlar, başta Kur'an olmak üzere temel İslami kaynaklardan uzaklaşarak şu ya da bu mezhebin körükörüne takipçisi durumuna düşmüşlerdir. Böylece neye niçin inandıklarını ve neyi niçin yaptıklarını bilme şuurunu kaybedip koyu bir taklitçiliğe mahkum olmuşlardır.

Daha vahim olan ise, yukarıda da belirttiğimiz gibi, taklitçilik hastalığının bu şekilde kitleleri etkisi altına almakla kalmayıp, çok geçmeden alimlere de sirayet etmiş olmasıdır. Alimlerin mukallit durumuna düşmeleri ve İslam alimi olmaktan çıkıp mezhep alimi haline gelmeleri ile birlikte içtihad kapısı da kendiliğinden kapanmıştır. Alimlerin taklitçi durumuna düşmeleri şu süreci takip etmiştir; önce kaynaklara dayalı bağımsız içtihad yerini tahrice, yani ortaya çıkan yeni meselelere belli bir mezhebin

içtiHADları ışığında çözüm getirme anlayışına bırakmış ve bu şekilde belli bir mezhebe göre içtiHAD yapan alimler, “mezhebi müçtehid” yani “mezhep müçtehidi” olarak nitelendirilmişlerdir. Daha sonra bunu da kendilerine çok görmüş olacaklar ki, alimler içtiHADdan tamamen uzaklaşmışlar ve herhangi bir mezhebin körükörüne takipçisi ve mukallidi haline gelmişlerdir.

Böylece İslam alimi olmaktan çıkıp mezhep alimi durumuna düşen alimler, geçmiş ulemadan devraldıkları mezhebi mirasın savunuculuğunu ve bayraktarlığını yapmayı yegane görevleri bilmişler ve onların eserlerine şerh, haşiye, hamiş, talikat ve tasnif yazmaktan özgün eserler vermeye fazla fırsat bulamamışlardır. Ortaya konan telif eserlerin çoğunda ise, mezhebi bilgiler olduğu gibi aktarılmış ve belli bir mezhebin savunuculuğu yapılmıştır.

Taklitçiliğin müslümanlar arasında yerleşik duruma geçtiği ve alimlerin dahi mukallid durumuna düştüğü bu süreçte zamanla Kur’ani hükümler, mezhebi öncüller doğrultusunda yorumlanmaya başlanmış ve böylece Kur’an, İslam anlayışlarının merkezinden fiilen uzaklaştırılarak edilgen bir konuma mahkum edilmiştir. Mukallidi oldukları mezhebin görüşlerine herhangi bir şekilde karşı çıkamayan ve bu görüş yanlıştır diyebilme cesaretini kendilerinde bulamayan alimler, mezhepleriyle Kur’an’ın çeliştiği yerlerde ise tek çıkış yolu olarak Kur’ani nasları mezheplerinin görüşleri doğrultusunda tevil ve tahsis etmeyi görmüşlerdir. Bu nedenle asırlardır tefsir alanında ortaya konulan çaba ve eserlerin önemli bir kısmı Kur’an ayetlerinin yerleşik anlayışlar doğrultusunda tevil ve tahsis edilmesinden öteye geçememiştir. Esasen Hanefi alimlerinden Ebu’l-Hasen el-Kerhi’nin aşağıdaki sözleri de bu gerçeğin itirafından başka bir şey değildir; “Mez-

hep imamımız ve arkadaşlarının görüşüne ters düşen her ayet ve hadis, ya tevil edilir, yahut mensuh kabul edilir”¹⁹

Bir altın külçesine kahverengi gözlükle bakanın onu kahverengi tonda, siyah gözlükle bakanın da siyah tonda göreceği gibi, Kur'an'a şu ya da bu mezhebin gözlüklerini takarak, mezhebi öncüllerle bakanlar da onun ayetlerini gözlüklerinin renginde algılamış, Kur'an'dan mezheplerinin görüşleri doğrultusunda sonuçlar çıkarmışlardır. Böylece Kur'an, İslam anlayışlarının merkezinden uzaklaştırılmış ve belirleyen olmaktan çıkarılıp, belirlenen bir kitap haline getirilmiştir. Kur'an'ın mezhebi öncüller doğrultusunda yorumlanmasına şimdilik kaydıyla bir kaç örnek vermek gerekirse;

Mesela, müşriklerin, “Muhammed Kur'an'ı kendisi uydurdu” şeklindeki iddialarına (10/37-38;21/5; 25/4;34/43;46/8) cevap veren ve Kur'an'ın Hz. Peygamber'in kendi sözü olmayıp O'na vahyedildiğini bildiren Necm Suresi 2, 3 ve 4. ayetler, Hz. Peygamber'in her sözünü vahiy olarak niteleyen Kur'an dışı mezhebi anlayışlar doğrultusunda yorumlanmış ve sözkonusu bu çarpık anlayış, böylece Kur'an'a dayandırılmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde Ahzab Suresi'nin 33. ayeti de, hiç ilgisi olmadığı halde bir mezhebin bağlıları tarafından birtakım insanların (oniki imamın) masumiyeti yönündeki Kur'an dışı anlayışa dayanak yapılmaya çalışılmıştır. Yine hakeza Saffat Suresi'nin 96. ayeti kerimesi de siyak ve sibakından soyutlanarak, insanların iyi-kötü tüm amellerinin Allah tarafından yaratıldığı şeklindeki Kur'an dışı anlayışa delil olarak gösterilebilmiştir.

19- Bkz. Muhammed Gazali, Kur'an'ı Anlamada Yöntem, sh.37, Sor Yay.

Kur'an'ın Anlaşılmaz ve Ulaşılmaz Bir Kitap Olarak Görülmeye Başlanması

Yukarıda taklitçiliğin müslümanlar arasında yerleşmesine zemin hazırlayan gelişmeleri sıralarken, tarihi süreçte Kur'an'ın yüceltilmesi adına bilinçsizce anlaşılmaz ve ulaşılma bir kitap olarak görülmeye başlandığından bahsetmiştik.

Kur'an kendisini, insanların öğüt alması için kolaylaştırılmış (19/97; 54/17, 22, 32, 40) apaçık bir kitap (10/15; 12/1; 15/1; 17/16; 27/1; 28/2; 36/69) olarak tanıtırken, kutsallığına ve üstün değerine zeval gelmesin diye olsa gerek, tarihi süreçte Kur'an'ın, önüne gelen herkesin anlayacağı türden basit (!) bir kitap olmadığı anlayışı yerleştirilmeye çalışılmış ve yüceltilmesi adına Kur'an, anlaşılmaz ve ulaşılma bir kitap olarak lanse edilmiştir. Böylece kendileri açısından Kur'an'ı anlama imkanı bulunmadığına inandırılan kitlelerin Kur'an'la irtibatları, önemli ölçüde kesintiye uğratılmış ve sevap kazanmaya yönelik şursuz bir okumayla sınırlı kalmıştır.

Dini konularda kitlelere öncülük eden insanlar ise, bu duruma karşı çıkacakları yerde Kur'an'ın bu şekilde şursuzca okunmasını onaylamışlar ve hatta teşvik etmişlerdir. Daha kötüsü, Kur'an'ı anlamadan şursuzca okumanın da okuyana sevap kazandıracağına dair Kur'an'a muhalif ve alternatif ilahi kelimeler üretmekten bile geri kalmamıştır. Bu konuyla ilgili olarak bazı kaynaklarda yer alan bir rivayette, Ahmed b. Hanbel'in rüyada Allah'ı gördüğü ve O'na Kur'an'ı anlamadan okumanın insana sevap kazandırıp kazandırmayacağını sorduğu, bunun üzerine Allah Teala'nın Kur'an'ı anlamadan okumanın da insana sevap kazandıracağını bildirdiği nakledilmektedir. Bu şekilde yüceltilmesi adına Kur'an'ın, anlaşılması güç bir ki-

tap olarak görülmeye başlanmasının yanında, Kur'an okumanın birtakım Kur'an dışı şart ve merasimlere bağlanması da müslümanların Kur'an'dan uzaklaşmasında etkili olmuştur.

İlgili ayetlerde de belirtildiği gibi, insanların öğüt alması için kolaylaştırılmış apaçık bir kitap olduğu halde, zamanla anlaşılması güç bir kitap olarak görülmeye başlanması, kitleleri Kur'an'ın içeriği ile ilgilenmekten uzaklaştırmış, insanların Kur'an'a olan ilgilerini yazılı bulunduğu kağıt parçalarını kutsama yönünde kanalize etmiştir. İnsanların bu şekilde Kur'an'ın içeriği ile ilgilenmek yerine, yazılı bulunduğu kağıt parçalarını kutsamaya yönelmeleriyle birlikte günümüze kadar geçerliliğini koruyan birtakım yanlış anlayışlar da kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

Başlangıçta sırf Kur'an'a hürmet etme kaygısıyla ortaya konulan kimi duyarlılıklar, çok geçmeden ihlal edilemeyecek birer dini yükümlülük haline getirilmiş ve böylece, Kur'an okuyabilmek için kesinlikle uyulması gereken birtakım şart ve merasimler ihdas edilmiştir. Kur'an'a abdestsiz olarak dokunulamayacağına ilişkin hüküm ile Kur'an'ın şu ya da bu seviyede tutulamayacağı ve yatılarak vs okunamayacağı yönündeki sınırlamalar sözkonusu şart ve merasimlerin başında gelmektedir. Bu doğrultuda fıkıh ve ilmihal kitaplarında yer etmiş bulunan hükümlere göre abdestsiz olanlar ile hayız ve nifas halindeki kadınlar bu halleri devam ettiği müddetçe Kur'an'a dokunamaz ve el süremezler.

Bu konuyla ilgili olarak Ömer Nasuhi Bilmen'in Büyük İslam İlmihali adlı eserinde şöyle denilmektedir: "Adet gören veya lohusa olan müslüman kadınlara ait bazı özel hükümler vardır. Şöyle ki, bu haller içinde bulunan bir kadın... Kur'an-ı Kerim'den bir ayet dahi okuya-

maz, ancak dua ayetlerini dua niyeti ile okuyabilir. Kur'an-ı Kerim'e veya Kur'an ayetlerinin yazılı bulunduğu levhalara ve paralara, tam ayet olmasa bile, dokunamaz, tutamaz. Sahih kabul edilen görüşe göre, Kur'an tercümesi hakkında da hüküm böyledir, onu da ele alamaz"²⁰

Görüldüğü gibi başlangıçta Kur'an'a hürmet adına masumane bir şekilde ortaya konulan ve hiç bir bağlayıcılığı bulunmayan, Kur'an'ı belli bir disiplin içerisinde okuma duyarlılığı zamanla kesinlikle uyulması gereken birer dini yükümlülük haline getirilmiştir. Böylelikle Kur'an'ın okunması birtakım şart ve merasimlere bağlanmış, abdesti olmayanlar abdest alıncaya dek, hayız ve nifas halinde bulunan kadınlar da bu halleri devam ettiği müddetçe Kur'an'dan uzak durmaya mecbur bırakılmışlardır. Dahası bu durumdaki insanlar, Kur'an'a dokunmaktan bile men edilmişlerdir. Abdestli olma şartı bir tarafa, hele hayız ve nifas halindeki kadınları günlerce Kur'an'dan uzak tutmak, üstelik de bunu Allah adına ve Kur'an'a hürmet adına yapmak ne büyük bir zulümdür.

Üstelik minareyi çalanın kılıfını uydurması misali, bu yöndeki sınırlamaları şart koşanlar, bunları Kur'an'a dayandırmaktan da geri kalmamışlardır. Bu cümleden olarak tıpkı Şuara Suresi'nin 210, 211 ve 212., Tekvir Suresi'nin 25, 26 ve 27., Nisa Suresi'nin 82. ve Furkan Suresi'nin 4, 5 ve 6 numaralı ayetleri gibi müşriklerin, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e şeytanlar ve cinler tarafından öğretildiğine dair iddia ve iftiralarına cevap veren ve Kur'an'ın korunmuş bir kitapta (Kitab-ı Meknün, Levh-i Mahfuz) muhafaza edilmekte olup, bu kitaba şirk, küfür ve isyan gibi her türlü kötülükten arınmış (mutahharun)

20- Ö. N. Bilmen, B. İslam İlmihali, sh.77, Merve Yay.

meleklerden başkasının (yani şeytan ve cinlerin) temas edemeyeceğini, dolayısıyla da müşriklerin iddia ettiği gibi, Kur'an'ın nüzulünde şeytan ve cinlerin herhangi bir müdahalesinin sözkonusu olamayacağını bildiren Vakıa Suresi'nin 79. ayeti Kur'an'a abdestsiz vb. dokunulamayacağı yönündeki anlayışa dayanak yapılmaya çalışılmıştır.

Buna karşılık Vakıa Suresi'nin Kur'ani bütünlüğü içerisinde, önceki ve sonraki ayetlerle birlikte ele alındığında bu ayetin sözkonusu anlayışla yakından uzaktan hiçbir ilgisinin olmadığı kolaylıkla görülebilmektedir. Zira özellikle de 41. ayetten başlanarak son ayetine kadar mezkur surenin tamamında, inanmayan insanlara seslenilmekte ve birtakım inanç ve iddiaları ele alınarak onlara cevap verilmektedir.

Önceki ve sonraki bir kaç ayetle birlikte okunduğunda 79. ayetin de, diğerleri gibi kafirlere cevap niteliği taşıdığını anlamak zor olmamaktadır;

“Yoo, yıldızların yerlerine yemin ederim. Bilirseniz, bu, büyük bir yemindir. O, elbette şerefli bir Kur'an'dır. Korunmuş bir kitabdır. Ona temizlenenlerden başkası dokunamaz. Alemlerin Rabbinden indirilmiştir. Şimdi siz, bu sözü mü küçümsüyorsunuz?” (Vakıa, 56/75-81).

Görüldüğü gibi bu ayetlerde müslümanlara seslenilmemekte ve müslümanlara yönelik herhangi bir emir ve yasak getirme amacı güdülmemektedir. Özellikle 81. ayetteki “Şimdi siz bu sözü mü küçümsüyorsunuz?” ifadesi bu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır.

Bu önemli noktaların yanısıra ayette geçen “la” edatının “nehy la'sı” olmayıp, “nefy la'sı” özelliği taşıması gibi hususlar da bahse konu ayetin, Kur'an'a abdestsiz vb. dokunulamayacağına ilişkin anlayışla yakından uzaktan hiç bir ilgisinin bulunmadığını bir kere daha gözler önü-

ne sermektedir. Çünkü ayette “temiz olmayanlar Kur’an’a dokunmasınlar” şeklinde bir nehy bulunmaktak, Kur’an’a ve Kur’an’ın muhafaza edildiği korunmuş kitaba her türlü isyan, şirk ve kötölük duygusundan arındırılmış olan meleklerden başkasının, yani şeytan ve cinlerin herhangi bir şekilde temas edemeyecekleri ve müdahalede bulunamayacakları bildirilmektedir.²¹

Gelin görün ki, bu ayete dayanılarak insanlar günlerce, saatlerce Kur’an’dan uzak durmaya mecbur bırakılmış ve müslümanlar, Kur’an’a hürmet gösterme adına Kur’an’dan uzaklaştırılmıştır. Hem de bu, Kur’an’ın şu ayetlerine rağmen yapılmıştır:

“... Allah’ın kendilerine verdiği rızkı, Allah’a iftira ederek haram kılanlar muhakkak ki ziyana uğradılar, saptılar, yola gelici de değiller” (En’am 6/140).

“Ey inananlar, Allah’ın size helal kıldığı güzel ve temiz şeyleri haram etmeyin, sınırı aşmayın. Çünkü Allah sınırı aşanları sevmez” (Maide 5/87).

“Dillerinizin yalan yere nitelendirmesinden ötürü, ‘Şu helaldir, şu haramdır’ demeyin. Sonra Allah’a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allah’a karşı yalan uyduranlar ise iflah olmazlar” (Nahl 16/116).

“Onlardan bir grup varki, Kitabda olmayan bir şeyi, siz Kitabdan sanasınız diye dillerini Kitab’a eğip bükerek ve: “O Allah katındandır.” derler. Oysa o, Allah katından değildir. Bile bile Allah’a karşı yalan söylerler.” (Al-i İmran 3/78).

“Allah’a yalan uyduran, yahut kendisine hak gelince

21- Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Seyyid Kutub, Fı zilalil Kur’an, C.9, sh.517-518, Dünya Yay.; Mevdudi, Tefhimul Kur’an, C. 6 , sh.106-107-108-109-110, İnsan Yay.; Hak Söz Dergisi, C.1, sayı 8, Abdest ve Kur’an adlı yazı.

onu yalanlayandan daha zalim kimdir? Kafirlerin duracakları yer, cehennemde değil midir?" (Ankebut 29/68).

"Kıyamet günü, Allah'a yalan uyduranları görürsüki, yüzleri siyah kesilmiştir! Kibirlenenler için cehennemde bir yer yok mudur? (Zümer 39/60).

"...Öyle bilmeden insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?" (En'am 6/144. Ayrıca bkz. En'am 6/93, Yunus 10/17).

"Artık bundan sonra da kim Allah'a yalan uydurursa, işte onlar zalimlerdir" (Al-i İmran 3/94).

Gerçekten de Kur'an'a abdestsiz vb. dokunulamayacağı yönündeki sözkonusu anlayış, Allah'ın haram kıldığı bir şeyi insanlara haram kılmakta, Kur'an okumayı birtakım Kur'an dışı şart ve merasimlere bağlamakta ve böylece, Allah adına insanları Kur'an'dan uzaklaştırmaktadır.* Öyle ki insanlar, abdestleri olmadığından ve benzeri sebeplerle kendileri Kur'an'dan uzak durdukları gibi, Kur'an okuyan başka insanlara da aynı sebeplerle engel olabilmektedirler. Kur'an okuyan insanlara abdestsiz olarak, bel seviyesinden aşağı tutularak, yatılarak vs. Kur'an okunamayacağı yönünde bir yığın engeller çıkarılmaktadır. Nitekim bu satırların yazarı da, Kur'an okurken bir çok defa abdestli olup olmadığı yönünde sorguya çekilmiş, değilse Kur'an'ı okuyamayacağı doğrultusunda uyartılmıştır.

Netice itibariyle şunu ifade edebiliriz ki, bu şekilde yüceltilmesi adına anlaşılmaz ve ulaşılmaz bir kitap olarak

*- Oysa Kur'an'a bakıldığında Kur'an'ın kendisini okumak isteyenlerden yalnızca okumaya euzu besmeleyle başlamalarını (16/98) istediği ve tertil üzere ve düşünerek okuma gibi mesajı anlamayı kolaylaştıran birtakım yönlendirmeler hariç, bu konuda başka hiçbir şart öngörmediği müşahade edilmektedir

görülmeye başlanması, insanları Kur'an'dan uzaklaştırmış ve bu süreçte Kur'an, sevap kazanmak amacıyla, ya da ölümlerin ruhuna okunur bir kitap haline getirilmiştir. Öyle ki, 70. ayetinde Kur'an'ın Hz. Muhammed'e diri olanları, yani yaşayanları uyarsın diye gönderildiğini bildiren Yasin Suresi daha çok ve hassaten ölümlerin ruhuna okunur olmuş ve bu sure adeta ölümler suresi haline getirilmiştir. Aynı şekilde ölümlerle hiçbir ilgisi bulunmadığı ve ölümlerle ilgili hiçbir ifade içermediği halde Fatiha Suresi de hassaten ölümlerin ruhuna okunur olmuştur. Ve Kur'an'ı adeta bir ölümler kitabı haline getiren bu yanlış anlayış ve uygulamalar asırlardır böylece sürüp gitmektedir.

Hadis ve Sünnet Anlayışlarının Kur'ani Çerçeveden Uzaklaşması

Hiç şüphe yok ki, şu ana kadar üzerinde durduğumuz hususların tümü tarihi süreçte İslam anlayışlarının tahrif edilip ve Kur'ani eksenden uzaklaşmasında şu ya da bu nispette etkili olmuşlardır. Fakat, felsefe ve kelam tartışmalarından tutun da Emevi ve Abbasilerin İslam'ı ehlileştirme çabalarına ve tasavvufa kadar, bunlardan hiçbiri hadis ve sünnet alanında yapılan tahribattan daha etkili olmamıştır. Zira hadis ve sünnet alanında yapılan tahribat, peygamber adına yapıldığından dolayı daha etkili ve daha kalıcı olmuştur. Nitekim günümüzde de tasavvuf, felsefe ve kelam gibi değişik yollarla İslam'a sokulan bir çok hurafe ve bidatı tereddüt etmeden reddeden bazı müslümanların, sıra hadis ve sünnet perdesi altında İslam anlayışlarına sokulmuş bulunan Kur'an dışı anlayışlara gelince bunları reddetmek şöyle dursun, ateşli bir şekilde sahiplenip savundukları görülmektedir.

Hatırlanacağı gibi, daha önce gerek siyasi menşeli düşünce ve yorumlarını mutlaklaştırmak isteyen fırkaların, gerekse muharref yahudi ve hristiyan kültürünü müslümanlar arasında yaymak isteyenlerin bu amaçlarına ulaşabilmek için yoğun bir hadis uydurma faaliyetine giriştiklerine değinmiş, ardından da bu amaçlarla uyduruldukları anlaşılan hadislerden bir kısmını görmüştük. Bu tür hadis rivayetlerinin bir çoğu daha sonraları güvenilir kabul edilen hadis kitaplarında sahih hadis, yani Hz. Peygamber'in sözü diye nakledilmiş ve asırlar boyu İslam anlayışlarına kaynaklık etmiştir.

Bu noktada akla hemen şu soru gelmektedir: Hadislerin derlenmesi esnasında önemli derecede seçici davranıldığı halde, nasıl olmuştur da Kur'an'la bağdaşmayan bir çok israiliyat ve mesihiyat kaynaklı ya da siyasi menşeli rivayet güvenilir kabul edilen hadis kitaplarında sahih hadis olarak yer alabilmiş ve Hz. Peygamber'in sözü diye nakledilebilmiştir.

Mevcut hadis malzemesinin kritize edilmesi noktasında ilk adım niteliği taşıyan bu önemli sorunun cevabını aradığımızda şu gerçeğe karşılaşıyoruz ki, hadislerin derlenmesi esnasında sened tenkidine verilen önemin, rivayet edilen hadis metinlerinin Kur'an ve akli selim süzgecinden geçirilmesi şeklinde özetleyebileceğimiz metin tenkidine verilmemiş olması, Kur'an'a muhalif çok sayıda hadisin kaynaklarda sahih hadis olarak nakledilmesinin temel sebebini oluşturmuştur.

Gerçekten de hadisler derlenirken belli oranda titiz ve seçici davranılmıştır ancak bu seçicilik ve hassasiyet rivayet zincirleri üzerinde yoğunlaştırılmış, metin tenkidi ise ne yazık ki önemli ölçüde ihmal edilmiştir. Yani rivayet edilen hadislerin sıhhati konusundaki tetkikler rivayet

zincirlerinde yer alan ravilerin araştırılmasından öteye geçmemiş, hadis metinleri Kur'an ışığında kritiğe tabi tutulmamıştır. Bu konuda az sayıdaki bazı istisnalardan söz etmek mümkünse de bunlar son derece sınırlı kalmış ve bu yöndeki çabalar ne yazık ki hadis külliyatlarına pek yansımamıştır. Buna karşın gerek mezhebi kaygılarla, gerekse israiliyat ve mesibiyatı müslümanlar arasında yaymak gibi başka birtakım amaçlar doğrultusunda hadis uydurma yoluna gidenlerin çoğunun, çeşitli fırkalara mensup müslümanlar ile müslüman kisvesine bürünen münafık kimlikli insanlar olduğu gerçeği gözönüne alındığında, sened tenkidinin tek başına çok şey ifade etmediği kolaylıkla anlaşılmaktadır.

Aksi takdirde hadisler derlenirken sened tenkidine verilen önem, metin tenkidine de verilmiş ve hadisler metin tenkidine tabi tutulup Kur'an süzgecinden geçirilmiş olsaydı, daha önce gördüğümüz türden israiliyat ve mesibiyat kaynaklı hadisler ile birtakım mezhebi kaygılarla uydurulmuş hadisler kaynaklarda sahih hadis diye nakledilir miydi? Eğer böyle yapılırdı ve Kur'an'la örtüşmeyen hadisler elenip tarihin çöp sepetine atılırdı, kuşkusuz İslam anlayışlarının hadis ve sünnet adı altında tahrif edilmesinin önüne de böylece geçilmiş olurdu.

Bu vesileyle güvenilir kabul edilen bazı kaynaklarda yer alan ve sahih hadis diye nakledilen Kur'an'a muhalif hadislerden bir kaç örnek görelim:

Örnek 1) “Enes İbn-i Malik'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bir adam, ‘Ey Allah'ın Rasulü, babam nerededir?’ diye sormuştu. “Cehennemde” buyurdular. Adam (gitmek üzere) geri dönünce, Hz . Peygamber adamı çağırды ve “Muhakkak ki benim babam da senin baban da ateştedir” buyurdu” (Müslim, İman 347, 203;

Ebu Davud, Sünnet 18, 4718).

Hız. Peygamber'in babasının cehennemde olduğunu bildiren bu hadis, Kur'an'ın şu ayetleriyle çelişmektedir:

"... Biz elçi göndermedikçe azab edecek değiliz" (İsra 17/15).

"Babaları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarmak için (seni gönderdik)" (Yasin 36/6).

Görüldüğü gibi bu ayetlerde kendilerine elçi gönderilip uyarılmamış olan insanlara azab edilmeyeceği, yani bu durumdaki insanların cehenneme girmeyeceği bildirilmekte ve Hız. Peygamber'in peygamberliğinden önceki Mekke toplumunun da bu kategoride bulunduğu bildirilmektedir. Dolayısıyla Hız. Peygamber'in babasının cehennemde olduğunu bildiren bu hadis Kur'an'ın bu beyanlarıyla açıkça çelişmektedir.

Örnek 2) "Kim Allah'tan başka ilah olmadığına, Allah'ın bir ve şeriksiz olduğuna ve Muhammed'in O'nun kulu ve rasulü olduğuna, keza İsa'nın da Allah'ın kulu ve elçisi olup, Meryem'e attığı bir kelimesi ve kendinden bir ruh olduğuna, keza cennet ve cehennemin hak olduğuna şahadet ederse, her ne amel üzere olursa olsun Allah onu cennetine koyacaktır" (Buhari, Enbiya 47; Müslim, İman 46, 28; Tirmizi, İman 17, 2640).

Bu hadis, Kur'an'ın şu ve benzeri ayetlerine açık bir şekilde aykırı düşmektedir:

"İnsanlar yalnız 'inandık' demekle, hiç sınanmadan bırakılacaklarını mı sandılar?" (Ankebut 29/2).

"Yoksa siz, Allah içinizden cihad edenleri (sınayıp) bilmeden, sabredenleri (sınayıp) bilmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?" (Al-i İmran 3/142).

“Yoksa siz, sizden önce geçenlerin durumu başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluk ve sıkıntı dokunmuştu, öyle sarsılmışlardı ki, nihayet Peygamber ve onunla birlikte inananlar, ‘Allah’ın yardımı ne zaman?’ diyecek olmuşlardı” (Bakara 2/214).

“Allah, mü’minlerden mallarını ve canlarını cennet kendilerinin olmak üzere satın almıştır” (Tevbe 9/111).

“Asra andolsun ki, insan ziyan içindedir. Ancak iman edip salih amel işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesna” (Asr 103/1-3).

Örnek 3) Ebu Hureyre’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasulullah (asv) buyurdular ki”Eğer Beni İsrail olmasaydı, et kokuşmazdı. Eğer Havva olmasaydı, kadınlar kocalarına hiçbir zaman ihanet etmezdi” (Buhari, Enbiya 1, 25; Müslim, Radâ, 63, 1470).

Kâinattaki ilahi kanunlar çerçevesinde son derece tabii bir hadise olan duran etin bozulmasını İsrailoğulları’na bağlayan ilk cümlesiyle ilme ve aklı selime ters düşen bu hadis, Hz. Havva’yı Hz. Adem’e ihanet etmekle suçlayan ikinci cümlesiyle de açıkça Kur’an’a ters düşmektedir. Zira Kur’an’da Hz. Havva hiçbir şekilde Hz. Adem’e ihanet etmekle ve onu yasak ağaçtan yemeye teşvikle suçlanmamıştır. Dolayısıyla bu hadis, Hz. Havva’ya atılmış israiliyyat kaynaklı bir iftiradan başka bir şey değildir. İsrailiyyat kaynaklı diyoruz, çünkü bu şekilde Hz. Adem’in yasak ağaçtan yemesinden Hz. Havva’nın sorumlu tutulması ve bu sebeple Hz. Adem’e ihanet etmekle suçlanması muharref Yahudiliğe dayanan bir inanıştır. Nitekim Kitabı Mukaddes Eski Ahit’in Tekvin bölümü 3. Bapta yer alan 12 ve 17. ayetlerine bakıldığında sözkonusu

ayetlerin bu gerçeği çok açık bir şekilde teyid ettikleri görülecektir. Bu hadisi açıklamaya yönelik olarak bazı İslami kaynaklarda yer alan şu bilgiler ise israiliyatın müslümanlar üzerinde ne kadar güçlü bir etki oluşturduğunun ve bu etkinin günümüzde de devam ettiğinin göstergesi olsa gerektir: “Hz. Adem’i cennette yasak ağaçtan yemeye teşvik eden Hz. Havva olmuştur. Böylece kocası Adem’in hata işlemesine o sebep olmuş, dolayısıyla diğer kadınların kocalarına ihanet etmesi ondan kalmıştır”²²

Örnek 4) “Ebu Hureyre’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasulullah (asv) buyurdular ki: “Her peygamberin müstecab (Allah’ın kabul edeceği) bir duası vardır. Her peygamber o duayı yapmada acele etti. Ben ise bu duamı kıyamet gününde, ümmetime şefaath olarak kullanmak üzere sakladım. Ona inşaallah, ümmetimden şirk koşmadan ölenler nail olacaktır” (Buhari, Da’avat 1, Tevhid 31; Müslim, İman 334, 198; Muvatta, Kur’an 26, 1, 212; Tirmizi, Da’avat 141, 3597).

“İmran İbnu Husayn’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasulullah (asv) buyurdular ki: “Muhammed’in (asv) şefaati ile bir kısım insanlar cehennemden çıkacak, cennete gireceklerdir. Bunlara cehennemlikler denecektir” (Buhari, Rikak 513; Ebu Davud, Sünnet 23, 4740; Tirmizi, Cehennem 10, 2603).

Şefaath konusundaki bu ve benzeri hadisler Kur’an’ın şu ayetleriyle açıkça çelişmektedir:

“Ey inananlar, ne alışverişin, ne dostluğun ve ne de şefaatin olmadığı gün gelmezden önce, size verdiğimiz rızıktan (Allah için) harcayın. Kafirler, zalimlerin ta kendileridir” (Bakara 2/254).

22- İbrahim Canan, Kütübi Sitte Tercüme ve Şerhi, C.14, sh.260, Akçağ Yay.

“Ve öyle bir günden korkun ki, o gün hiç kimse kimsenin yerine bir şey ödeyemez, kimseden şefaât (aracılık, iltimas) da kabul edilmez, kimseden fidye de alınmaz ve onlara hiç bir yardım yapılmaz” (Bakara 2/48; Ayrıca bkz. Bakara, 2/123; En’am, 6/51; İbrahim, 14/31; İnfitar, 82/19).

Örnek 5) Ebu Hureyre’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasulullah (asv) buyurdular ki: “Ölüm meleği Musa’ya gönderildi. Musa’nın yanına gelince o, meleğe vurdu. (Musa ölüm meleğinin gözüne vurdu ve onu oydu)” (Müslim, Fezail 158; İbn Hanbel 2; 7, 315, 351. 533). Melek Rabbinin yanına döndü ve şöyle dedi: “Beni ölmek istemeyen birisine gönderdin”. Allah meleğe Musa’nın kör ettiği gözlerini verdi ve şöyle dedi: “Git ve ona elini bir öküzün üzerine koymasını söyle. Elinin kapladığı yerdeki kıl sayısınca ona yıl olarak ömür verildi”. Melek, “Evet, Rabbim sonra ne olacak?” Allah, “Sonra ölüm” dedi...” (Buhari, Cenaiz 68, Enbiya 31; Müslim, Fezail 157; Nesai, Cenaiz 122; İbn Hanbel, Müsned 2/269).

Nereden bakılsa, hangi cümlesi ele alınsa, baştan sona Kur’an’a aykırı bilgi ve haberlerle dolu olan bu hadis, peygamberlere iftira etmeyi dinlerinin gereği bilen yahudilerin iğrenç masallarından biri değil de nedir? Güvenilir kabul edilen kaynaklarda sahih hadis diye nakledilen bu yahudi masalı, bir çok Kur’ani ölçüye olduğu gibi, insanlar için takdir edilen yaşam süresi dolup ölüm zamanı geldiğinde hiç kimsenin ne bir saat ileri geçebileceğini, ne de geri kalacağını bildiren aşağıdaki ayetlere de açıkça aykırı düşmektedir:

“O kullarının üstünde tek hakimdir, size koruyucu (melek)ler gönderir, nihayet birinize ölüm gelince, el-

çilerimiz onun canını alırlar, onlar (bu hususta) hiç geri kalmazlar” (En’am 6/61).

“Eğer Allah, insanları, yaptıkları (her) haksızlıkla cezalandırırsaydı, yeryüzünde tek canlı bırakmazdı. Fakat onları takdir edilen bir süreye kadar erteler. Süreleri geldiği zaman da bir saat dahi ne geri kalırlar, ne de ileri geçerler” (Nahl 16/61).

“Allah, süresi geldiği zaman hiç bir canı ertelemeyiz. Allah yaptıklarınızı haber alandır” (Münafikun 63/11).*(Ayrıca bkz. Ali İmran 3/145; En’am 6/2; Hud 11/3; İbrahim 10/141; Taha 20/129; Rum 30/8; Fatır 35/45; Mü’min 40/67; Nuh 71/4).

Örnek 6) “Ebu Hureyre’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasulullah (asv) buyurdular ki: “ Allah Teala Hazretleri, Hz. Adem(as)’ı kendi sureti.üzere ve boyunu da altmış zirâ olarak yarattı: “ Git , şu oturan meleklerle selam ver, onların seni nasıl selamlayacaklarına dikkat et, dinle. Zira o selam senin ve zürriyetinin selamı olacaktır.” dedi...” (Buhari, İsti’zân 1, Enbiya 1; Müslim, Cennet 28, 2841)

“Sizden biri kardeşiyle dövüşünce yüze vurmaktan sakınsın. Zira Allah Adem’i kendi suretinde yaratmıştır.” (Müslim, Birr 112, 2612)

Allah Teala’nın Hz. Adem’i kendi suretinde, yani kendisine benzer bir şekilde yarattığını bildiren bu hadisler, Kur’an’ın şu ayetiyle açıkça çelişmektedir;

“(Allah), gökleri ve yeri yoktan varedendir. Size kendinizden çiftler, hayvanlardan çiftler yaratmıştır. Bu(düzen içi)nde sizi üretiyor. Zâtına benzer hiç bir şey yoktur. O işitendir, görendir.” (Şura 42/11; Ayrıca hatırlanacağı gibi daha önce, bu hadislerde ortaya atılan sözkonusu iddianın aynı ibarelerle Kitabı Mukaddes’te de yer

aldığını belirtmiş ve Kitabı Mukaddes'in konuyla ilgili yaklaşımı dikkatlerinize sunmuştuk.)

Bütün bu örneklerden de anlaşıldığı gibi, hadislerin tedvini ve derlenmesi sırasında sened tenkidine verilen önemin metin tenkidine verilmemiş olması, bir başka deyişle rivayet zincirlerinin sıhhati konusunda gösterilen hassasiyetin hadis metinlerinin içeriği (sıhhati) konusunda gösterilmemiş olması Kur'an'a muhalif bir çok hadisin kaynaklara girmesine ve sahih hadis diye kabul edilmesine sebep olmuştur.*

Bu olumsuz durum, gerçekte yürüyen Kur'an mesa-besinde bulunan Hz. Peygamber'in hadis ve siyer kitap-larında Kur'an'a aykırı sözler söyleyip Kur'an'a rağmen

Bu konuyla ilgili olarak Sahih-i Buhari gibi güvenilir kabul edilen bazı hadis kaynaklarında yer alan şu rivayet söylediklerimize açıklık getirici mahiyettedir; "Ebu Musa el-Eş'anî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Resûlullah (a.s.v.) buyurdular ki : "Ölüye, dirinin ağlaması sebebiyle azap edilir. Diriler: "Ey konuyucu ! Ey giydirci ! Ey yardımcı ! Ey sığınak !" gibi (hitaplarla ölüye seslendikçe) ölü kısıvrak tutulup çekilir ve: " Sen böyle misin?" Sen böyle misin?" denilir." Râvi der ki: "(Ben, bunu işitince) "Sühbanallah ! Allah Teala hazretleri "Birinin günahı bir başkasına yüklenmez" buyumadı mı !" dedim. Musa İbnu Ebi Musa: "Yazık sana ! Ben sana, Ebu Musa(r.a)'nın Rasûlullah (a.s.v)'den anlattığını aktanyorum. Yoksa sen Ebu Musa'nın Rasûlullah'a iftira ettiğini mi sanıyorsun? Veya benim Ebu Musa hakkında yalan söyledığımı mi zannediyorsun?" dedi." (Bkz.İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, C.17,sh.145. Hadis no:6488, Akçağ Yay.) Bu rivayette de görüldüğü gibi hadislerin rivayet edilmesi ve derlenmesi esnasında metin tenki-di dikkate alınmamış ve hadislerin sahih olup olmadığı yönün-deki araştırmalar hadis senelleri üzerinde yapılan tetkiklerden öteye geçememiştir. Dikkat edilirse yukandaki hadisin ravisi, rivayet ettiği hadisin Kur'an'la çeliştiği kendisine hatırlatıldığında hadisi kendisine aktaranın unutma, yanlış hatırlama vb neden-lerle hata yapmış olabileceğini söyleyeceği yerde Kur'an'ın açık beyanına ters düşse de hadisi savunma yoluna gitmektedir.

işler yapan birisi olarak takdim edilmesi sonucunu da beraberinde getirmiştir. Ayrıca yine aynı süreçte hadisler olması gerektiği gibi Hz. Peygamber'in Kur'an ışığında söylediği sözler olmaktan çıkarılıp Kur'an'dan bağımsız ve Kur'an derecesinde öneme sahip mutlak kaynak haline getirilmiştir. Tabii hemen her konuda olduğu gibi hadislerin Kur'an derecesinde mutlak bir dini kaynak haline gelmesine zemin hazırlamak için de yine hadis uydurulmaktan geri kalınmamıştır. Bu doğrultuda rivayet edilen bir hadise göre güya Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Haberiniz olsun, rahat koltuğunda otururken kendisine benim bir hadisim ulaştığı zaman kişinin, 'Bizimle sizin aranızda Allah'ın kitabı vardır. Onda nelere helal denmişse onları helal biliriz. Nelere haram denmişse onları haram addederiz' diyeceği zaman yakındır. Bilin ki, Rasullullah'ın haram kıldıkları da tıpkı Allah'ın haram ettikleri gibidir" (Ebu Davud, Sünnet 6, 4604; Tirmizi, İlm 60, 2666; İbnu Mace, Mukaddime 2, 12).

Dinde Kur'an'dan bağımsız kaynaklara kapı açan, din üzerinde Allah'tan başkalarının da mutlak manada söz sahibi olmalarına zemin hazırlayan ve nihayet Hz. Peygamber'i peygamber olmaktan çıkarıp din belirleme ve hüküm koymada Allah'ın ortağı konumuna yükselten bu hadis, her şeyden önce hükmün yalnız Allah'a ait olduğuna (5/50; 6/57; 12/40; 18/26; 28/70,88 ; 42/10) ve Hz. Peygamber'in sadece kendisine vahyolunan Kur'an'a uyduğuna (6/19, 50, 106, 145,151; 7/203; 10/15,109; 5/99; 21/45; 24/54; 46/9) dair Kur'ani beyanlara açık bir şekilde aykırı düşmektedir.

Bununla birlikte Kur'an'dan bağımsız dini kaynak ve hükümlere zemin hazırlama yönünde sadece hadis uydurmakla kalınmamış, ayrıca Hz. Peygamber'in Allah'ın hükümlerini yürürlüğe koyma ve toplum içerisinde uygu-

lama noktasındaki toplumsal ve siyasal konumuna işaret eden bazı ayetler de* bu doğrultuda yorumlanmış ve bu tür ayetlere dayanılarak Hz. Peygamber'in de Allah Teala gibi şari (şariat koyucu) olduğu iddia edilmiştir. Hem de bu, Kur'an'ın şu ve benzeri ayetlerine rağmen yapılmıştır:

“Biz sana Kitab'ı gerçek ile indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği biçimde hüküm veresin...” (Nisa 4/105).

“Sana da kendinden önceki kitapları doğrulayıcı ve onları kollayıp koruyucu olarak bu Kitab'ı gerçeğe indirdik. Onların aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen gerçeğe ayrılmış onların keyiflerine uyma...” (Maide 5/48 ; Ayrıca bkz. Maide 5/49).

“De ki: ‘Ben size, Allah'ın hazineleri yanımdadır demiyorum. Gaybı da bilmem; size ben meleşim de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyuyorum” (En'am 6/50. Ayrıca bkz. Yunus 10/109, Ahzab 33/2, En'am 6/106).

“Allah, size Kitab'ı açıklanmış olarak indirmiş iken, ben O'ndan başka bir hakem mi arayayım?..” (En'am 6/114).

“De ki: ‘Yol gösterme, ancak Allah'ın yol göstermesidir. Bize, alemlerin Rabbine teslim olmamız emredildi” (En'am 6/71).

*- Bkz.Nisa 4/69, 80; Al-i İmran 3/31, 32; Maide 5/9; A'raf 7/157; Enfal 8/46; Nur 24/54; Muhammed 47/33; Haşr 59/7; Tegabun 64/12 v.b.Nitekim, mesela Tevbe suresinin 1.ayetindeki “Allah ve Rasulünden, andlaşma yaptığınız müşriklere ihtardır.”şeklindeki ifade, bu tür ayetlerin niteliği konusunda bize önemli ipuçları vermektedir. Zira burada, Allah tarafından indirilen ayetlerde yer alan ihtarlar için Allah ve Rasulunun ihtari ifadeleri kullanılmaktadır ki bunun Hz.Peygamber'in toplumsal ve siyasal konumu ile ilgili olduğu açıktır.

“Hüküm, yalnız Allah’ındır. O, yalnız kendisine tapmanızı emretmiştir. İşte doğru din budur. Ama insanların çoğu bilmezler” (Yusuf 12/40).

“Biz sana Kitab’ı indirdik ki, hakkında ayrılığa düştükleri şeyi onlara açıklayasın ve inanan bir kavim için, (bu kitap) yol gösterici ve rahmet olsun” (Nahl 16/64).

“... Ve O, kendi hükmüne kimseyi ortak etmez” (Kehf 18/26).

“Ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyde hüküm vermek, Allah’a aittir. İşte Rabbim Allah budur. O’na dayandım, O’na yöneldim” (Şura 42/10).

“Biz o ‘Kur’an’ı hak olarak indirdik ve o hak ile inmiştir. Seni de ancak bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik” (İsra 17/105).

“... Peygambere düşen, sadece açık bir şekilde duyurmaktır.” (Nur 24/54)

“De ki: ‘Bana, dini yalnız Allah’a halis kılarak O’na kulluk etmem emredildi. Ve bana müslümanların ilki olmam emredildi” (Zümer 39/11).

“Hiçbir insana yakışmaz ki, Allah ona Kitab, hüküm ve Peygamberlik versin de sonra (o kalsın) insanlara: ‘Allah’ı bırakıp bana kullar olun’ desin. Fakat ‘Öğrettiğiniz ve okuduğunuz Kitab gereğince Rabbe halis kullar olun’ der” (Al-i İmran 3/79).

“Onlara açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman, bizimle buluşmayı ummayanlar: ‘Bundan başka bir Kur’an getir veya bunu değiştir’ derler. De ki: ‘Onu kendi tarafımdan değiştiremem. Ben sadece bana vahyolunana uyarım. Şayet ben Rabbime karşı gelirim, büyük günün azabından korkarım” (Yunus 10/15).

“De ki: ‘Ey insanlar, ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım” (Hac 22/49; Ayrıca bkz. Furkan 25/56; Sad 38/65,70; Necm 53/56; Neml 27/92; Fatır 35/23; Nahl 16/44,82; Fetih 48/8; Kaf 50/45; Rad 13/30,Ğaşıye 88/21).

“Benim yapabileceğim sadece Allah’tan (bana vahyedilenleri) size duyurmak ve O’nun elçiliği görevini yerine getirmektir. Artık kim Allah’a ve elçisine başkaldırırsa, on(lar)a içinde sürekli kalacakları cehennem ateşi vardır” (Cin 72/23).

“De ki: ‘Eğer saparsam, kendi zararına sapmış olurum. Eğer yolu bulursam, bu da Rabbimin bana vahyettiği (Kur’an) sayesinde. Şüphesiz O, işitendir, yakındır” (Sebe 34/50).

“... De ki: ‘Benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur’an bana vahyolundu ki, onunla sizi ve ulaştığı herkesi uyarayım...” (En’am 6/19).

“Onlara bir ayet getirmediğin zaman: ‘Bunu da derleseydin ya” derler. De ki: ‘Ben, ancak Rabbimden bana vahyolunana uyuyorum. Bu (Kur’an) Rabbinizden gelen basiret ve inanan bir toplum için yol gösterici, rahmettir.” (Ar’af 7/203)

“... Sana bu Kitab’ı, herşeyi açıklayan ve müslümanlara yol gösterici, rahmet ve müjdeci olarak indirdik” (Nahl 16/89).

“De ki: “Ben, Rabb’imden açık bir delil üzcrindeyim. Siz ise onu yalanladınız. Acele istediğinizde benim yanımda değildir. Hüküm vermek, yalnız Allah’a aittir. O gerçeği anlatır ve O, ayıredenlerin en iyisidir.” ‘En’am 6/57).

"İşte sana da böyle emrimizden bir ruh vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu bir nur yaptık. Kullarımızdan dilediğimizi, onunla hidayete iletiyoruz. Ve şüphesiz ki sen, doğru yola götürüyorsun." (Şura 42/52).

"De ki: "Ben peygamberlerden bir türedi değilim, Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sadece bana vahyedilene uyuyorum ve ben apaçık bir uyarıcıdan başka bir şey değilim." (Ahkaf 46/9).

"De ki: "Ey insanlar, ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi Allah'ın elçisiyim. O'ndan başka ilah yoktur. O, diriltir, öldürür. Gelin Allah'a ve O'nun ümmi peygamberi olan Elçisine inanın ki o da Alah'a ve O'nun sözlerine inanmaktadır. O'na uyun ki doğru yolu bulasınız!" (A'raf 7/158)

"Biz bu Kitab'ı sana hak ile indirdik, öyleyse sen de dini yalnız kendisine halis kılarak Allah'a kulluk et" (Zümer 39/2).

Görüldüğü gibi bu ayetlerde, hüküm koymanın ve insanlar için şariat belirlemenin yalnız Allah'a ait olduğu, Allah'ın hükmüne hiç kimseyi ortak etmediği, yol göstermenin yalnız Allah'a mahsus olduğu, Hz. Peygamber'in kendisine vahyolunan Kur'an'a uymaktan başka bir şey yapmadığı, O'na düşenin sadece kendisine indirilen Kitab'ı açıkça duyurmaktan ibaret olduğu ve bütün bunlara binaen dini yalnız Allah'a halis kılmak gerektiği açık bir dille bildirildiği halde adeta bu Kur'ani hakikatleri tekzip edercesine Hz. Peygamber'in de Allah Teala gibi mutlak manada haram koyma yetkisine sahip bulunduğu, yani şariat koyucu (şari) olduğu iddia edilebilmiş,

üstelik Kur'an'la hiçbir şekilde telif edilemeyecek nitelikteki bu anlayış Kur'an'a dayandırılmaya çalışılmıştır. Böylece her defasında olduğu gibi, bu sefer de minareyi çalanlar buna kılıf uydurmayı ihmal etmemişler, Kitab'a uymaktansa, kitabına uydurmayı tercih etmişlerdir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz ki, Allah'ın koruması altında bulunan Kur'an dışında, İslam adına ne varsa, yine İslam adına fütursuzca tahrip ve tahrif edildiği tarihi süreçte hadis ve sünnet mefhumları da bu tahribattan fazlasıyla nasibi almıştır. Gerçekte son derece farklı anlamlara sahip olmalarına karşın, ki hadis Hz. Peygamber'in söylediği iddia edilen sözleri ifade ederken sünnet Hz. Peygamber'in Kur'an'ı pratiğe aktarması anlamına gelmektedir, hadis ve sünnet kavramları asli anlamlarından uzaklaştırılarak birbirine karıştırılmış, bir taraftan Kur'an'a muhalif bir yığın hadis, Hz. Peygamber'in sözü diye kabul edilirken, diğer taraftan da Allah'ın dini ile hiç bir ilgisi bulunmayan bir yığın Arap-Emevi adetleri Hz. Peygamber'in sünneti diye pazarlanabilmektedir.

Bu noktada şunu da belirtmeliyiz ki, sünnet ve hadis mefhumlarının birbirine karıştırılmış olması İslamın önemli bir kaynağını teşkil eden Hz. Peygamber'in sünnetinin zan altında kalmasına kalmasına ve rivayetler arasında berraklığını kaybetmesine sebep olmuştur. Zira bu konudaki binlerce rivayet arasında neyin sünnet olup neyin sünnet olmadığı anlaşılmaz hale gelmekte ve bu durum sünnet mefhumuna önemli derecede zararlar vermektedir. Oysa işin doğrusu şudur ki, Hz. Peygamber'in sünneti; namaz, hac ve benzeri örneklerde olduğu gibi bize yaşanarak mütevatiren gelmiş bulunmaktadır. Buna karşılık aynı şeyi hadisler için söyleyebilmek tabii ki

mümkün değildir.

Son olarak vahyi gayri metlûv anlayışına da kısaca değinerek bu konuyu noktalayalım. Hz. Peygamber'e Kur'an dışında başka vahiyler de geldiği yönündeki düşünceye dayanan sözkonusu anlayış, Kur'an dışında mutlak dini kaynaklara zemin hazırlaması, dinde iki başlılığa ve muğlaklığa kapı aralaması nedeniyle, Kur'ani anlayıştan çok önemli bir sapmayı ifade etmektedir. Zira bu anlayışa göre Allah Teala'nın Hz. Peygamber'e bildirdikleri Kur'an'la sınırlı değildir ve Kur'an dışında da Allah Teala'nın insanlara yönelik emir, yasak ve haberleri mevcuttur. Tabii böyle olunca da Kur'an, dinin yegane temel kaynağı olmaktan çıkmakta ve "kaynaklar içinde bir kaynak" durumuna getirilmektedir. Oysa Hz. Peygamber'in, Kur'an dışında hiç bir metni yazıya geçirip muhafaza altına almamış olması bile tek başına ortaya koymaktadır ki, Allah Teala'nın Hz. Peygamber'e indirdikleri Kur'an'dakilerden ibarettir ve Kur'an'dan başka ilahi kaynak aramak dalaletten başka bir şey değildir. Bu çerçevede vahyi gayri metlûvu savunanlar Hz. Peygamber'in Kur'an'ı yazıya geçirip muhafaza altına alırken Kur'an dışındaki vahiyleri (!) herhangi bir şekilde muhafaza altına almamış olmasını nasıl izah edeceklerdir?

Allah Teala'ya "Ey Muhammed, sen olaysaydın dünyayı yaratmazdım" şeklinde aslı astarı olmayan sözler isnad edilerek dünyayı Peygamber'in (as) hürmetine yarattığı gibi iftiralar atılmasına ve birilerinin Allah adına konuşup, Allah adına hüküm koymasına kapı aralayan vahyi gayri metlûv anlayışı, bizce Kur'an'ı tahrif edemeyen şeytan ve yandaşlarının, Kur'an'a alternatif mutlak dini kaynaklar oluşturmaya zemin hazırlamaya yönelik safsatasın-

dan başka bir şey değildir.*

Bu şekilde İslam anlayışları üzerinde hadis ve sünnet adı altında yapılan tahribata da kısaca değindikten sonra, İslam anlayışlarının Kur'ani eksenden uzaklaştırılması sürecini ele aldığımız bu bölümü noktalamak ve yerleşik durumdaki mevcut İslam anlayışlarını çeşitli yönleriyle Kur'ani kritiğe tabi tutacağımız bir sonraki bölüme geçmek istiyoruz. Ancak bu geçişi yapmadan önce, yukarıda anahatlarıyla işlemeye çalıştığımız İslam anlayışlarının tahrif ediliş sürecini bir kaç cümlede tekrar özetlemekte yarar görüyoruz.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Hz. Peygamber sonrası dönemde İslam toplumunun içerisine düştüğü birtakım siyasi sorunlar, İslam anlayışlarının Kur'ani eksenden uzaklaşmasına giden yolda herşeyin başlangıcı olmuştur.

*- Bu arada şunu da belirtmeliyiz ki, Hz. Peygamber'in birtakım kişisel sorunları ve yaşantısıyla ilgili olarak, Tahrîm suresinde anlatılan olayda olabileceği gibi, Allah Teala tarafından Kur'an dışında gönderilen vahiyle bilgilendirilmiş olması ihtimal dahilindedir. Nitekim Allah Teala'nın peygamberler dışındaki bir takım insanlara da bu anlamda "vahyettiği" bilinmektedir. Mesela Hz. Musa'nın annesine "vahyedilmesi" (20/38-39) bu meyanda zikredilebilir. Bu arada şunu da unutmamak gerekir ki Allah Teala, hal arısına da vahyettiğini bildirmektedir. (16/18) Dolayısıyla burada sözkonusu edilen vahyin mahiyeti ile peygamberlere Allah'ın hükümlerini bildiren vahyin mahiyetini birbirine karıştırmamak gerekir.) Dolayısıyla Hz. Peygamber'e Kur'an dışında birtakım bilgiler verildiği kabul edilse bile bunun sadece Hz. Peygamber'in kişisel yaşantısıyla ilgili konularla sınırlı olduğu ve bütün insanları ilgilendiren konuları kapsamayacağı kuşkusuzdur. Zira yukarıda da belirttiğimiz gibi bu durumda dini kaynağı konusunda karmaşa ortaya çıkmakta, dinde muğlaklığa ve iki başlılığa kapı aralanmakta ve birilerinin Allah Teala adına konuşup hüküm koyması mümkün kılınmaktadır. Bunun ise dinin "Allah'ın halis dini" olmaktan çıkarak "çok ortaklı şirket dini" haline getirilmesi noktasında önemli bir aşamayı oluşturduğu ortadadır.

sözkonusu siyasi sorunlar müslümanların kendi aralarında ayrılığa düşüp çeşitli siyasi fırkalara bölünmelerine sebep olmuş, bu fırkalar tarafından ümmetin içerisine düşürüğü sorunlarla ilgili olarak ortaya konulan birbirinden farklı düşünce ve yorumlar çok geçmeden itikad sahasına taşınmış ve giderek inanç esası haline getirilmiştir. Böylece siyasi fırkalar siyasi fırka olmaktan çıkıp birer itikadi mezhebe dönüşürken, bir çok siyasi menşeli düşünce ve yorum da İslam'ın inanç esasları arasına dahil edilmiştir.

Siyasi menşeli düşünce ve yorumların bu şekilde iman edilmesi gereken itikadi esaslar haline getirilmesi sonrasında çeşitli fırkalara mensup müslümanlar doğruluğundan emin oldukları kendi yorumlarına meşruiyet ve mutlakiyet kazandırmak gayesiyle hadis uydurma yoluna gitmişler ve bu doğrultuda bir çok hadis uydurmuşlardır. Aynı şekilde israiliyat ve mesihiyat gibi dini kültürleri müslümanlar arasında yaymak isteyenler de bu başboşluk ve karmaşadan yararlanarak yoğun bir hadis uydurma faaliyetine girişmişler ve bu muharref kültürlere ait birtakım inanışları hadis adı altında İslam'a sokmaya çalışmışlardır.

Bunları daha sonra hilafet iddiasındaki zalim ve fasık Emevi sultanlarının gayri İslami konum ve uygulamalarına meşruiyet kazandırmak için giriştikleri İslam'ı ehlileştirme yönündeki çabaları izlemiştir. Hilafeti temsil etme iddialarına karşın insanlara zulmetmekten ve her türlü cürmü rahatlıkla işlemekten geri kalmayan Emevi sultanları, saltanatlarının bekasını İslam'ı kendileriyle uyumlu ve siyasi hadiselerle müdahale etmeyen laik bir din haline getirmekte görmüşler ve bu konuda ellerinden ne geliyorsa yapmışlardır. Bu doğrultuda kendilerine bağlı resmi saray uleması örgütlemişler, gayri İslami konum ve uygulamalarına İslami açıdan meşruiyyet sağlayan mürci

ve cebri anlayışları desteklemişler ve nebevi çizgiyi sürdür-
ren imamları makam, mevki ve hediye gibi yollarla satın
almaya, olmazsa susturmaya çalışmışlardır. Emeviler tara-
findan başlatılan bu yöndeki çabalar onlardan sonra Ab-
basi Sultanlığı ve hilafet iddiasındaki benzeri devletler
tarafından da aynen sürdürülmüştür.

Bunların yanı sıra, kitleler halinde İslam'a giren değişik
dini kültürlere mensup insanların eski dinlerine ait bazı
inanışları da beraberlerinde getirerek müslümanlar arasın-
da yaymaları, felsefenin İslam dünyasına girmesi ile birlik-
te ölçüsüzce tartışılmaya başlanan bir çok felsefi-kelami
meselenin giderek itikadi esaslar haline getirilmesi ve ger-
çekte itikada tekabül etmeyen bu tür meselelere akaid ki-
taplarında yer verilmesi, tasavvuf kültürünün ortaya çıkı-
şı ve müslümanlar arasında yaygınlaşması, itikadi ve fıkhi
alanda ortaya konulan birbirinden farklı mezhebi yorum-
ların mutlaklaştırılarak dinin tartışılmaz esasları haline ge-
tirilmesi ve bunun sonucunda taklitçiliğin yerleşik duru-
ma geçmesi ve Kur'an'ın yerleşik mezhebi öncüller doğ-
rultusunda yorumlanmaya başlanması şeklinde özetlene-
bilecek gelişmeler de İslam anlayışlarının Kur'ani eksen-
den uzaklaşmasında şu ya da bu nispette etkili olmuştur.

Bu şekilde kısaca özetlemeye çalıştığımız süreçte İsl-
lam anlayışları, yine din adına ve din perdesi altında tah-
rif edilerek, Kur'ani eksen den uzaklaştırılmış ve böylece
ortaya çıkan muharref İslam anlayışları yerleşik duruma
geçerek Allah'ın Kur'an'da bildirdiği gerçek dinin yerini
almıştır.

V. BÖLÜM

YERLEŞİK İSLAM ANLAYIŞLARININ KUR'ANİ KRİTİĞİNE GİRİŞ

Kur'an'ı Terkedilmiş Olarak Bıraktılar

“Ve Peygamber dedi ki: ‘Rabbim, gerçekten benim kavmim bu Kur'an'ı terkedilmiş (bir kitap) olarak bıraktılar” (Furkan, 25/30).

Siyak ve sibakından da anlaşıldığı üzere, ondört asır önce inzal olduğu zaman müşrik Mekke toplumunun Kur'ani davet karşısındaki bilinen ilk olumsuz tavrını dile getiren bu ayet, aradan geçen süre içerisinde yepyeni bir anlam daha kazanmış ve gelinen noktada İslam ümmetinin Kur'an karşısındaki genelgeçer tutum ve konumunu ifade eder duruma gelmiştir. Doğrusu İslam ümmetinin Kur'an karşısında asırlardır süregelen ilgisizlik ve kayıtsızlığını bu ayetten daha güzel ve daha net olarak başka bir şekilde ifade etmek mümkün görünmemektedir. Zira söz konusu ilgisizlik ve kayıtsızlık ancak bu şekilde, yani Kur'an'ın terkedilmiş bir kitap olarak bırakıldığı şeklinde ifade edilebilir. Nitekim önceki bölümde elimizden geldiği kadarıyla anlatmaya çalıştığımız gibi, tarihi süreçte İslam anlayışları yine din adına ve din adı altında tahrif edilerek Kur'ani eksenden uzaklaştırılmış ve bu süreçte

müslümanlar. Kur'an'ı gerçekten de terk edilmiş bir kitap olarak bırakmışlardır. Kur'an'ı yerleşik mezhebi anlayışlar doğrultusunda yorumlamaya ve anlaşılmaz bir kitap olarak görmeye başlamışlar, Kur'an okumayı birtakım şart ve merasimlere bağlayıp, Kur'an'ı önemli ölçüde ölümlere ve ruhlar alemine tahsis etmişler, velhasıl onu terk edilmiş bir kitap olarak bırakmışlardır. Evet, Allah Teala'nın her ümmete kendi içlerinden bir şahit çıkaracağı ve Hz. Peygamber'i de İslam ümmeti için şahit kılacağı hesap gününde (4/41;16/89) Hz. Peygamber ümmetini Allah'a şikayet edip şöyle diyecektir: "Rabbim, gerçekten benim ümmetim bu Kur'an'ı terk edilmiş olarak bıraktılar".

Gerçek şu ki, halihazırda İslam'a inanan insanların çoğunluğunun üzerinde bulundukları din anlayışlarını ve dinin esası diye iman ededurdıkları bir çok inancı Kur'an'la ve Kur'an'ın bize bildirdiği İslam'la bağdaştırmak mümkün değildir. Nitekim tarihi süreçte İslam anlayışlarına sokulmuş bulunan Kur'an dışı bir çok inanış halen geçerliliğini korumakta ve İslam'a inanan kalabalıklar tarafından inanç esası olarak benimsenmektedir. Bu tür inanışlar asırlardır İslam inancı diye yaşatılmış ve nesilden nesile böylece aktarılagelmiştir. Gerek Hz. Peygamber sonrası dönemde müslümanlar arasında yaşanan siyasi çekişmelere dayanan birtakım siyasi menşeli inanışlar, gerek israiliyat ve mesihiyat kaynaklı inanışlar, gerekse felsefe, kelam ve tasavvuf gibi İslam dışı kültürlere dayanan Kur'an dışı bir çok inanış İslam anlayışları bünyesindeki varlıklarını halen sürdürmektedir.

Bu noktada sözü daha fazla uzatmadan tarihi süreçte İslam anlayışlarında yer etmiş bulunan siyasi menşeli inanışlar ile yine tarihi süreçte İslam anlayışlarına sokulmuş bulunan israiliyat ve mesihiyat gibi muharref dini kültür- lere ait Kur'an dışı inanışlardan başlayarak yerleşik İslam

anlayışlarını çeşitli yönleriyle Kur'ani açıdan kritize etmeye çalışalım;

1- İslam Anlayışlarında Yer Etmiş Bulunan Siyasi Menşeli İnanışlar

Daha önce de belirttiğimiz gibi müslümanlar, Hz. Peygamber'in ardından birtakım siyasi nedenlerle aralarında ayrılığa düşerek çeşitli siyasi firkalara bölünmüşler ve kendi aralarında kanlı savaşlara varan mücadelelere girişmişlerdir. Bu firkalar, ümmetin içerisinde bulunduğu sorunlarla ilgili olarak ortaya koydukları birbirinden farklı siyasi menşeli düşünce ve yorumları çok geçmeden itikadi alana taşımışlar ve zamanla bu yorumları inanç esası haline getirmişlerdir. Böylece siyasi firkalar birer itikadi fırka niteliği kazanırken, siyasi alanda ortaya çıkan ihtilaflar da giderek itikadi ihtilafa dönüştürülmüştür. Bu süreçte iman edilmesi gereken birer itikadi esas haline getirilen siyasi menşeli düşünce ve yorumlar, daha sonraları kaleme alınan akaid kitaplarında İslam'ın inanç esasları arasında zikredilmiş ve günümüze kadar böylece kabul edilegelmişlerdir.

Yerleşik İslam anlayışlarının inanç konuları içerisinde önemli bir yer tutan sözkonusu siyasi menşeli inanışlar, aynı zamanda müslümanlar arasındaki en önemli itikadi ihtilafları oluşturmaktadır. Gerçekten de bugün İslam'a inanan insanların ezici çoğunluğunun mensubu bulunduğu Ehl-i Sünnet ve Şia anlayışları arasındaki itikadi ihtilaflar incelendiğinde, sözkonusu ihtilafların hemen tamamının, temelde müslümanların Hz. Peygamber sonrası dönemde içerisine düştükleri siyasi anlaşmazlıklara dayandığı görülmektedir. Aşağıda Sünni ve Şii itikadında yer etmiş bulunan siyasi menşeli inanışlardan vereceğimiz

örneklerle somut bir şekilde müşahade etme imkanı da bulacağımız bu gerçek, Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan siyasi anlaşmazlıkların İslam anlayışlarının Kur'ani eksenden uzaklaştırılmasında ne derecede etkili olduğunu bir kere daha ortaya koymaktadır. Şimdi İslam anlayışlarında yer etmiş bulunan siyasi menşeli inanışlardan bir kaçını görelim;

a) Efdaliyet İnancı

Hz. Peygamber'den sonra müslümanlar arasında yaşanan siyasi anlaşmazlıkların zamanla itikadi alana taşınması ile birlikte iman esası haline getirilen ve yerleşik İslam anlayışlarında iman esası olarak yer etmiş bulunan siyasi menşeli inanışların başte gelenlerinden biri şüphesiz efdaliyet inancıdır. Hilafet konusundaki tartışmalara binaen ortaya atıldığı anlaşılan bu inanış, zamanla müslümanlar arasındaki en önmeli tartışma konularından biri haline gelmiş ve uzun süre müslümanların gündemini işgal etmiştir. Hangi sahabenin daha efdal ve daha faziletli olduğu yönündeki siyasi menşeli tartışmalara dayanan efdaliyet inancı, Kur'ani açıdan bakıldığında itikada tekabül edecek hiçbir yönü bulunmadığı halde, zamanla itikadi konular arasına dahil edilmiş ve iman esası haline getirilmiştir.

Şia'nın sahabeler içerisinde en faziletli insan olarak Hz. Ali'yi ilan edip bunu inanç esasları arasına dahil etmesine karşılık Ehl-i Sünnet de ilk dört halifeyi hilafete geçiş sırasına göre efdaliyet sıralamasına yerleştirmiş ve Mürcie'den devraldığı bu efdaliyet sıralamasını temel akaid konuları arasına dahil edip iman esası haline getirmiştir. Böylece, yukarıda da söylediğimiz gibi, hiçbir şekilde itikada tekabül etmeyen ve hakkında Allah'ın hiçbir

delil indirmedığı gaybi bir konuda müslümanların inancını belirleyen itikad esası oluşturulmuştur.

Kur'ani anlamda hiçbir karşılığı bulunmadığı gibi, itikadda zanna uyulmaması yönündeki Kur'ani ölçüye de aykırı düşen bu inanış halihazırda Ehl-i Sünnet ile Şia arasındaki en önemli ihtilaflardan birini oluşturmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ehl-i Sünnet'in bu şekilde ilk dört halifeyi hilafete geçiş sırasına göre efdaliyet sıralamasına yerleştirmesine karşılık Şia, Hz. Ali'yi ilk sıraya yerleştirmiş bulunmaktadır. Yani hakkında itikada tekabül edecek hiçbir nassın bulunmadığı bu konuda birtakım siyasi düşüncelerle ihtilafa düşülmüştür. Baştan sona zan üzerine bina edilmiş olan siyasi menşeli bu inanışın Sünni versiyonu kaynaklarda şöyle aktarılmaktadır:

“Sünnet ve Cemaat Ehli'nin tümü; Hz. Rasulü Ekrem'den (asv) ve bütün peygamberlerden sonra insanların en faziletlisi Hz. Ebubekir Sıddık, sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman ve sonra Hz. Ali'dir görüşündedir”¹

“Nasın (insanların), peygamberlerden sonra en efdali Ebu Bekri's-Sıddık (ra)'dır. Nebiler ve mürselinden sonra, Ebu Bekr'den daha efdal kimsenin üzerine güneş ne doğmuştur ve ne de batmıştır. Ebu Bekr'den sonra nasın efdali Ömer b. el-Hattab el Faruk (ra)'dır. Sonra Osman-ı Zün-Nûreyn Hazretleridir. Bundan sonra efdal-i nas: Ali b. Ebi Talib el-Murtaza (ra)'dır”²

Görüldüğü gibi ilk başlarda tamamen siyasi nedenlerle hangi sahabenin daha faziletli olduğu yönünde müslümanlar arasında başlayan efdaliyet tartışmaları daha sonraları peygamberlerden sonra en efdal ve faziletli insanların tesbitine dönüştürülmüş ve her nedense peygamber-

1- Pezdevi, Ehl-i Sünnet Akaidi, sh. 277, Kayıhan Yay.

2-Mehmed Zahid Kotku, Ehli Sünnet Akaidi, sh 95, Seha Neş.

lerden sonra en faziletli insan olma payesi sırasıyla müslümanların ilk dört halifesine verilmiştir. Diğer peygamberlerin ashab ve havarileri ile Bedir’de, Uhud’da ve diğer cephelerde hayatını kaybetmiş olan müslümanlar ise hiç hesaba katılmamış ve her nedense bu sıralamada değerlendirmeye bile alınmamışlardır. Bu konuda Allah Teala hiçbir delil indirmedığı halde, “nebiler ve mürselinden sonra, Ebu Bekr’den daha cfdal kimsenin üzerine güneşin ne doğup ve ne de battığından” bahsedilmiş ve peygamberlerden sonra insanların en faziletlerinin sırasıyla ilk dört halife olduğu iman esası diye zikredilebilmiştir.

Sonuç olarak hangi yönüyle ele alınsa, cfdaliyet konusundaki bu inanışın İslam’la ve Kur’ani anlamda İslam itikadıyla hiçbir ilgisinin bulunmadığı ve “gaybı taşlamak” başka bir anlam ifade etmediği ortaya çıkmaktadır.

b) Hilafetin Kureyşiliği İnancı

Siyasi alanda ortaya konulan düşünce ve yorumların zamanla itikadi alana taşınmasıyla birlikte İslam anlayışlarında yer etmiş bulunan siyasi menşeli inanışlardan biri de hilafetin Kureyşiliği inanışdır. İlk defa Hz. Peygamber’in vefatından hemen sonra halife seçimi için toplanılan Beni Saide’de muhacir temsilcileri tarafından o gün içerisinde bulunulan şartlar icabı halifenin Kureyş’ten olması gerektiği yönünde siyasi bir fikir olarak ortaya atıldığı bilinen bu husus, daha sonraları hakkında uydurulan hadislerle de desteklenerek itikadi bir mesele haline getirilmiş ve İslam’ın inanç esasları arasına dahil edilmiştir. Böylece Hz. Peygamber’in risaletiyle ortadan kaldırılan Kureyş asabiyeti itikad adı altında yeniden canlandırılmış ve müslümanlara İslam’ın inanç esası diye pazarlanmıştır.

Ehl-i Sünnet'in iman esasları arasında yer alan ve Kur'ani anlamda hiçbir karşılığı bulunmadığı gibi, emanetin ehline verilmesi yönündeki Kur'ani ölçüye (4/58) de ters düşen bu inanışın Şia'daki karşılığı ise hilafetin (imamet) Hz. Peygamber'in soyuna ait olduğu yönündeki anlayıştır. Yani gerek Ehl-i Sünnet, gerekse Şia bütün ümmete ait olan bir hakkı belli bir kabileye tahsis etmişler ve bu suretle Araplar arasındaki kabile asabiyetine alet olmuşlardır.

Arap kabileciliğinin bu şekilde itikadi alana taşınarak İslam'ın inanç esasları arasına dahil edilmesi bir çok Arap geleneginin İslam anlayışlarında yer edinmesini ve dinin esası olarak benimsenmesini de beraberinde getirmiştir. Ondört asır önceki siyasi çekişmelere dayanan ve müslümanlar arasında Arap kabile asabiyetini canlandırmaktan başka bir anlam ifade etmeyen sözkonusu inanış halen de geçerliliğini korumakta ve İslam'a inanan insanların önemli bir kısmı tarafından iman esası olarak kabul edilmektedir. Hilafetin Kureyşiliği konusu, Sünni kaynaklarda şu şekilde işlenmektedir:

“İmam, insanların ilim, takva, şecaat ve neseb yönünden en üstünü, faziletlisi olmalıdır. Ayrıca Kureyş'ten olması gerekir”³

“Ehl-i Sünnet alimleri, halifenin Kureyş kabilesinden olmasını şart koşmuşlardır. Bunun sebebi, Kureyş'in üstünlüğü hakkında ve halifenin onlardan olacağına işaret eden bir çok delilin bulunmasıdır. Bu delillerden biri de Rasulullah (asv)'dan rivayet edilen şu hadistir: “İnsanlardan iki kişi kaldığı sürece bu iş Kureyş'te devam eder” (Buhari, Kitabül Ahkam, bab, 2; Müsned, İmam Ahmed b. Hanbel, c.2, sh.29, 93, 128). Ehli Sünnet ve'l-Cema-

3- Pezdevi, age, sh.269.

at Peygamber Efendimiz (asv)'den rivayet edilen "Halifeler Kureyş'tendir" (Müsned, İbn Hanbel, c.3, sh.129, 183, c.4, sh.421) hadisi şerifine sarılarak halifenin Kureyş'ten olması hususunda umumiyetle ittifak etmişlerdir"⁴

Görüldüğü gibi Beni Saide toplantısında ilk ortaya atıldığında masum bir siyasi fikir olmaktan öteye geçmeyen hilafetin Kureyşiliği meselesi daha sonraları siyasi bir fikir olmaktan çıkarılmış ve hakkında uydurulan siyasi menşeli hadislerle de desteklenerek itikad konuları arasına yerleştirilip iman esası haline getirilmiştir.

c) Aşere-i Mübeşşere İnancı

İslam anlayışlarında yer etmiş bulunan siyasi menşeli bir başka inanış da başta sırasıyla ilk dört halife olmak üzere sahabe içinden on kişinin cennetle müjdelenmiş olduğu yönündeki aşere-i mübeşşere inanışdır. Ebu Davud'un Sünen'inde yer alan aynı doğrultudaki bir hadise dayanan bu inanış siyasi menşeli olma hususunda bir çok yönden kendini ele vermektedir. Özellikle de sözkonusu hadiste ilk başta hilafete geçiş sırasına göre ilk dört halifenin zikredilmesi ve hadiste ismi geçenlerin tamamının Hz. Peygamber'den sonra yaşanan siyasi hadiselerde önemli roller oynamış kişiler olması, aşere-i mübeşşere inancının da tıpkı efdaliyet ve hilafetin Kureyşiliği inanışları gibi, temelde birtakım siyasi kaygılara dayandığını açıkça ortaya koymaktadır.

Kur'an'ın, İslam üzere olmaya devam etmeleri şartıyla (2/217; 4/115,137; 16/106) bütün sahabeleri cennetle müjdeleyen beyanlarına (4/95) da ters düşen bu ina-

4- M. Ebu Zehra, Mezhepler Tarihi, C.1, sh.94-95., Hisar Yay.

nışın siyasi çekişmelerde rol oynamış bulunan önde gelen sahabeleri eleştiri ve tartışmalardan uzak tutmak amacıyla ortaya atıldığı anlaşılmaktadır. Bu gibi siyasi kaygılarla ortaya atılan ve hakkında uydurulan hadislerle de desteklenerek zamanla iman esası haline getirilmiş olan aşere-i mübeşşere inancı akaid kitaplarında da yerini almış bulunmaktadır: "Cennet ile tebşir olunan on sahabiye tasdik etmek gerekir. Bunların isimleri de şöyledir: 1-Ebu Bekr, 2-Ömer, 3-Osman, 4-Ali, 5-Talha b. Ubeydullah, 6-Zübeyr b. Avvam, 7-Sa'd b. Ebi Vakkas, 8-Said b. Zeyd, 9-Abdurrahman b. Avf, 10-Ebu Ubeyde b. Cerrah. Bu zevat-ı muhterem bizzat Allah Rasulü tarafından cennetle müjdelenmişlerdir"⁵

Neticede aşere-i mübeşşere inancı da birtakım siyasi kaygılarla ortaya atılan ve zamanla iman esası haline getirilen siyasi menşeli bir inanış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda zikrettiğimiz efdaliyat, hilafetin Kureyşiliği ve aşere-i mübeşşere gibi inanışların yanısıra, Ehl-i Sünnet'in itikad esaslarından zalim ve fasık yöneticilere itaat konusundaki inanış, Hz. Peygamber zamanında yaşayan müslümanların takvaca en düşük olanının bile daha sonra yaşayan müslümanların en takvalısından daha üstün olduğu yönündeki inanış ile benzeri bir çok inanış İslam anlayışlarında yer etmiş bulunan siyasi menşeli inanışlar arasında sayılabilir. Ayrıca masumiyet inancını ve bu inancın sünni ve şii versiyonunu da bu meyanda zikretmemiz gerekir. Gerçekten de Şia'nın on iki İmamın masumiyeti inanışı ile Ehl-i Sünnet'in bütün sahabelere masumiyet zırhı giydiren tüm sahabelerin adil olduğu yönündeki hiç bir ilmi ve tarihi gerçeğe bağdaşmayan inanışı incelendi-

5- M. Zahid Kotku, age sh. 38-39.

ğinde, her iki inanışın kökeninde de sözünü ettiğimiz siyasi saiklerin bulunduğu kolaylıkla görülecektir. Bunlara ek olarak kader ve iman-amel-münasebeti konusundaki mevcut anlayışlar da islam anlayışlarında yer etmiş bulunan siyasi menşeli inanışlar kategorisinde değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, bir kaç örneğini yukarıda gördüğümüz siyasi menşeli inanışlar, asırlardır İslam'a inanan insanların imani esası diye benimsedikleri itikad konuları arasında önemli bir yer tutmakta ve geleneksel İslam anlayışlarının temel akaid eşasları olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Zandan uzak tutulması, dolayısıyla da sadece Kur'an'a dayandırılması gereken itikadı, Kur'an dışı zeminlere taşıyarak bulandırmış ve ifsad etmiş bulunan sözkonusu siyasi menşeli inanışlar, böylece İslam anlayışlarının Kur'ani ekseninden uzaklaşmasında birinci derecede rol oynamışlardır.

Daha vahim olan ise, ondört asır öncesinde yaşanan birtakım siyasi hadiseler ve bu hadiselerle ilişkin beşeri yargılara dayanan bu tür inanışların halen geçerliliğini sürdürmesi ve müslümanların çoğunluğu tarafından iman esası olarak görülmeye devam edilmesidir.

Bu noktada durup düşünmek gerekir. İslam anlayışlarını bulandıran, zandan uzak tutulması ve bu sebeple de yalnızca Kur'an'a dayandırılması gereken itikadı Kur'an dışı zeminlere taşıyarak ifsad eden ve Kur'ani ifadeyle gaybı taşlamaktan başka bir anlam ifade etmeyen bu gibi inanışlarla Allah'ın huzuruna nasıl çıkılacak, Allah'a nasıl hesap verilecektir? Hesap gününde Rabbimiz, bunlara iman ederken hangi delile dayandınız diye sorarsa, şimdi olduğu gibi, birtakım siyasi ve mezhebi kaygılarla uydu-

ruldukları açık olan siyasi menşeli ahad hadisler mi delil olarak ileri sürülecektir. Kendisini müslüman kabul eden insanlar artık her konuda olduğu gibi, bu konuda da Allah'a hesap vereceklerini gözönünde bulundurarak hareket etmeli, hakkında Allah'ın hiçbir delil indirmedığı gaybi hususlar üzerine bina edilmiş olan itikadlarını sorgulamalı ve tarihi süreçte İslam anlayışlarında yer etmiş bulunan Kur'an dışı inanışları reddederek iman edecekleri hususlar konusunda Kur'an'la yetinmelidirler.

2- İslam Anlayışlarında Yeretmiş Bulunan İsrailiyat ve Mesihiyat Kaynaklı İnanışlar

Muharref yahudi ve hristiyan kültürünü müslümanlar arasında yaymak isteyenlerin bu amaçla yoğun bir hadis uydurma faaliyetine girişerek bu kültürlerle ait bir kısım inanışları hadis yoluyla İslam'a sokmaya çalıştıklarına daha önce de değinmiştik. Başlangıcı Hz. Ömer'in halifeliği dönemine kadar uzanan ve özellikle İslam toplumunun bir zaman sonra içerisine düştüğü belirsizlik ve başıboşluk ortamında daha da yoğunlaşarak devam eden bu yöndeki çabalar zamanla etkili olmuş ve neticede amacına ulaşmıştır.

Söz konusu çabaların sonucunda israiliyat ve mesihiyat kaynaklı bir çok inanış İslam anlayışlarına girmiş ve iman esasları arasında yer edinmiştir. O kadar ki, mevcut İslam anlayışları bünyesinde başta yaratılış, cennet-cehennem, melekler, peygamberler ve kıyamet gibi konular olmak üzere hemen her konuda israiliyat ve mesihiyat kaynaklı inanışlara rastlamak mümkündür. Nitekim müslümanların asırlardır İslam inancı diye iman edegeldikleri bir çok inanış incelendiğinde, bunların gerçekte israiliyat ve mesihiyat kaynaklı inanışlar olup, ahad hadis yoluyla İslam

anlayışlarına sokuldukları anlaşılmaktadır. Sözün burasında bahse konu inanışlardan önemli gördüğümüz bir kaçını incelemeye çalışalım;

a- Mehdi İnancı

İslam anlayışlarında yer etmiş bulunan israiliyat ve mesihiyat kaynaklı inanışların başta gelenlerinden biri olarak mehdi inancı karşımıza çıkmaktadır.

Muharref Yahudi ve Hristiyan kültüründe önemli bir yere sahip olan bu inanış buradan zamanla hadis yoluyla İslam anlayışlarına geçmiştir. İlk olarak, zalim iktidarların baskısından bunalıp ümit ve teselli arayışına yönelen şiiler arasında yayılma imkanı bulan mehdi inanışı, daha sonra hakkında üretilen hadislerin etkisiyle diğer müslümanlar tarafından da benimsenmiş ve sonuçta İslam'ın inanç esasları arasına dahil edilmiştir. Aşağıya aldığımız mehdi konusundaki hadislerde ehl-i kitap kültürü ile Şia düşüncesinin birbirini tamamlar nitelikte birarada bulunması da bu inanışın ilk başta şiiler arasında kabul gördüğünü ve onlar aracılığıyla diğer müslümanlara yayıldığını ortaya koymaktadır.

“Dünyanın tek günlük ömrü bile kalmış olsa, Allah o günü uzatıp, benden bir kimseyi o günde gönderecek. Ehl-i Beyrimden birini, ki bu zatın ismi benim ismime uyar, babasının ismi de babamın ismine uyar. Bu zat, yeryüzünü eskiden cevr-ve zulümle dolu olmasının aksine, adalet ve hakkaniyetle doldurur” (Ebu Davud, Mehdi 1, 4282; Tirmizi, Fiten 52, 2231, 2232).

“Mehdi benim zürriyetimden, kızım Fatıma'nın evlatlarından” (Ebu Davud, Mehdi 1, 4284).

Görüldüğü gibi bu hadislerde ehl-i kitapın mehdi ina-

nışı ile Şia'nın ehl-i beyt düşüncesi adeta cem edilmiş durumdadır ve birbirini tamamlamaktadır. İşte bu ve benzeri Şia menşeli ahad hadisler yoluyla İslam anlayışlarına sokulmuş bulunan israiliyat ve mesihiyat kaynaklı mehdi inancı müslümanları hayali beklentilere sevkermiş ve kurtuluşu Kur'an dışı zeminlerde aramalarına sebep olmuştur.

Ahir zamanda ortaya çıkacağına ve kendisine tabi olanlarla birlikte her türlü zulüm ve kötülüğü ortadan kaldırarak, yeryüzünde hak ve adaleti hakim kılacağına inanılan mehdi ile ilgili haberlerin İslam itikadının yegane kaynağı durumundaki Kur'an'da yer almaması bir yana, zuhur ettiğinde kendisine tabi olunması gereken bir ahir zaman önderini konu edinen böylesine önemli haberlerin tamamının itikadda hiçbir şekilde delil teşkil etmeyen birer ahad haber (haber-i vahid) niteliği taşıması dahi sözkonusu inancın gerçekte İslam'la ve İslam itikadıyla hiçbir ilgisinin bulunmadığını göstermeye yetip de artmaktadır. Ama gelin görün ki, Kur'an'da yeri olmayan ve Şia menşeli bir kaç ahad hadisten başka hakkında hiçbir delil bulunmayan israiliyat ve mesihiyat kaynaklı bu inanış, asırlardır İslam inancı olarak kabul edilmekte ve İslama inanan insanların itikad ettikleri inanç esaslarından önemli birini teşkil etmektedir.

b- Deccal İnancı

Müslümanların sahih İslam anlayışından uzaklaşma sürecinde İslam anlayışlarına sokulmuş bulunan israiliyat ve mesihiyat kaynaklı inanışlardan biri de deccal konusundaki inanıştır. Tıpkı mehdi inancı gibi muharref Yahudi ve Hristiyan kültürlerinin demirbaşlarından olduğu bilinen bu inanış da yine mehdi inancı ve benzeri Kur'an dışı inançlar gibi hadis yoluyla İslam anlayışlarına sokul-

muş ve zamanla İslam'ın inanç esasları arasına dahil edilmiştir.

Kıyametin alametlerinden olduğuna inanılan ve bazı hadis ve akaid kitaplarında hakkında ayrıntılı bilgi verilen deccal ile ilgili hadislerde eski bir hristiyan din alimi iken, daha sonra İslam'a giren ve mesihiyatı (muharref hristiyan kültürünü) müslümanlar arasında yaymaya yönelik çalışmalarıyla tanınan Temim ed-Dari'den söz edilmesi, bu inanın kaynağını ortaya koyması açısından son derece önemli bir husustur. Bu doğrultuda kaynaklarda yer alan uzunca bir hadisin son bölümünde şöyle denilmektedir: "...Temimi'd-Dari'nin rivayetinin benim size ondan (Mesih Deccal'den) Mekke ve Medine'den anlattığıma muvafık düşmesi hoşuma gitti. Bilesiniz O, Şam denizinde veya Yemen denizindedir. Hayır doğu tarafındandır. Ever, o doğu tarafından zuhur edecektir. O doğu tarafından zuhur edecektir" (Müslim, Fiten 119, 2942; Ebu Davud, Melahim 15, 4325, 4326; Tirmizi, Fiten 66, 2254).

Netice itibariyle israiliyat ve mesihiyat kaynaklı bir inanış olup Temim ed-Dari ve benzeri kimselerin çabaları ve hakkında üretilen ahad hadisler aracılığıyla İslam anlayışlarına sokulduğu anlaşılan deccal inancı da asırlardır İslami bir inanç olarak görülmekte ve müslümanların çoğunluğu tarafından iman esası olarak kabul edilmektedir.

c- Hz. İsa'nın Nüzulü Yönündeki İnanış

Yine gerçekte İslam'la ve Kur'ani anlamda İslam itikadıyla hiçbir ilgisi olmadığı halde tarihi süreçte İslam anlayışlarında yer etmiş bulunan Kur'an dışı kültürlerle ait bir başka inanış da Hz. İsa'nın kıyamete yakın yeryüzüne ineceği yönündeki mesihiyat kaynaklı inanıştır. Benzeri

Kur'an dışı inanışlar gibi hakkında üretilen ahad hadisler aracılığıyla İslam anlayışlarına sokulmuş bulunan bu inanışın muharref Hristiyanlığın temel inanç esaslarından olduğu bilinmektedir.

Hız. İsa'nın kıyametin kopmasına yakın yeryüzüne ineceğı ve mehdi ile işbirliğı yaparak yeryüzünde hak ve adaleti hakim kılacağı yönündeki bu inanışa kaynaklık eden hadislerden biri şöyledir: "Ebu Hureyre'den, Rasullullah (asv) buyurdular ki: 'Nefsini kudret elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim. Meryem oğlu İsa'nın, aranızda adaletli bir hakim olarak ineceğı, istavrozları kırıp, hınzırları öldüreceğı, (kitap ehlin-den) cizyeyi kaldıracağı vakit yakındır..." (Buhari, Büyü 102; Mezalim 31; Enbiya 49; Müslim, İman 242, 155; Ebu Davud, Melahim 14, 4324; Tirmizi, Fiten 54, 2234).

Muharref Hristiyan kültürünü müslümanlar arasında yaymak amacıyla uydurulmuş olan bu gibi mesihiyat kaynaklı ahad hadisler yoluyla İslam anlayışlarına sokulmuş bulunan ve herşeyden önce Hız. Muhammed'in peygamberlerin sonuncusu olduğuna dair Kur'ani ölçüye (33/40) ters düşen bu inanış, asırlardır olduğu gibi günümüzde de İslami bir inanç olarak kabul edilmekte ve İslam'ın esası diye benimsenmektedir.

Ayrıca sözkonusu inanış Hız. İsa'nın ölmediğı yönündeki inanışla birlikte; Hız. İsa'nın ölmediğı ve kıyamete yakın yeryüzüne ineceğı şeklinde kabul görmektedir ki, Hız. İsa'nın ölmediğı yönündeki inanışın, Kur'an'ın Al-i İmran Suresi 55 ve Maide Suresi 117 numaralı ayetlerine açıkça ters düştüğünü hassaten belirtmemiz gerekir.

Yukarıda bahis konusu yaptığımız mehdi, deccal ve Hız. İsa'nın nüzulü hakkındaki israiliyat ve mesihiyat kaynaklı bu Kur'an dışı inanışlar bazı akaid kitaplarında uzun

uzadıya anlatılmış ve adeta bir film senaryosu halinde nakledilmiştir. Bunlardan birinde şu bilgilere yer verilmiştir: “Kıyamet kopacağı zaman Hz. İsa yeryüzüne inecek ve böylece bütün milletler gerçekten İslam milleti olarak tek bir millet haline gelecektir. İsa (as) gelmeden önce Mehdi, Mekke ve Medine haremelerinde ortaya çıkacak, sonra Kudüs’e gelecek. ‘Ondan sonra Deccal gelip onunla birlikte bulunacak, İsa (as) da Dımeşk’ta Doğu Minaresinden inerek Deccal’i öldürmeye gelecek ve Deccal’i orada bir darbe ile öldürecektir. İsa (as) yeryüzüne inince, tuzun suda eridiği gibi, Deccal de eriyip gidecek. Bundan sonra İsa (as), Mehdi (ra) ile buluşacak”⁶

Gerçekte İslam’la ve İslam itikadıyla hiçbir ilgisi bulunmayan ve tamamıyla muharref yahudi ve hristiyan kültürünü yansıtan bu cümlelerin İslam adına ve İslam’ın esasları diye kaleme alınmış olması ne kadar garip ve ne kadar düşündürücü öyle değil mi?

Bunların yanısıra hıdır, abdal ve sırat köprüsü gibi inanışlar ile Hz. Havva’nın Hz. Adem’in kaburga kemiğinden yaratıldığına ilişkin inanış, toprağın cumartesi, dağların pazar, ağaçların pazartesi...Hz. Adem’in ise cuma günü gündüz vaktinin en son saati ve en son mahluk olarak yaratıldığı yönündeki inanış ile güneşin batıdan doğacağı vb kıyamet alameti ile ilgili inanışlar ve benzeri bir çok inanış İslam anlayışlarında yer etmiş bulunan israiliyat ve mesihiyat kaynaklı inanışlar arasında zikredilebilir.

Kur’an, Yerleşik Anlayışların Neresinde

Hatırlanacağı gibi İslam anlayışlarının Kur’ani eksen-
den uzaklaştırma sürecini işlerken, bu süreçte Kur’an’ın

6- Fıkh-ı Ekber, Aliyyül Kari Şerhi, sh.284., Çağrı Yay.

İslam anlayışları üzerindeki belirleyici konumundan uzaklaştırılarak yerleşik mezhebi anlayışlar doğrultusunda anlaşılıp yorumlanmaya başlandığını söylemiş ve bununla ilgili birtakım örnekler vererek konuyu somutlaştırmaya çalışmıştık. Aynı şekilde şimdi de yerleşik anlayışların Kur'an'dan ne kadar uzak olduğunu belgeleyen bazı meseleler üzerinde duracak ve böylece Kur'an'ın İslam anlayışlarını belirleme noktasında geri plana itilmiş olduğu gerçeğini daha somut bir şekilde müşahade etme imkanı bulacağız.

1- Hz. İsa'nın Ölümü Meselesi

Yerleşik anlayışların Kur'an'dan kopukluğu bir çok konuda kendini kolaylıkla hissettirir. Kur'anla yerleşik anlayışlar arasındaki farklılıkların, benzerliklerden fazla olduğunu söylemek herhalde abartı olmaz. İşte bu farkının kendini gösterdiği konulardan biri de Hz. İsa'nın ölümü meselesidir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Kur'an'ın Al-i İmran Suresi 55. ve Maide Suresi 117. ayetlerinde; "Allah demişti ki: 'Ey İsa, ben seni öldüreceğim, bana yükselteceğim, seni inkar edenlerden temizleyeceğim'..." (İsa dedi ki); "Ben onlara, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin diye senin bana emretmiş olduğundan başka bir şey söylemedim. Ben onların içinde olduğum sürece onları kolladım, fakat sen beni vefat ettirince, onları gözetleyen sen oldun. Sen herşeyi görensın" şeklindeki açık ve sarih ifadelerle Hz. İsa'nın öldüğü bildirilirken, yerleşik anlayışlarda tam tersine Hz. İsa'nın ölmediğine ve diri olarak Allah'a yükseltildiğine inanılmaktadır. Bu şekilde Kur'an'ın açık ifadeleriyle yerleşik anlayışlar arasında

ortaya çıkan uyuşmazlık ise, Hz. İsa'nın öldüğünü bildiren ayetlerin, Hz. İsa'nın ölmediği yönündeki yerleşik anlayış doğrultusunda tevil edilip yorumlanması yoluyla giderilmeye, daha doğrusu örtbas edilmeye çalışılmıştır. Yani Kur'an'ın açık ifadelerine ters düştüğü için Hz. İsa'nın ölmediğine dair sözkonusu inanış terkedileceği yerde, bunun tam tersi yapılmış ve Kur'an tefsiri adı altında Kur'an'ın konuyla ilgili ayetleri yerleşik anlayışlar doğrultusunda tevil edilerek olmadık yorumlara tabi tutulmuştur.

Kur'an'ı açıklama adına kaleme alınmış bulunan mevcut tefsirlerin çoğunda bu tür yorumlara rastlamak mümkündür. Mesela Elmalı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili adlı ünlü tefsirinde, bahse konu Al-i İmran Suresi 55. ayeti şu şekilde yorumlanmaktadır: "Teveffi kelimesi, 'vefa' masdarından alınmış olarak esas lügatta 'istıfa' gibi tamamen kabzedip almaktır. Fakat ruh sahiplerine ve bilhassa insanla ilgili olduğu zaman vefat ettirmek, yani eceline yetiştirip ruhunu almak manasında açık ve meşhurdur. Buna göre bir delil bulunmadıkça, başka bir mana ile tevili caiz değildir. Fakat burada mekir manasıyla ilgisi bulunmak üzere Nisa Suresi'nde "Onu öldürmediler ve asmadılar, fakat (öldürdükleri) kendilerine (İsa'ya) benzetildi" (Nisa 4/154) ayeti onların Mesih Meryem oğlu İsa Peygamberi öldüremediklerini ve asamadıklarını ve fakat şüpheye düşürüldüklerini açıkça beyan etmiş, Hz. Peygamber'den de: "İsa ölmedi, kıyamet gününden önce size dönecektir" hadisi şerifi de varid olmuş bulunduğundan buradaki 'seni öldüreceğim' kelimesinin, az çok zahir dışı bir mana ile tevil olunması gerekmiştir...İslam inancında İsa vefat etmemiştir ve fakat kıyametten önce vefat edecektir. Demek ki, İsa'nın son

hali de budur”⁷

Görüldüğü gibi önce yerinde bir tesbitle, ayette geçen ‘teveffi’ kelimesinin açık ve meşhur manasıyla Hz. İsa’nın öldüğüne işaret ettiğini ve ayetteki bu ifadenin aksine delil bulunmadıkça başka türlü tevil edilmesinin caiz olmadığını belirten Hak Dini Kur’an Dili tefsirinin yazarı, “fakat” kelimesiyle başlayan ve buram buram mezhebi önyargı kokan sonraki cümlelerinde Hz. İsa’nın yahudiler tarafından öldürülmediğini, daha doğrusu yahudilerin bu yöndeki gayret ve tuzaklarına rağmen Hz. İsa’yı öldürmediklerini bildiren Nisa suresinin 154. ayeti ile mesihiyatı müslümanlar arasında yaymaya yönelik çabaların ürünlerinden olduğu anlaşılan ahad bir habere dayanarak “başka türlü tevil edilmesi caiz olmayan” ayeti yerleşik anlayış doğrultusunda tevil ediyor ve neticede Hz. İsa’nın ölmemiş olduğuna hükmediyor.

Oysa gerçekte Hamdi Yazır’ın zikrettiği ayetin Hz. İsa’nın ölmediğine delil teşkil edecek hiçbir yanı bulunmamaktadır. Çünkü bu ayet, sadece ve sadece tarihi bir gerçek olarak Hz. İsa’nın yahudiler tarafından öldürülmediğini ortaya koymaktadır. Nitekim Hz. İsa’nın öldüğünü bildiren Al-i İmran 55. ayetin hemen öncesinde de bu tarihi gerçeğe işaret edilmekte ve Hz. İsa’yı öldürmek için tuzak kuran yahudilerin bu amaçlarına ulaşamadıklarına değinilmektedir. Buna göre Al-i İmran Suresi 54. ve 55. ayetler birlikte ele alındığında ortaya şu sonuç çıkmaktadır ki, Hz. İsa’yı yahudilerin tuzagından kurtaran Allah Teala bunun akabinde eceli geldiğinde Hz. İsa’yı vefat ettirmiş ve kendisine yükseltmiştir. Ama ne var ki, Kur’an’ın bu yöndeki son derece açık ve net ifadelerine

7- M. H. Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, C.2, sh. 371-372, 375-376. Azim Dağ.

karşılık tefsir kitaplarında Hz. İsa'nın ölmediği ve diri olarak Allah'a yükseltildiği iddia edilebilmiş ve "yükseltilmeden önce ve yükseltilme esnasında ruhunun alınmamış olmasının" bu konudaki en doğru rivayet olduğundan dem vurulabilmiştir.⁸ Yine bu cümleden olarak, sözkonusu Al-i İmran Suresi 55. ayet, tefsirlerin anası diye nitelenen Taberi Tefsiri'nde şu şekilde yorumlanabilmiştir:

"Hani bir zamanlar Cenab-ı Allah İsa'ya şöyle buyurmuştu: 'Seni diri olarak yeryüzünden alıp kendi nezdime yükselteceğim'⁹ Üstelik bu yorum, eserin aynı sayfasındaki meal kısmında yer alan, "Ey İsa! Ben seni vefat ettireceğim. Seni kendi katıma yükselteceğim..." şeklindeki ifadelere rağmen yapılmıştır. Aynı eserin aynı sayfasında yer alan aynı ayetin meali ile tefsiri arasındaki bu yüzde yüz anlam farkının sebebi ise, Kur'an'a mezhebi önyargılarla yaklaşılmasından başka bir şey olmasa gerektir.

2- Recm Cezası Meselesi

Yerleşik anlayışların Kur'an'dan kopukluğunu ortaya koyan meselelerden biri de İslam hukukunda zina edenlere verilecek ceza ile ilgili olarak karşımıza çıkan recm cezası konusudur.

Kur'an'da, Nur Suresi 2. ayette, "Zina eden kadın ve zina eden erkeğin her birine yüz değnek vurun..." buyurularak zina edenlere uygulanacak had cezası evli-bekar ayrımı yapılmaksızın yüz değnek sopa olarak belirlendiği halde, yerleşik anlayışlarda bu ceza yalnızca bekarlara tahsis edilmiş, zina eden evli kadın ve erkeğin cezası ise taşlanarak öldürülme, yani recm olarak düzenlenmiş bulun-

8- Bkz. M. H. Yazır, a.g.e., C.2, sh.374.

9- İmam Taberi, Taberi Tefsiri, C. 1, sh. 253., Ümit Yay.

maktadır. Zikrettiğimiz Nur Suresi 2. ayetin yanında, kendileriyle evlenilen cariyelerin zina etmeleri halinde, onlara hür kadınlara verilen cezanın yarısı kadar ceza uygulanmasını emreden Nisa Suresi 25. ayete de, recm cezasının yarısı diye bir şey olamayacağından ters düşen ve israiliyat kaynaklı ahad haberler yoluyla İslam anlayışlarına sokulduğu anlaşılan bu Kur'an dışı cezayı Kur'an'a onaylatmak için ise Kur'an'ın konuyla ilgili ayetlerinin yerleşik anlayışlar doğrultusunda tevیل edilip yorumlanması yoluna gidildiğini müşahade etmekteyiz.

Örnek vermek gerekirse, Elmalılı Hamdi Yazır Nur Suresi 2. ayetin yorumunda şöyle demektedir: "Ayetin açık ifadesine göre zani ve zaniye, zina isnad edilen evlenmiş veya evlenmemiş olandan daha genel ve bundan dolayı celd ikisini de içine alıyormuş gibi görünür. Fakat Maiz ve Gamidiyye hakkında Peygamber Efendimizin bilinen uygulaması, yani bilinen sünneti ile bu ayetin hükmü, muhsan olmayan, yani evlenmemiş olanlar hakkında olmak üzere yürürlüktedir"¹⁰

Dikkat edilirse, ilk başta ayetin açık ifadesine göre buradaki hükmün evli veya bekar ayrımı yapılmaksızın zina eden herkesi içine alacak nitelikte olduğu belirtildikten sonra Hz. Peygamber'in evli olup da zina edenlere recm cezası uyguladığına dair Kur'an dışı birtakım rivayetlere dayanılarak ayetin hükmü sadece bekarlara tahsis edilmektedir. Yani haber-i vahid derecesindeki rivayetler Kur'an'a ve Kur'an'ın açık ifadelerine tercih edilmekte, genel hüküm bildiren bir ayet israiliyat kaynaklı bir kaç rivayete dayanılarak kayıtlanmaktadır.

Recm konusundaki rivayetlerden, "Hz. Peygamber'in bilinen sünneti" diye sözedilmesine gelince, yegane sün-

10- M. Hamdi Yazır, age, C.5, sh.545.

neti Kur'an'ı hayata geçirmek olan ve "kendisine vahyolunan Kur'an'a uymaktan başka bir şey yapmayan" Hz. Peygamber'i, Kur'an'ın açık beyanlarıyla çelişen bir cezayı uygulamaktan tenzih ediyoruz. Ne var ki, Kur'an dışı bu cezayı İslam anlayışlarına sokmak isteyenler, bu tür rivayetleri uydurdıkları gibi, Kur'an'a iftira etmekten de geri kalmamışlar ve Kur'an'a eksiklik izafe etmişlerdir. Bununla ilgili olarak, kaynaklarda yer alan bir rivayette şöyle denilmektedir: "İbnu Abbas (ra) 'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: 'Hz. Ömer (ra)'i hutbe verirken dinledim. Şöyle demişti: 'Allah Teala Hazretleri, Muhammed (as)'i hak din ile gönderdi ve ona kitab'ı indirdi. Bu indirilenler arasında recm ayeti de vardı. Biz bu ayeti okuduk ve ezberledik. Ayrıca, Rasulullah (asv) zina yapana recm cezasını tatbik etti, ondan sonra da biz tatbik ettik. Ben şu endişeyi taşıyorum: Aradan uzun zaman geçince, bazıları çıkıp, 'Biz kitabullah'ta recm cezasını görmüyoruz deyip, Allah'ın kitabında indirdiği bir farzı terk ederek dalalete düşebilecektir. Bilesiniz recm, kadın ve erkekten muhsan olanların zinaları, delil veya hamilelik veya itiraf yoluyla, sübût bulduğu takdirde, onlara tatbik edilmesi gereken, kitabullah'ta mevcut bir haktır. Allah'a kasemle söylüyorum, eğer insanlar: 'Ömer Allah'ın kitabı'na ilave de bulundu' demeyecek olsalar, recm ayetini (Kur'an'a) yazardım" (Buhari, Hudud 31, 30; Mezalim 19; Menakibu'l-Ensar 46; Megazi 21; İ'tisam 16; Müslim, Hudud 15, 1691; Muvatta, Hudud 8, 10, 2, 823, 824; Tirmizi, Hudud 7, 1431; Ebu Davud, Hudud 23, 4418).

Görüldüğü gibi recm cezasını İslam anlayışlarına sokmak isteyenler bu uğurda Kur'an'a iftira atmaktan bile geri kalmamışlar ve sonuçta amaçlarına ulaşarak bu cezayı İslam'a mal etmeyi başarmışlardır.

3- Şefa'at Meselesi

Hız. İsa'nın ölümü, re'cm cezası ve daha bir çok konuda olduğu gibi şefa'at konusunda da yerleşik anlayışlarla Kur'an'ın birbirinden farklı anlayışlar ortaya koyduğu müşahade edilmektedir.

Şefa'at meselesi Kur'ani bütünlük içerisinde ele alındığında ortaya şu sonuç çıkarmaktadır ki, Zuhuruf Suresi 85-86, Nebe Suresi 38-39, Hud Suresi 105, Meryem Suresi 85-87, Enbiya Suresi 26-28, Sebe Suresi 23, Taha Suresi 109-112. ve benzeri ayetlerde hesap günü, Allah'ın izin verdiği bazı kimselerin yine Allah'ın izin verdiği kimseler hakkında doğru şahitlikte bulunması yani o kimseler hakkında bildiklerini doğru bir şekilde ortaya koymaları ve böylece onların dünyada içerisinde bulundukları duruma şahitlik etmeleri manasında bir şefa'at mefhumundan bahsedilmekle birlikte, bir kısmını aşağıya aldığımız konuyla ilgili diğer ayetlerle iltimas, yardım ve aracılık manasındaki şefa'at anlayışının tamamen ortadan kaldırıldığı anlaşılmaktadır.

“Ey inananlar, ne alışverişin, ne dostluğun ve ne de şefaatin olmadığı gün gelmezden önce, size verdiğimiz rızıktan, (Allah için) harcayın. Kafirler zalimlerin ta kendileridir” (Bakara 2/254).

“Ve öyle bir günden sakının ki, o gün hiç kimse, kimsenin cezasını çekmez, kimseden şefa'at (aracılık ve iltimas) da kabul edilmez, kimseden fideye de alınmaz ve onlara hiçbir yardım yapılmaz” (Bakara 2/48).

“Dinlerini bir oyun eğlence edinenleri ve dünya hayatı kendilerini mağrur kılanları bırak. Onunla (Kur'an'la) hatırlat ki, bir nefis, kendi kazandıklarıyla helake düşmesin; Allah'tan başka ne bir velisi, ne bir şefaatiçisi vardır; her türlü fideyi verse de kabul

olunmaz, işte onlar, kazandıkları nedeniyle helake uğrayanlardır; küfre saptıklarından dolayı onlar için çilgınca kaynar sular ve acıklı bir azap vardır.” (En’am, 6/70)

“Rabblarının huzurunda toplanacaklarından korkanları Kur’an’la uyar. Onlar için Allah’tan başka ne bir dost, ne de bir şefaathane vardır. Gerekir ki, Allah’tan korkarlar...” (En’am, 6/51).

“İnanan kullarıma söyle: Namazı kılınlar, ne alışverişin, ne de dostluğun olmadığı bir gün gelmeden önce, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık hayır etsinler” (İbrahim 14/31).

“O, kimsenin kimseye yardım edemeyeceği bir gündür. O gün buyruk, yalnız Allah’ındır” (İnfitar 82/19).

Hesap gününde hiç bir dostluğa, alışverişe ve Allah’tan başka hiç bir kimsenin şefaatine yer olmadığını bildiren bu ve benzeri ayetlerin açık beyanlarına karşın, yerleşik anlayışlarda, başta Hz. Peygamber olmak üzere, bazı kişilerin hesap gününde “günahkâr müslümanlara” şefaathane edeceğine ve onları cehennemden kurtaracağına iman edilmektedir. Kur’an’ın açık beyanlarıyla yerleşik anlayışlar arasında kendini gösteren bu uyuşmazlığın ortadan kaldırılması için ise her defasında olduğu gibi, mevcut anlayışlar Kur’an ışığında tashih edileceği yerde, konuyla ilgili ayetlerin yerleşik anlayışlara göre yorumlanması yoluna gidilmiştir.

Tefsirler bununla ilgili ilginç yorumlarla doludur. Örneğin Taberi tefsirinde hesap günü hiçbir dostluğun, alışverişin ve şefaathane olmayacağını bildiren Bakara Suresi 48. ve 254. ayetler şu şekilde yorumlanmaktadır: “O günde kimseden şefaathane kabul edilmez. Cenab-ı Allah o günde,

şefaathçilerin hiçbirinin şefaatinin kabul etmez. Bu hükmü, tevbe etmeden küfür halinde ölenlere mahsustur. Yoksa diğer kimseler için yapılacak olan şefaathler kabul edilir”¹¹ “Ey iman edenler! Alışverişin, dostluğun, şefaatin olmayacağı günün gelmesinden önce, sizi rızıklandırdığımızdan infak edin; çalışıp kazanma günü olmayıp, ceza ve mükafat günü olduğu için sadaka ve infakın fayda vermeyeceği, kafirlere de dostluk ve şefaatin yarar sağlamayacağı kıyamet gününün gelmesinden önce mallarınızdan sadaka ve size farz kıldığımız hakları (zekat ve fitreleri) hak sahiplerine verin. O günde kafirler, dostlarından yardım, koruyucularından şefaath göremeyeceklerdir. Şefaatten mahrum olmak, kafirlere has bir durumdur”¹²

Görüldüğü gibi mezkur ayetlerde, müslüman ya da kafir ayrımı yapılmaksızın hesap gününde hiç kimsenin kimseye şefaath edemeyeceğinden bahsedilip, müslümanlardan şefaath gibi boş beklentilere kapılmadan, hiç kimseye şefaatin fayda vermeyeceği o gün için hazırlık yapımları istenirken, tefsirlerde şefaatten mahrum olmanın yalnızca kafirlere has bir durum olduğu iddia edilebilmektedir. Üstelik bu tür yorumlar, sözkonusu ayetlerin bazılarında bizatihi müslümanlara hitap edildiği halde yapılmıştır ki, mevcut tefsirlerin çoğunda ve bu arada Elmalılı Hamdi Yazır’ın tefsirinde de aynı hataya düşüldüğü görülmektedir.¹³

Sonuç olarak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Hz. İsa’nın ölümü ve reccm cezası meselesinde olduğu gibi, şefaath konusunda da yerleşik anlayışların ortaya koyduğu inanışları, Kur’an’la ve Kur’an’ın bize bildirdiği İslam’la

11- İmam Taberi, age, C. 1, sh. 47.

12- İmam-Taberi. a.g.e, C.1, sh.193.

13- Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, age, C.1, sh.292, sh.156.

bağdaştırmak mümkün değildir.

Bu şekilde Hz. İsa'nın ölümü, recm cezası ve şefa'at konularında Kur'an'la yerleşik anlayışlar arasında kendini gösteren uyumsuzluğa kısaca değindikten sonra, son olarak yerleşik anlayışların Kur'an'dan kopukluğunu belgeleyen bir kaç meseleyi daha zikrederek konumuzu noktalamak istiyoruz:

Örnek 1) Kur'an'da; "Allah nebilerden şöyle söz almıştı: 'Bakın, size kitap ve hikmet verdim, sonra yanınızda bulunanı doğrulayıcı bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanacak ve ona mutlaka yardım edeceksiniz" (3/81) buyurularak, nebilere kitap verilmiş olduğuna işaret edilirken, yerleşik anlayışlarda nebilere kendilerine kitap verilmeyen peygamberler olduğuna inanılmaktadır.

Örnek 2) Kur'an'da; "O(fasıklar) ki, söz verip bağlandıktan sonra Allah'a verdikleri sözü bozarlar, Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler ve yüzünde bozgunculuk yaparlar; işte ziyana uğrayanlar onlardır" (2/27) ve "Hiç mü'min kimse, fasık gibi olur mu? Bunlar bir olmazlar" (32/18; Ayrıca bkz.32/20) ve benzeri birçok ayette fasıkların İslam dairesinden çıkmış ve ziyana uğramış insanlar olduğu bildirilirken, yerleşik anlayışlarda fasıkların İslam dairesinden çıkmadıklarına inanılmakta ve fasık kavramı, günahkâr müslüman anlamında kullanılmaktadır.

Örnek 3) Kur'an'da; "İyi bil ki, Allah'ın velilerine korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar ki, inandılar ve korundular" (10/62-63; Ayrıca korunanlar (müttakiler) kavramı için bkz.2/1-5) buyurularak, inanan ve İslam'ın şartlarını yerine getiren bütün insanların Allah'ın velisi olduğu bildirildiği halde, bu sıfat yerle-

şik anlayışlarda sözkonusu Kur'anî içeriğinden uzaklaştırılmış ve keramet, keşf ve benzeri safsatalarla, Allah'ın dinini kendi saltanatları için bir basamak olarak kullanan birtakım dini açıdan imtiyazlı (!) kişilere tahsis edilmiş bulunmaktadır.

Örnek 4) Kur'an'da En'am Suresi 74. ayette Hz. İbrahim'in babasının ismi Azer olarak zikredildiği halde, yerleşik anlayışlarda bu konudaki israiliyat kaynaklı bilgilere dayanılarak Hz. İbrahim'in babasının Tarah isminde biri olduğu kabul edilmiş, bu hususta yerleşik anlayışlarla Kur'an arasında ortaya çıkan uyumsuzluk ise, sözkonusu ayetin mevcut anlayış doğrultusunda tevil edilmesi suretiyle giderilmeye çalışılmıştır. Ve bu çerçevede Azer'in, Hz. İbrahim'in babası değil, amcası olduğu iddia edilmiştir.

Örnek 5) Kur'an'da "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman inkar edenlerin size bir kötülük yapmalarından korkarsanız, namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur. Muhakkak ki, kafirler, sizin açık düşmanınızdır" (4/101) ifadesiyle müslümanlara yeryüzünde sefere çıktıkları zaman inkar edenlerin kendilerine bir kötülük yapmalarından korktukları taktirde namazı kısaltabilecekleri konusunda bir "ruhsat" verilirken, yerleşik anlayışlarda seferi hallerde namazı kısaltmak bir zorunluluk ve İslamın şartı olarak görülmektedir. Hatta bu konuda öylesine traji-komik durumlar yaşanmaktadır ki, sefer halinde insanlar nafile hükmündeki sünnet namazları hiç kısaltmadan olduğu gibi kılarken, buna karşılık farz namazları kısaltarak kılmaya özen göstermektedirler. Kısacası bu konuda Kur'an'da korku hallerine mahsus bir ruhsat sözkonusu edilirken, yerleşik anlayışlarda seferi durumlarda üstelik herhalükârda namazların kısaltılması şart kılınmıştır. Tefsirlerde ve fıkıh kitaplarında bu ko-

nuyla ilgili ilginç yorumlar'a rastlanmaktadır. Bu yaklaşımlarda bu ayette korku hallerinde namazı kısaltmanın şart değil ruhsat olarak belirlendiği, ancak korku halinin bulunmadığı seferi durumlar için İslamın ayrı bir düzenleme getirip bu durumlarda namazın kısaltılmasını şart koştuğu iddia edilmektedir. Bu Kur'an dışı anlayış ise geleneksel anlayışlardaki benzeri Kur'an dışı yarklaşımlarda olduğu gibi Rasulullah'a atfen savunulmaya çalışılmıştır. Bir çok konuda olduğu gibi bu konuda da rivayetler Kur'an'ın önüne geçilmiştir.

Örnek 6) Kur'an'da "... Ve topluca Allah'ın ipine yapışın, ayrılmayın. Kendilerine açık deliller geldikten sonra bölünüp ihtilafa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azab vardır" (3/103,105), "...dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin..." (Şura 42/13), "Dinlerini parça parça edip, grup grup olanlar vârya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi Allah'a kalmıştır, sonra (Allah) onlara yaptıklarını haber verecektir." (En'am 6/159) ve benzeri ayetlerde ihtilafa düşenler için büyük bir azap olduğu bildirilip müslümanlardan kesinlikle ihtilafa düşmemeleri istenirken yerleşik anlayışlarda tam tersine, "ümmetin ihtilafında rahmet olduğuna" inanılmaktadır.

Örnek 7) Kur'an'da "(Süleyman'ın) ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. (Kurdun yemesiyle değnek çürüyüp de, ona dayalı duran Süleyman) yıkılınca (onun öldüğü anlaşıldı ve) anlaşıldı ki, eğer cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azab içinde kalmazlardı" (24/14) buyurularak cinlerin hiçbir şekilde gaybı bilemeyeceklerine işaret edilirken, yerleşik anlayışlarda cinlerin geçmişte ve içerisinde bulunan zaman diliminde yaşanan ve bizzat şahit olmadıkları birtakım olaylardan ha-

berdar olduklarına ve bunları bilebildiklerine inanılmaktadır.

Örnek 8) Kur'an'da "kitabı sana O indirdi. Onun bazı ayetleri muhkemdir (ki) onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihdir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve teviline gitmek için onun müteşabih ayetlerinin ardına düşerler. Oysa onun teviline Allah'tan başka kimse bilmez.." (3/7) buyurularak müteşabih ayetlerin teviline ve mutlak anlamını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğine işaret edilirken, yerleşik anlayışlarda Hz. Peygamber'in ve bir kısım alimlerin müteşabih ayetleri yorumlayabileceği iddia edilmektedir.

Örnek 9) Kur'an'da "Yoksa siz sizden önce geçenlerin durumu başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi zannettiniz? Onlara öyle yoksulluk ve sıkıntı dokunmuştu, öyle sarsılmışlardı ki, nihayet elçi ve onunla birlikte inananlar: 'Allah'ın yardımı ne zaman?' diyecek olmuşlardı..." (2/214), "Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını cennet kendilerinin olmak üzere satın almıştır..." (9/111) ve benzeri birçok ayette birtakım bedeller ödenmeden cennete girilemeyeceği vurgulanırken, yerleşik anlayışlarda İslama inanan bütün insanların İslamı yaşamasalar ve gayri İslami bir hayat tarzına sahip olsalar bile eninde sonunda cennete girecekleri iddia edilmektedir.

Örnek 10) Kur'an'da "Sana (kıyamet) saat(in)den soruyorlar; Gelip çatması ne zaman diye. Deki: 'Onun bilgisi, ancak Rabbinin yanındadır... O size ansızın gelecektir..'.." (7/187) buyurularak, kıyametin beklenmedik bir zamanda ansızın kopacağı bildirilirken, yerleşik anlayışlarda kıyametin belli bir zaman diliminde ortaya çıkacak olan çeşitli alâmetlerin ardından kopacağı iddia edilmek-

tedir. Bununla ilgili olarak Mehdi ve Deccal gibi bir çok mesihiyat ve israiliyat kaynaklı inanışın yanında, Kur'an'da geçen ve kıyametin kopuş anında ortaya çıkacakları bildirilen (27/82; 18/94; 21/96) Dabbetü'l-Arz ile Ye'cuc-Me'cuc'un da kıyamet alâmetleri olduğu iddia edilmektedir. Oysa konuyla ilgili ayetler ön yargıdan uzak bir şekilde okunduğunda, bunların kıyamet alâmeti değil kıyametin kopuş anında meydana gelecek olan ve Kur'an'da uzun uzadıya anlatılan olağanüstü hadiselerden oldukları kolaylıkla anlaşılacaktır.

Örnek 11) Kur'an'da "Yanlışlık dışında bir mü'min, bir mü'mini öldüremez... Her kim bir mü'mini, kasden öldürürse, onun cezası içinde sürekli kalacağı ebedi cehennemdir. Allah ona, gazap etmiş, lanet etmiş ve onun için büyük bir azab hazırlamıştır" (4/92;93), "...Kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüde uyararak faizden) vazgeçerse, geçmişte olan kendisininidir ve işi de Allah'a kalmıştır (Allah onu affeder). Kim tekrar (faize) dönerse, onlar ateş halkıdır, orada ebedi kalacaklardır" (2/275), "Bir de dediler ki: 'Sayılı bir kaç gün dışında bize ateş dokunmayacaktır'. De ki: 'Allah'tan (bu hususta) bir söz mü aldınız; şayet öyle ise, Allah verdiği sözden dönmez. Yoksa Allah hakkında bilmediğiniz bir şey mi söylüyorsunuz? Evet, kim bir günah kazanır da suçu kendisini kuşatmış olursa, işte onlar, ateş (cehennem) halkıdır, orada sürekli kalacaklardır" (2/80-81), "Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve elçisine itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere sokar, orada ebedi kalırlar. İşte büyük kurtuluş budur. Kim de Allah'a ve elçisine karşı gelir, O'nun sınırlarını aşarsa, Allah onu ebedi kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azab vardır." (4/13-14), "Allah'a göre şu kimselerin tev-

besi makbuldür ki cahillikle bir kötülük yapıp hemen ardından tevbe ederler. İşte Allah onların tevbesini kabul eder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.” (4/17) ve benzeri ayetlerde bile bile büyük günahları işleyenlerin ve bunda ısrar edenlerin (günahları hayatlarının bir parçası haline getirenlerin) cehenneme gidecekleri ve orada ebedi olarak kalacakları bildirilirken, yerleşik anlayışlarda bu durumdaki insanların günahlarının cezasını çekecekleri belli bir süre cehennemde kaldıktan sonra cennete konacaklarına inanmaktadır. Kur’an, kitap ehlinin bu yöndeki anlayışını eleştirir ve bunun aksini söylerken tarihi süreçte islama inanan insanlar da bu yanlış anlayışın içerisine düşmüştür.

Örnek 12) Kur’an’da “Kafirlere boyun eğme ve bu Kur’an ile onlara karşı büyük cihad et” (25/52) buyurularak kafirlere karşı verilen mücadeleden büyük cihad olarak bahsedilirken, yerleşik anlayışlarda bu mücadelenin küçük cihad olduğu, buna karşılık nefsin isteklerine karşı verilen mücadelenin büyük cihad olduğu iddia edilmektedir.

Örnek 13) Kur’an’da birtakım hatalarından bahsedilip (8/67; 9/43; 80/1-10) günahlarından dolayı tevbeye davet edilirken (47/19; 40/55; 4/106; 110/3; 48/2) yerleşik anlayışlarda Hz. Peygamber, tamamen insanüstü bir konuma oturtulmakta ve hiç bir şekilde hata ve günah işlemediğine inanılmaktadır. Oysa biz biliyoruz ki Hz. Peygamber’in masumiyeti, hata ve günah işlemesinden değil, böyle bir durumda Allah Teala tarafından vahiyle düzeltilmesinden kaynaklanmaktadır.

Örnek 14) Kur’an’da “...Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararına...” (2/286), “Kim iyi bir iş yaparsa yararı kendisinedir, kim de kötülük yaparsa zararı kendisinedir. Sonun-

da Rabbinize döndürüleceksiniz.” (45/15; Ayrıca bkz. 4/111; 17/7; 30/44; 41/46) ifadeleriyle insana ancak kendi kazandığı amellerin fayda sağlayacağı bildirildiği halde yerleşik anlayışlarda ölümlerin ruhuna Kur'an okuyup bağışlama , başkasının yerine çeşitli ibadetleri yerine getirme, hayır yapma gibi anlayış ve uygulamalar bulunmaktadır.

Örnek 15) Kur'an'da; “Gaybı bilen odur. Gizli bilgisini kimseye göstermez. Ancak razı olduğu rasule gösterir. Çünkü o elçisinin önüne ve arkasına gözetleyiciler koyar.” (Cin: 72/26-27) ifadeleriyle Allahu Teala'nın gayb hakkında yalnızca razı olduğu peygamberlere bilgi vereceği bildirilirken yerleşik anlayışlarda Allah'ın peygamberler dışında başka birtakım insanlara da gaybı bildirebileceğine /bildirmiş olduğuna inanılmaktadır.

Evet, bu konuda daha bir çok örnek vermek mümkün, ancak biz yerleşik İslam anlayışlarının Kur'an'dan ne kadar kopuk ve uzak olduğunu ortaya koyup belgelemesi açısından bu kadarını yeterli görmekteyiz.

“Dinde Sapmalar ve Kur’an’a Dönüş” adı altında kaleme aldığımız bu kitap çalışmasında yalnızca geleneksel sapmalarla sınırlı kalıp sahih İslam anlayışından uzaklaşma sürecinde kendini gösteren modern sapmalara değinmememiz kitap için önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de bu konuya az çok ilgisi bulunan herkesin malumu olduğu üzere söz konusu süreci tamamlayan gelişmeler, bu çalışmada özetlemeye çalıştığımız geleneksel sapmalarla sınırlı değildir. Bunun yanında özellikle de modern batı düşüncesinin İslam dünyasında etki uyandırmasıyla kendini gösteren ve İslamın batı düşüncesi paralelinde yorumlanmaya başlanması sonucu ortaya çıkan birtakım modern sapmalar da bir kısım insanın sahih İslam anlayışından uzaklaşmasında etkili olmuşlardır.

İslamı, batı düşüncesinin temel değerleri olan laiklik, sekülerizm, demokrasi, liberalizm, milliyetçilik, sağcılık, muhafazakarlık, sivil toplumculuk ve benzeri sistemlerle özdeşleştirme ya da bu sistemlerin İslam’a aykırı olmadıklarını ispatlamaya çalışma yönünde ortaya konan yorumlar ile geçmişin felsefe ve kelam tartışmalarının çağdaş versiyonları olarak karşımıza çıkan Kur’an’ın göreceliği ve tarihselliği yönündeki anlayışlar, mealcilik olarak da nitelendirilen ve “kendisinde bizim için güzel örnekler bulu-

nan” Hz. Peygamber’in pratik örneklğini yok sayarak onu adeta bir postacı konumuna indirgeyen ve bunun doğal sonucu olarak, Hz. Pegamber’in pratik örneklğıyle yakın ilgisi bulunan namazı insanın canının istediğı gibi yapabileceğı belli bir şekli olmayan dua, başörtüsünü de yaka örtüsü şeklinde yorumlayan yaklaşımlar sözkonusu modern sapmalara örnek verilebilir.

Sahih İslam anlayışından uzaklaşma sürecinde kendini gösteren bu ve benzeri modern sapmalar konusunda kalem alınmış çeşitli makaleler ve bazı kitaplarda bu konuyla ilgili bölümler bulunmakla birlikte biz, bu konunun belli bir bütünlük içerisinde ve detaylı bir şekilde ele alınması gerektiğine ve sadece bu konu üzerinde yoğunlaşacak çalışmalara ihtiyaç bulunduğuna inanmaktayız.

Buna rağmen sahih İslam anlayışından uzaklaşma sürecinde etkili olan modern sapmalara değinmeyişimizin bu kitabın önemli bir eksiğı olduğunu kabul ediyor ve bu konuda ortaya konulacak kapsamlı çalışmaların önemli bir işlevi yerine getireceğini belirtmekte yarar görüyoruz.

Son söz olarak şunları söyleyebiliriz ki, geleneksel ya da modern, Allah’ın halis dininden yaşanan tüm sapmaların bertaraf edilmesi ancak Kur’an’a dönüşle mümkündür. Kur’an’a dönüş, bazılarının yaptığı gibi yalnızca geleneksel sapmalara karşı gelmeyi değil niteliğı ve etiketi ne olursa olsun tüm sapmalardan beri olmayı ve siyasi, içtimai, fikri, ilmi tüm alanlarda dini yalnız Allah’a halis kılmayı gerektirir. Bu nedenle geleneğı eleştirirken tağıuti güç ve çevrelerle işbirliğı yapanlar “Kur’an’a dönmüş” sayılamazlar. Bu gibileri her ne kadar “Kur’an’daki İslam”dan bahsetse de, ortaya koydukları fiiller, onların ancak “samiri misyonu”nun modern temsilcileri olduğunu göstermektedir. Müslümanlar olarak tüm geleneksel ve

dern sapmalardan uzak olmalı ve Kur'an rehberliğinde siyasi, fikri, itikadi, içtimai vs tüm alanlarda dini yalnız Allah'a halis kılmalıyız.

“Biz bu Kitab'ı Sana hak ile indirdik, öyleyse sen de dini yalnız kendisine halis kılarak Allah'a kulluk et. İyi bil ki halis din yalnız Allah'ındır...”

(Zümer 39/2-3)

Son olarak sizleri, Kur'an'a dönüş hareketinin öncülerinden Seyyid Kurub'un “Örnek Bir Kur'an Nesli” adlı makalesiyle başbaşa bırakıyoruz.

Her zaman ve her yerde, İslam davetçilerinin önünde dikkatle durmaları gereken tarihi bir gerçek vardır. Önünde uzun uzun durmaları gereken bir realite, vakıa... Bunun davet yöntemine kesin bir etkisi vardır.

Bu davet, İslam tarihinin bütününde, insanlık tarihinin bütününde, insanlar arasında seçkin bir nesil, örnek bir nesil, yani sahabe neslini çıkarmıştır. Bu tür bir nesil bir daha gelmemiştir. Evet, tarih boyunca, bu nesli temsil eden bireyler bulunmuştur. Ancak bu, davet tarihinin ilk döneminde olduğu şekilde, belli bir yerde bu kadar büyük bir sayının bir araya geldiği vâki olmamıştır.

Bu önünde uzun uzun durulması gereken apaçık bir olaydır. Umulur ki, bunun sırrına erebiliriz.

Bu davetin kaynağı, Kur'an elimizdedir. Allah Rasulü'nün (s) Sünneti, pratik yolu, siyeri de... Tarihte bir benzeri daha gelmeyen ilk neslin elinde olduğu gibi, bunların hepsi bizim de elimizdedir. Elimizde olmayan sadece Allah Rasulü'nün (s) şahsıdır. Sır bu mudur? Bu davetin yürütülmesi, ürünlerini vermesi için Allah Rasulü'nün (s) şahsı zorunlu olsaydı, Allah bu daveti, bütün insanlar için bir davet ve en son risalet kılma, şu yeryüzünde kıyamete dek, insanların yönetim işini, bu davete bırakmazdı.

Allah Teâlâ, bu kitabın korunmasını üzerine almış, bu

davetin Allah Rasulü'nden sonra da devam etmesinin, ürünlerini vermesinin mümkün olduğunu bildirmiştir. Risaletin üzerinden 23 yıl geçtikten sonra O'nu katına almıştır. O'ndan sonra, bu dini kıyamete dek bâki kılınmıştır. Öyleyse Allah Rasulü'nün şahsının yokluğu, bu olayı, bu sırrı açıklamaz.

O zaman başka bir neden aramalıyız. O ilk neslin beslendiği kaynağa bakalım. Belki, burada bir değişiklik buluruz. Yetiştikleri yönteme bakalım. Belki, bunda da bir farklılık görürüz.

O neslin beslendiği ilk kaynak Kur'an'dır. Evet, yalnızca Kur'an... Allah Rasulü'nün sünneti, yolu bu kaynağın uzantısından başka bir şey değildir. Hz. Aişe'ye (r) Allah Rasulü'nün ahlâkı sorulduğunda, O'nun ahlâkı Kur'an'dı dedi. (Nesai)

Öyleyse beslendikleri, şekillendikleri, yetiştikleri kaynak yalnızca Kur'an'dı. Bu, o vakit, insanlığın uygarlığa, kültüre, bilime, kitaplara, araştırmalara sahip olmamasından değildir. Kesinlikle değildir. Hâlâ Avrupa'nın kendisiyle hayat bulduğu, hayatını sürdürdüğü Roma uygarlığı, Roma kültürü, kitapları ve kanunları vardı. Bugün bile Batı düşüncesinin kaynağı olan Grek uygarlığı, mantığı, felsefesi ve sanatıyla vardı. İran uygarlığının şiiri, mitolojisi, inançları, yönetim biçimleri de vardı. Başka, uzak ya da yakın; uygarlıklar da vardı.

Hint uygarlığı, Çin uygarlığı, Roma ve İran uygarlıkları Arap yarımadasına kuzey ve güneyden komşuydular. Yahudilik ve Hristiyanlık yarımadaının kalbinde yaşıyorlardı. Öyleyse, bu nesli, oluşum devresinde, yalnızca Allah'ın kitabına münhasır kılan, bağlayan şey, dünya uygarlığından, dünya kültüründen uzak olmaları, yoksun olmaları değildir. Bu tavır, ancak belli bir niyetten, belli

bir hedeften kaynaklanıyordu. Allah Rasulü, Ömer b. Hattab'ın elinde Tevrat'tan bir sahife görünce kızar. (Bu kızgınlığı, o tavrı göstermektedir). Şöyle buyurdu? "Allah'a yemin olsun, eğer Musa aranızda yaşıyor olsaydı, ona, bana uymasından başka bir şey caiz olmazdı" (Hafız Ebu Ya'la, Hammad'dan, O Şa'bi'den, o da Cabir'den rivayet etmiştir).

Allah Rasulü'nün amacı ilk oluşum devresindeki bu nesli, beslendiği kaynağa bağlamaktı. Kendilerini ihlasla sadece O'na vermelerini, yollarının sadece O'nun yöntemi üzerine olmasını sağlamaktı. Ömer b. Hattab'a kızması, onun başka bir kaynaktan beslendiğini görmesinden idi.

Allah Rasulü, Kur'an-ı Kerim'e dayanan ilahi yöntemden başka bir kaynağın etkisinden uzak, kalbi temiz, aklı temiz, anlayışı temiz, bilinci temiz bir nesil yetiştirmek istiyordu.

O nesil, işte yalnızca bu kaynaktan beslendi. Tarihte tek olması, bu yüzdendir. Sonra, kaynaklar çoğaldı, karıştı... Sonraki nesillerin beslendiği kaynağa, Grek felsefesi ve mantığı, İran mitolojisi ve düşüncesi, Yahudi israiliyatı, hristiyan ilahiyatı ve diğer çökmüş medeniyet ve kültürlerin kalıntıları karıştı. Bütün bunlar, aynı şekilde, Kur'an-ı Kerim'in tefsirine, kelam ilmine, fıkıh ve usule de bulaştı. O nesilden sonraki nesiller, işte bu bulanık kaynaktan yetiştiler. Ve o nesil kesinlikle bir daha gelmedi.

Şüphesiz, bütün nesillerle o seçkin örnek nesil arasındaki belirgin fark en temel ve en büyük etken, onlarda sadece ilk kaynağın bulunmasıydı.

Kaynağın yapısının farklılaşmasında başka bir temel et-

ken daha var. Bu, o örnek neslin sahip olduğu bilgilenme yönteminin değişmesidir.

Onlar, yani ilk nesil, Kur'an'ı kùltùr ve bilgilerini geliştirmek, zevk almak, yararlanmak için okumuyorlardı. Onlardan her biri Kur'an'ı salt kùltürel bir tat almak, incir çekirdeğini doldurmayan ilmi ve fikhî konularda bilgilerine bir şeyler ilave etmek için de okumuyorlardı. Onlar Kur'an'ın kendisine ve içinde bulunduğu topluma Allah'ın (c) ne buyurduğunu, kendisinin ve toplumun yaşadığı hayat hakkında ne dediğini öğrenmek için yaklaşıyorlardı. Savaş alanında emri uygulamak için bekleyen asker gibi, duyar duymaz amel etmek için bu emri alırdı. Yine onlardan hiçbirisi bir oturuşta fazla Kur'an okumazdı. Çünkü okuduğu kadar, görev ve yükümlölüklerinin omuzuna bindiğinin farkındaydı. İbni Mes'ud'dan (ra) rivayet edilen hadisten anlıyoruz ki, onlar ezberleyip onunla amel edinceye kadar on ayetle yetinirlerdi.

İşte bilinç... Uygulamak için okuma, bilgilenme bilinci... Onlara Kur'an'ın bilgi ve haz ufukları açılıyordu. Eğer salt araştırma niyetiyle bu içe yönelmiş olsalardı, bu kapılar onlara açılmazdı. İşleri yürüyor, sorumluluklarının yükü hafifliyordu. Kur'an, kişiliklerini yoğuruyordu. Onu zihin ve sayfalarda bırakmayıp nefislerinde, hayatlarında gerçekçi bir yöntemle, dinamik bir kùltüre dönüştürüyorlardı. Ancak ve ancak tarihin seyir çizgisini değiştiren hareketler ve sonuçları ile olaylar bu yöntemle ortaya koyulabilir.

Kur'an; hazinelerini kendisine şu ruhla yönelenlere açar: Amel etme niyetiyle bilgilenme ve okuma ruhu. O, entellektüel bir haz alma, bir edebiyat ve fen kitabı, kıssa ve tarih kitabı olarak gelmemiştir. Ki o, bunların hepsini içermektedir. O, ancak, bir yaşama biçimi, katıksız, ilahî

bir yöntem olarak gelmiştir. Allah bu yöntem uyarınca, Kur'an-ı Kerim'i bölüm bölüm indirmiştir. Bazısı bazısını takip eder: "Kur'an'ı, insanlara ağır ağır okuman için, bölüm bölüm ve gerektiğe indirdik" (İsra, 106).

Kur'an topluca inmemiştir. Yenilenen ihtiyaçlara, düşünce ve anlayışlardaki değişimlere, toplumun karşılaştığı pratik sorunlara göre inmiştir. Ayet veya ayetler, özel bir durum ya da belirli bir olay hakkında iner. İnsanların yaşadıkları duyguları haber verir, bu konudaki emrin ne olduğunu bildirir, bu konumda uygulanacak olan pratik yöntemi belirtir, anlayış ve davranış hatalarını düzeltir. Bütün bunlarda, Rableriyle bağlantı kurar, bunu evrendeki belirgin özellikleri ile, onlara tanıttırdı. İşte o vakit Allah'ın gözetimi altında, kudretinin genişliğinde, Allah'la birlikte yaşadıklarını hissederlerdi. Böylece, günlük hayatlarını, bu sağlam ilahi yönetime göre biçimlendirirlerdi.

İlk nesli meydana getiren şey, uygulamak için bilgilenme, okuma yöntemidir. Onu izleyen nesilleri meydana getiren de araştırmak ve haz almak için bilgilenme, okuma yöntemidir. Şüphesiz bu ikinci etken de seçkin örnek nesli, bütün nesillerden ayıran bir etkindir.

Dikkat edilmesi, kaydedilmesi gereken üçüncü bir etken daha vardır.

İnsan, İslam'a girdiğinde, kendini bütün cahiliye geçmişinden soyutluyordu. İslam'la buluştuğu anda, cahiliye döneminde yaşadığı hayattan büsbütün ayrılarak, yepyeni bir döneme başladığını biliyordu. Cahiliye döneminde öğrendiği her şeye şüphe, ürperti ve korkuyla yaklaşıyordu. Onu, İslam'la bağdaşmayan bir pislik olarak kabul ediyordu. İslam'ın yolunu işte bu dikkatle öğreniyordu.

Nefsi, kendisine galip geldiğinde, eski alışkanlıklarına çektiğinde; İslami yükümlülüklerini yerine getirmede bir zayıflık olduğunda, bunun günah ve yanlış olduğunu bilir, içinde bulunduğu durumdan temizlenmesi gerektiğini bütün varlığıyla kavrar, yeniden Kur'an yolu üzere olmaya çalışırdı.

Cahiliye dönemi geçmişi ile, İslam'ı kabul ettiği bugünü arasında bilinçli, bütüncül bir ayrışma vardı. Bu ayrışmadan cahiliye toplumu ve onun sosyal kurumlarıyla olan ilişkilerinden topyekün bir ayrılma doğar. O, cahiliye ortamından kesin olarak ayrılmış ve yine kesin olarak İslami çevreyle bütünleşmiştir. Ticaret dünyasında, günlük hayatta ilişki içinde bulunduğu bazı müşrikler olabilir. Bilinçsel ayrılma başka, günlük ilişki başka bir şeydir. Şirk akidesinden tevhid akidesine geçişte, varlık ve hayat hakkındaki cahili anlayıştan İslami anlayışa geçilmesini sağlayan, cahili ortamdan, örften, anlayış, adet ve ilişkilerden soyutlanma vardı. Yeni yönetime, yeni İslam toplumuna, bütün itaatini, velayetini, bağlılığını bildirerek katılma sonucu doğan, cahili ortam, örf, anlayış, adet ve ilişkilerden soyutlanma vardı.

Yolların ayrıldığı nokta burasıydı. Yeni yolun başlangıç noktası cahili toplumun boyun eğdiği gelenek ve yürürlükte olan değerlerin baskısından yavaş yavaş ayrılmanın başladığı yerdir. Müslümanın karşılaştığı herşey sadece eza ve cefadır. Kendi kendine kararını verdi ve uyguladı. Ne cahili anlayışa, ne de cahili toplum geleneklerinin baskısına boyun eğdi.

Bugün biz, İslam'ın daha önce tanık olduğu türden bir cahiliyenin, belki de daha da sapkın bir cahiliyenin içindeyiz. Çevremizde her ne varsa, cahiliyedir: İnsanların anlayışları, inançları, adetleri, gelenekleri, kültürel

kaynakları, sanatları, edebiyatları, yasaları... Hatta çoğumuzun İslami kültür, İslami kaynak, İslami felsefe, İslami düşünce diye bildiği şeyler... Bunlar da, bu cahiliyenin ürünüdür.

Bu nedenle, nefislerimizde İslami değerler yer edininip kökleşemiyor, zihinlerimizde İslami anlayış berraklaşmıyor. İslam'ın daha önce yetiştirip çıkardığı türden yeni bir nesil artık içimizden çıkmıyor.

Öyleyse, İslami hareket yöntemi gereğince, eğitim ve yetişme döneminde içinde yaşadığımız, kendisine yaslandığımız cahiliyenin bütün etkilerinden soyutlanmamız ve arınmamız zorunludur. O ilk dönem insanların beslendiği arı kaynağa, hiçbir şeyin karışmadığı, hiçbir şüphenin bulunmadığı arı kaynağa dönmek zorundayız. Ona dönmeli, bütün bir varoluş gerçeği ile insanın varoluş gerçeğini, insan ve eşya varlıklarıyla Allah arasındaki bütün ilişkileri ona dayandırmalıyız. Daha sonra, yaşam felsefemizi, değerlerimizi, ahlâkımızı, yönetime, politika ve ekonomiye ait yöntemleri, özetle hayatın bütün dinamiklerini oradan almamız gerekir.

Ona yöneldiğimizde salt araştırma ve yararlanma amacıyla değil, uygulamak ve amel etmek için okuma amacıyla yönelmeliyiz. Bizden ne olmamızı, niçin olmamızı istediğini öğrenmek için ona yöneleceğiz. Bu yolda yürürken Kur'an'ın o muhteşem güzelliği, o şaheser kıssaları, oradaki kıyamet sahneleriyle karşılaşacağız. Ve insan vicdanına uygun mantıkla... Ve daha nelerle... Ancak biz bütün bunlarla, bu, ilk hedefimiz olmaksızın karşılaşacağız. Bizim amacımız şunları öğrenmektir: Kur'an bizden ne yapmamızı istiyor? Sahip olmamızı istediği bütüncül (külli) anlayış nedir? Allah hakkında ne tür bir düşünceye sahip olmamızı istiyor? Ahlâkımızın, yaşam tarzımızın,

günlük yaşama düzenimizin nasıl olmasını istiyor?

Sonra, özellikle nefislerimiz, kendimiz, cahili toplumun baskısından, cahili anlayışlardan, geleneklerden, yönetimlerden kurtulmalıdır. Amacımız, ne bu cahili toplumla anlaşmak, ne de onun velayetini kabul etmektir. Onun bu özelliği, cahiliye özelliği var iken onunla anlaşmak mümkün değildir. Bizim amacımız, bu toplumu değiştirmek için önce kendimizi değiştirmektir.

İlk yükümlülüğümüz bu toplumun gerçeğini değiştirmektir. Yükümlülüğümüz bu cahili varlığı temelden değiştirmek... Çünkü bu, İslami yöntemle, İslami düşünceyle esastan çatışan, ilahi yöntemin bizden yaşamamızı istediği hayatı yaşamaktan bizi zulüm ve baskıyla mahrum eden bir yapıdır.

Bu yolda atılacak ilk adım, bu cahili toplumun değerlerinin, anlayışlarının üzerine çıkmak, bunları aşmaktır. Yolda, onunla buluşmak için değerlerimizden, anlayışımızdan az ya da çok, kesinlikle taviz vermemek gerekir. Kesinlikle... Biz ve o, yolun ayrı ayrı noktalarındayız. Onunla birlikte bir adım atarsak, bütün yöntemi kaybederiz, yolumuzu kaybederiz...

*(Seyyid Kutup, Yoldaki İşaretler,
Özgün Yay., sh. 17-25)*

Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, Prof. Dr. Süleyman Ateş, Kılıç Kitabevi

Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı, Hazırlayan; Ali Bulaç, Birim Yay.

Kitabı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1996

Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Prof. Dr. İbrahim Canan, Akçağ Yay. Ankara 1988

Sahih-i Buhâri ve Tercemesi; Mütercim; Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987

Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Azim Yay.

Tefhimu'l Kur'an, Mevdudi, Ter; Kurul, İnsan Yay, İstanbul 1996

Fizilâlil Kur'an, Prof. Seyyid Kutub, Ter; Kurul Dünya Yay, İstanbul 1989

Taberi Tefsiri, İmam Taberi, Ter; Mehmet Keskin, Ümit Yayıncılık, İstanbul 1995

Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, Mevdudi, Çev; Ahmed Asrar, Pınar Yay, İstanbul 1985

El-Kâmil Fi't-Tarih Tercemesi, İbnü'l Esir, Ter; Kurul, Bahar Yay. İstanbul 1985

İslam'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi, Prof. Muhammed Ebu Zehra, Mütercimler; Hasan Karakaya, Kerim Aytekin, Hisar Yay, İstanbul

Ehl-i Sünnet Akaidi, Ebu Yusr Muhammed Pezdevi, Ter; Prof. Dr. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yay, İstanbul 1988

Ehl-i Sünnet Akaidi, Mehmed Zahid Kotku, Scha Neşriyat, İstanbul 1992

Gençler İçin Akaid Dersleri (Tahavi Şerhi), Dr. Muhammed b. Abdurrahman el-Humeyyis, Ter; M. Emin Akın, Guraba Yay, İstanbul 1994

Fıkhi Ekbër Şerhi (İmam Maturidi, Ebu'l Münteha, Molla Hüseyin), Ter; Doç. Dr. Y. Vehbi Yavuz, Bayrak Yay, İstanbul 1993

Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri, Dr. Ahmet Akbulut, Birleşik Yay. İstanbul 1992

Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebi Süfyan, Dr. İrfan Aycan, Fecr Yay. Ankara 1990

İlk Dönem İslam Tarihi, Prof. A. Aziz Duri, Çev; Hayreddin Yücesoy, Endülüs Yay, İstanbul 1991

Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, Prof. Dr. Philip K. Hitti, Çev; Prof. Dr. Salih Tuğ, M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı (İFAV) Yay, İstanbul 1995

Teorik ve Pratik Açıdan Tasavvuf ve İslam, Prof. Dr. İbrahim Sarıms, Yöneliş Yay, İstanbul 1995

Tasavvuf ve İslam, Ercümen Özkın, Anlam Yay. Ankara 1993

Vahiyden Kültüre, Celaleddin Vatandaş, Pınar Yay. İstanbul 1991.

Kur'an'ı Anlamada Yöntem, Muhammed Gazali, Çev;

Dr. Emrullah İşler, Sor Yay, Ankara 1993

İslam Medeniyetinin Geleceği, Ziyaüddin Serdar, Çev; Deniz Aydın, İnsan Yay. İstanbul 1986

Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık, Prof. Dr. Suat Yıldırım, Işık Yay. İzmir 1996

Mezheplerin Doğuşu ve İctihad Tartışması, Türkçesi; Şükrü Özen, Pınar Yay, İstanbul 1992

İsrailoğullarından Ümmet-i Muhammed'e Yahudileşme Temayülü, Mustafa İslamoğlu, Denge yay, İstanbul 1995

Yoldaki İşaretler, Seyyid Kutup, Çev; Mustafa Özel, Özgün yay, İstanbul 1992

Ayet Yorumları I, Ali Şeriatî Çev; Sabah Kara, Kıyam Yay. Ankara

İmanlar ve Sultanlar, Mustafa İslamoğlu, Denge Yay. İstanbul 1990

Hak Söz Dergisi, Abdest ve Kur'an, c.1, s.8, İstanbul 1991

Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebvi Sünnet, Muhammed Gazali, Çev; Ali Özcek, İslami Araştırmalar, İstanbul 1992

Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması, Mahmud Ebu Reyze, Türkçesi; Muharrem Tan, Yöneliş Yay. İstanbul 1988